TINGSTEN

DBT

HOTADE

ISRAEL

STHM 1967

UNIVERSITETS-
BIBLIOTEKET
LUND

Hist,
Ind.

Herbert Tingsten

DET HOTADE ISRAEL

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

Universitetsbiblioteket

Herbert Tingsten

DET HOTADE ISRAEL

Herbert Tingsten

DET HOTADE ISRAEL

STOCKHOLM

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

© Wahlström & Widstrand 1957

AB Gustaf Lindströms Boktr., Stockholm 1957 9231

Innehåll

FÖRORD 7

MYTERNAS VANDRING 9
Hemlandet och nationalstaten 10
Den moderna zionismen 15
Övertygade eller förföljda 23
Myternas återkomst 26

INVANDRINGEN OCH SMÄLTDEGELN . . . 31
Invandringens vågor 33
Det splittrade Israel 50
Smältdegeln 57

HEMLANDETS ÅTERVINNANDE 69
Expansion och otrygghet 70
Kollektivism i frihet 74
Histadrut 78
Kibbutzen och dess kris 81

DEMOKRATIN I ISRAEL 91
Statsskick utan författning 93
Israels partiväsen 96
Idépartier med välfärdstjänst 103
Partierna, parlamentarismen och Ben-Gurion . 111
Kompromissen i religionsfrågan 119

En vital och stabil demokrati 125

ISRAEL OCH RELIGIONEN 127
Staten och religionen 127
Folket och religionen 130

ISRAEL OCH VÄRLDEN 136
Fredsfrågan och flyktingarna 139
Hotet mot Israel 150
Krisen kring Sinai 159

ISRAELS RÄTT ATT LEVA 165

LITTERATUR 177

Förord

Denna skrift, vars syfte är att framhäva det väsentliga i Israels insatser och problem, är huvudsakligen byggd på litteraturstudier; uppgifter om den viktigaste litteraturen finns i slutet av boken. Jag skulle emellertid inte ha kunnat utarbeta skriften utan de intryck och upplysningar som jag fått under en studieresa i Israel i mars detta år; för den stora hjälpsamhet som härvid visats mig av myndigheter och enskilda är jag djupt tacksam.

För tio år sedan hade jag en helt annan åsikt i detta ämne än nu; jag var starkt kritisk mot zionismen och trodde inte på en judisk stats möjligheter. Impulser till en ändrad uppfattning fick jag främst genom Chaim Weizmanns memoarbok Trial and error. Sedan dess har jag genom studier och senast genom min resa blivit övertygad om att Israel hör till det stora positiva i vår tid. Min övertygelse om detta är så stark att jag har svårt att tro att inte alla människor med ungefär samma allmänna värderingar vid en viss fördjupning av kunskaperna i frågan måste komma till samma uppfattning.

Ungefär en tredjedel av min skrift har tidigare publicerats i artiklar i Dagens Nyheter.

Juli 1957

Herbert Tingsten.

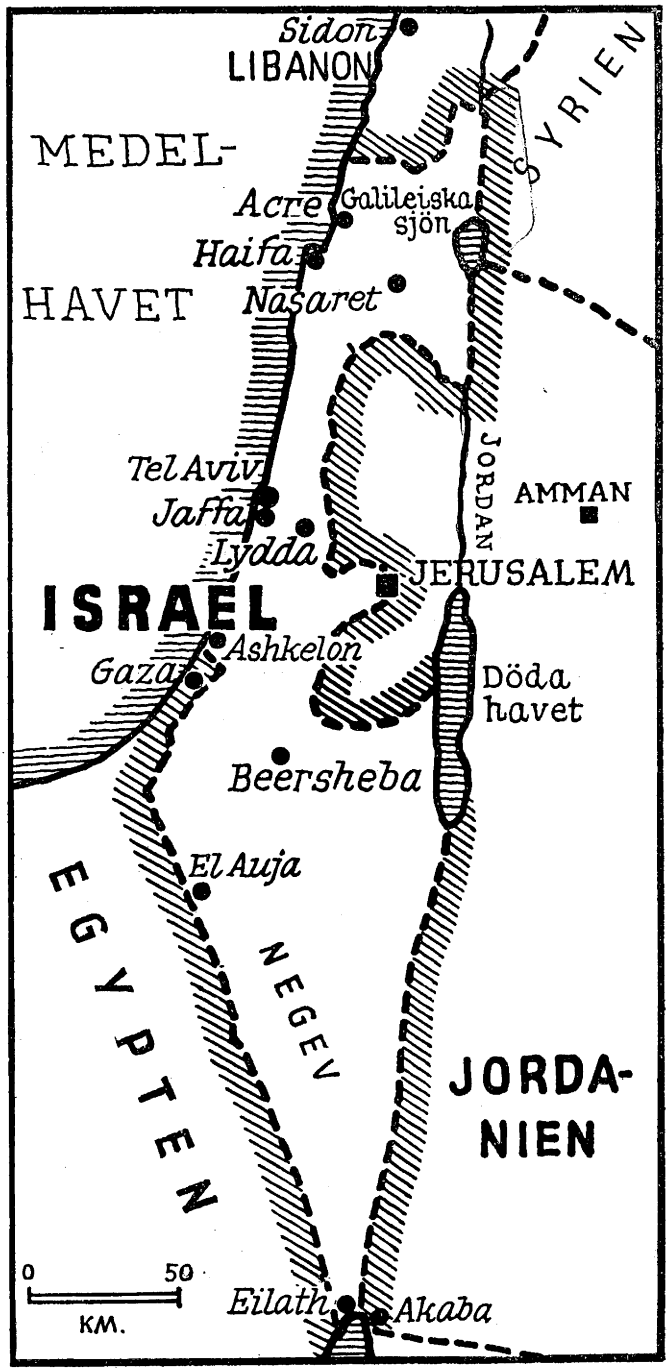
Sidon
LIBANON
SYRIEN
MEDEL-
HAVET
Acre
Galileiska sjön
Haifa
Nasaret
Tel Aviv
Jaffa
Lydda
JORDAN
AMMAN
JERUSALEM
ISRAEL
Ashkelon
Gaza
Döda havet
Beersheba
El Auja
EGYPTEN
NEGEV
JORDA-
NIEN
0
50
KM.
Eilath
Akaba

Myternas vandring

Zionismen, den judiska invandringen i Palestina, och upprättandet av det fria Israel är ett förverkligande av tron på ett återvändande från förskingringen till det heliga landet. Det är *en* bild av vad som skett, den mest fängslande och folkliga; den judiska påskhälsningens ord »nästa år i Jerusalem» blir en bekräftelse på styrkan av den dröm, som här blivit verklighet. Enligt en annan version är zionismen och dess framgångar »Europas gåva till det judiska folket» — en frukt av de föreställningar om framsteg, demokrati och nationell självbestämningsrätt, som under 1700- och 1800-talen blev ideologiska världsmakter. En tredje tankelinje ser i zionismen och i ansträngningarna att förverkliga den väsentligen en konsekvens av judeförföljelserna under det senaste århundradet; Palestina är snarare en fristad för flyktingar än det utlovade landet eller hemmet för en på en gång gammal och ung nation.

Dessa skilda syner på zionismen framträder ibland som varandra kompletterande förklaringar, ibland som stridande och på viktiga punkter oförsonliga tolkningar. Det är knappast möjligt att söka begripa vad som sker i samtidens Israel utan att gå in på denna bakgrund av myter och åskådningar. I premiärminister David Ben-Gurions tal möter, för att ta det mest auktoritativa

exemplet, i skilda varianter och kombinationer dessa perspektiv: Israel som infriandet av löftet till det utvalda folket, Israel som modern nationalstat, Israel som de förföljdas enda tillflykt.

Hemlandet och nationalstaten

Palestina som mål, som hemlandet att återvända till, den tanken har vi vänjt oss att se mot bakgrunden av förskingringen efter »det andra templets» förstörande år 70 efter Kristus, jämte, som ett slags förberedelse, den babyloniska fångenskapen 650 år tidigare och frigivandet ur denna efter två generationer. Men den judiska drömmen om hemlandet uppstod enligt Bibeln långt tidigare, innan det fanns något judiskt folk eller några judar i Palestina. I en utmärkt liten handbok, som Israels regering utgav förra året, börjar den historiska översikten med Jahves ord till Abraham: »Jag vill giva dig och din säd det land, där du nu bor som främling, hela Kanaans land, till evärdlig besittning, och jag skall vara deras Gud.» Det är alltså inte efter förskingringen, som idén om hemlandet Palestina blir ett centralt drag i den judiska religionen. »Tvärtom», skriver en av zionismens främste historiker (Lichtheim, Die Geschichte des deutschen Zionismus), »står idén om ett hemvändande redan i början av det judiska historieförloppet, sådant det framställes i Bibeln. Här föreligger det sällsamma förhållandet, att början av ett folks tillblivelse är en återkomst... Urfäderna Abraham, Isak och Jakob hade redan fått

löftet — långt innan folket kom till, långt före de tio budorden, långt innan det fanns präster och leviter eller något tempel i Jerusalem. Att vinnandet av ett hemland för det blivande statsfolket tänkes som ett återvändande till ett land, som utlovats redan åt förfäderna — den föreställningen förklarar Zionstankens utomordentliga kraft i judarnas historia.» Om myten kombineras med historien, kan det, fastslår samme författare, påstås att Abraham fick sitt löfte omkring 2000 år före Kristus och att judarna kom till Palestina 800 år senare. I själva verket skulle Palestina inte ha varit den judiska majoritetens hemland mer än 600 år — mellan omkring år 1200 f. Kr. och 586 f. Kr., då »det första templet» förstördes och den babyloniska fångenskapen började. Efter denna fångenskap återkom endast en minoritet av judarna (omkring 40 000) till Palestina; under »det andra templets» århundraden levde flertalet judar i Mesopotamien, Egypten och på andra håll och Jesusalems förstöring år 70 e. Kr. fullbordade förskingringen.

Föreställningarna om den ende Guden, det utvalda folket i förbund med denne Gud, om det förlovade landet som Guds gåva åt Israel, om Messias som jordisk och himmelsk frälsare, inneslöt den avgörande idén om en bestämmelse, en mission. Den genomsyrar Gamla Testamentet och särskilt profeternas fördömanden och maningar. »Synen av den kommande Messias och hans rike — ett rike av rättfärdighet, frid och lycksalighet som skall utgå av det judiska folket — går likt ett harmoniskt ackord, ett ständigt återvändande tema

genom alla skiftningarna av deras än bestraffande och klagande, än uppmuntrande tal och predikan», skrev Fredrika Bremer under sin Palestinaresa för hundra år sedan. Före och efter förskingringen utvecklas denna tro i olika variationer. Gud blir den ende Guden, inte bara Israels Gud. Judarnas roll blir att förbereda och vänta på det Messiasrike, som skall komma, och ett liv i rättfärdighet, vilket innebär bland annat iakttagande av allt mer komplicerade föreskrifter för den vardagliga livsföringen, blir deras plikt och särprägel. Fantasierna om Messiasriket utbildas under trycket av svårigheter och förföljelser i riktning mot humanitet, tolerans och universalism. Palestina förblir hemlandet men återvändandet smälter enligt en förhärskande förkunnelse samman med Messiasrikets uppkomst. Tanken att genom praktiskt arbete, utan Guds ingripande genom Messias, komma tillbaka till Palestina ter sig under många århundraden underlig och rent av stötande och nära nog försvinner ur den judiska debatten. Men hos judendomen fanns likväl, genom utvaldheten, Messianismen och tron på det heliga landet som frälsningens ort under lång tid mera av världslig framstegstro än hos kristendomen, som levde *efter* Messias och med himmelriket som enda utopi.

De judiska eller rättare de gammaltestamentliga idéerna var ett av inslagen i den jordiska utopism som under 1700-talet fick en maktställning i västerländsk kultur. I talet om framsteg hänemot ett lyckorike på jorden, ibland fientligt mot kristendomen, ibland sammansmältande med denna, återkommer ofta de bibliska formuleringarna som allmänt kända och suggestiva ut-

tryck för de nya tankarna. Revolutionärer och pionjärer kände sig som utvalda folk, på väg till Kanaans land; de judiska profetorden glödde ånyo i folklig propaganda. De engelska puritanerna kände sig, i revolution mot kungadömet, uppfylla den mission som Gamla Testamentet givit judarna; fältropet i London vid den slutliga revolten i december 1648 var: »Till dina tält, Israel.» Reinhold Niebuhr har visat den styrka, med vilken dessa uttryckssätt och honnörsord grep invandrarna till Nordamerika och hur de begagnades som vapen vid de unga koloniernas frigörelse och den nya kontinentens erövring. I Sydafrika var det boerna, som vid uttåget ur de av England erövrade områdena efter judiskt mönster såg sig vara de utvalda på vandring från Egyptens förtryck till det utlovade jungfruliga landet. Nationalitetsrörelserna, frukter av liberala och demokratiska idéer, förbands på samma sätt med tankar om kallelse, mission och uppfyllelse. En universell harmoni i en värld av fria folk var emellertid målet bakom kraven på självständighet och självhävdelse; då fransmännen gick över Rhen under revolutionskriget var det i mänsklighetens tjänst, för att frigöra alla folk, och då Fichte reste tyskhetens baner mot erövrarna, såg han på samma sätt det sant tyska i det allmänmänskliga. Denna kallelsenationalism, påverkad av judendomen, inspirerade i sin tur zionismen.

Med liberalismen — för att i brist på bättre använda detta sammanfattande ord — förbättrades i större delen av Europa judarnas ställning, särskilt i de länder, där det fanns en större klass av intellektuella och välstående

judar. De förut bestående förbuden och påbuden — mot utövning av vissa yrken, om bosättning i vissa orter eller stadsdelar, till och med mot äktenskap utöver en viss siffra och om barnbegränsning — avskaffades eller mildrades, och judarna fick i många länder fulla medborgerliga rättigheter. För judarna innebar omdaningen inte bara att deras eget läge förbättrades utan också att en allmän åskådning, med vilken de sympatiserade och som de ansåg stå judisk ideologi nära, blev den förhärskande. Assimilationstendensen kom därför att dominera. I stor utsträckning blev judarna, även om de stannade i sina mosaiska församlingar, liksom de kristna religiöst likgiltiga och upphörde att följa de invecklade sedereglerna; därmed underlättades assimilationen och närmandet mellan judar och kristna. De som förblev starkt religiöst engagerade och som vid denna tid började kallas ortodoxa, såg i ett återvändande till Palestina en symbol för den frälsning av världen som skulle ske med Messiaslöftets infriande. En stark riktning trodde att judarna just genom en förmedlande och utjämnande verksamhet uppfyllde en av Gud given mission. Politiskt förklarades det vara naturligt att judarna blev patrioter i det land, där de levde som medborgare, och särskilt bland de talrika välställda judarna i Tyskland tävlade man i uttryck för sin nationella nitälskan. »Hemlandet» måste i denna situation komma i skymundan.

Nationalitetstankens seger i samband med liberala och demokratiska strävanden kunde dock ses på ett helt annat sätt. Vad som konstituerade ett »folk» med na-

turlig rätt att leva samman i frihet och oberoende var visserligen oklart, men ständigt upptäcktes — man frestas ibland att säga uppfanns — nya folk, som åtminstone i princip av de intellektuella och framstegsvänliga tillerkändes denna rätt och själva började fordra den; en stor del av Mellan- och Östeuropa, från Finland till Balkan, beboddes av sådana potentiella nationer, som levde under ryskt, österrikiskt och turkiskt välde. Kunde inte också judarna på grund av gemensamma traditioner och gemensam religion — trots förlusten av det gemensamma språket — räknas som ett folk? Var inte på ett alldeles särskilt sätt »det utvalda folket», från vilket de härskande föreställningarna om nationella kallelser och om särpräglade nationer i harmoniskt samliv kunde härledas, en nationalitet även i modern mening? Och var inte motsättningar mellan Europas statsfolk och det judiska folket i deras krets ofrånkomliga, likaväl som tidigare mellan kristna och judar? Med denna frågeställning var utgångspunkten given för en ny form av hemlandsförkunnelse, för den moderna zionismen.

Den moderna zionismen

Tanken på en judisk samhällsbildning i Palestina framfördes i början och mitten av 1800-talet av åtskilliga icke-judiska politiker och skriftställare, ofta som ett led i spekulationer om lösningen av vad man då kallade den orientaliska frågan, stundom som ett uttryck av kristen medkänsla för judarnas speciella belägenhet.

Särskilt från England kom sådana projekt. Palmerston och Shaftesbury, den förre på en gång liberal och engelsk maktpolitiker, den senare den mest utpräglat religiöst bestämde av Englands konservativa statsmän under detta skede, är exempel på dessa flyktiga stämningar utan underlag i opinionen. Romaner av den döpte juden Disraeli (Tancred), vars idéer om »semitismen» som samtidens stora konservativa makt hör till de mest egenartade som framförts i dessa frågor, och av George Eliot (Daniel Deronda) gav mera kända uttryck åt viljan att gottgöra kristendomens skuld till judarna. Den avgörande insats i zionismens tjänst, som Balfour och andra gjorde bortåt hundra år senare, saknade alltså inte rötter i brittiskt politiskt och kulturellt tänkande. Men den moderna zionismen skapades av judar. De skrifter som brukar nämnas som klassiska, är Moses Hess »Rom och Jerusalem» (1862), Leon Pinskers »Självbefrielse» (1882) och framför allt Theodor Herzls »Den judiska staten» (1896).

Hess var lärjunge till Hegel och hade i unga år samarbetat med Marx. Medan den döpte juden Marx utvecklade ett slags antisemitism genom att identifiera kapitalism och judendom, skrev Hess, likaså stimulerad av den hegelianska dialektiken, zionismens mest storslagna, men också mest fantastiska skrift. De judiska profeterna hade, sökte han visa, förutsett och förkunnat en historisk process, som skulle utmynna i fredlig samverkan mellan särpräglade nationer. »Vårt folks heliga skrifter förutsätter Guds enhet trots världens mångfaldighet, människosläktets enhet, trots skillnaden mellan

de mänskliga raserna, därför att hela planen för världshistorien föresvävat det judiska folket från början av dess egen historia.» Den franska revolutionen och de liberaldemokratiska idéerna var i färd med att förverkliga denna vision. Judarna var, på grund av sina traditioner, mer än några andra skickade att här göra den avgörande och slutliga insatsen. Genom att judarna blev ett fritt och självständigt folk erhöll man »lösningen av den sista nationalitetsfrågan» och samtidigt skulle världshistorien genom den judiska nationens arbete i det allmänmänskligas, i den internationella kooperationens tjänst, nå sitt av profeterna intuitivt, av Hess med stöd av den vetenskapliga dialektiken, klarlagda mål. Liksom Hegel och Marx kom Hess alltså till slutsatsen att historien, efter att i trappsteg eller omvälvningar ha fört mänskligheten framåt, nu närmade sig en mera definitiv förändring; efter denna skulle världen vandra vidare utan stora konflikter och omkastningar, i endräkt och frihet. Liksom Hegel och Marx såg han i den egna insikten om förloppet ett bevis på att det närmade sig sin fullbordan — »Minervas ugglor flyger i skymningen». Det är en av framstegsfilosofins mest egenartade varianter. För judarna blev dess omedelbara konsekvens att de borde bli ett folk och som folk hade en världshistorisk mission (liksom den fulländade staten hos Hegel och proletariatet hos Marx).

Den direkta betydelsen av Hess skrift synes ha varit ringa, sannolikt till stor del därför att han skrev i en tid av, som det syntes, lugnt fortskridande emancipation för judarna. Då Pinsker och Herzl skrev, hade

antisemitismen ånyo tagit sig våldsamma uttryck och man kunde se assimilationen och emancipationen i fara. Den ryske läkaren Pinsker blev zionist under inflytande av de ryska judeförföljelserna i början av 1880-talet, den österrikiske journalisten Herzl påverkades av Dreyfusprocessen, som han refererade för sin tidning »Neue Freie Presse» i Wien. I deras skrifter är zionismen närmast en försvarsaktion mot antisemitismen, även om här också finns drag av judisk nationalitetskänsla och tankar på nationell mission; den religiöst färgade tron på det förlovade landet kan inte spåras, i varje fall inte som motiv för författarnas egen förkunnelse.

Problemets kärnpunkt är, skriver Pinsker, följande: »Bland de folk, i vilkas mitt judarna lever, utgör de faktiskt ett särpräglat element, som ingen nation lätt kan smälta. Uppgiften består nu i att finna ett medel, varigenom detta exklusiva element kan inlemmas i folkens förbund på sådant sätt, att judefrågan för alltid undanryckes sin grundval.» Medlet är att en judisk stat skapas genom judiska organisationer; i denna stat skall förföljda judar få en tillflykt och ett judiskt folk med självkänsla, i jämställdhet med andra nationer, uppstå. Närmast tänker sig Pinsker ett område i Nordamerika eller i det asiatiska Turkiet. Han anser visserligen att ett förvärv av Palestina vore tilltalande, men vänder sig bestämt mot varje strävan att binda zionismen vid detta land. Vi får, skriver han, »framför allt inte drömma om att återuppbygga det gamla Judéen. Vi får inte åter anknyta, där vårt statsliv en gång våld-

samt avbröts och krossades ... Inte det 'heliga' landet skall nu vara målet för våra strävanden utan det 'egna' ... Dit vill vi medföra det heligaste, som vi räddade från vårt forna fäderneslands skeppsbrott: gudstanken och bibeln. Ty blott detta är det, som gjort vårt gamla fosterland till det heliga landet, inte Jerusalem eller Jordan.»

Herzl levde länge i assimilerade och icke-judiska kretsar; han kom så att säga utifrån, genom sina erfarenheter som journalist, till det judiska problemet, och man har just i detta förhållande sett förklaringen till att han med sådan överlägsen skärpa och klarhet, med en objektivitet i analysen, som ibland närmar sig cynism, kunde utforma zionismens ideologi. Grundtankarna i hans bok är desamma som hos Pinsker, och Herzl förklarade att han aldrig skulle ha skrivit »Den judiska staten», om han känt Pinskers skrift. Antisemitismen är Herzls utgångspunkt och han lägger ned mycken möda på att bevisa att denna inte kan övervinnas och att total assimilation är otänkbar. »Antisemitismen hos folken växer för var dag och för varje timme och måste fortfarande växa, därför att orsakerna finns där och inte kan avlägsnas. Den djupare orsaken är att assimilation genom medeltidens förhållanden blev omöjlig, den omedelbara orsaken är vår överproduktion av mellanintelligenser, som inte kan finna avlopp nedåt och inte kan stiga uppåt ... Nedåt blir vi proletariserade till omstörtare, bildar en underofficersklass i alla revolutionära partier, och samtidigt växer vår oroande pen-

ningmakt»; dessa satser är exempel på Herzls spetsigt eleganta men ofta ytliga argumentering, en ytlighet som delvis berodde på att han närmast tänkte på judarna i sin egen miljö, i Österrike, Tyskland och Frankrike, inte på de stora fattiga judemassorna i Ryssland och Polen. Judefrågan var icke, skrev han, ett socialt eller religiöst utan ett politiskt spörsmål även om, som det heter på ett annat ställe, »vi blott i våra fäders tro finner vår historiska samhörighet, eftersom vi för länge sedan tillägnat oss andra nationers språk». Därför kunde frågan lösas endast med bildandet — genom judiska organisationers insatser och diplomatiska förhandlingar — av en judisk stat. Herzl tänkte närmast vid denna tid på Argentina, eller Palestina; Palestina skulle ha det företrädet att det »är vårt oförglömliga historiska hem ... blotta namnet skulle vara ett starkt gripande samlingsrop för hela vårt folk». Till Herzls viktiga synpunkter hör att han ansåg en judisk stat vara av värde även för de assimilerade judarna i andra länder, ty med zionismens seger skulle antisemitismen bringas ur världen — de judar som stannade, skulle därmed ha bevisat sin lojalitet mot den assimilerande staten — och att han tänkte sig den judiska staten som en politisk och social mönsterstat, varvid han, ehuru snarast ekonomiskt konservativ eller liberal, fäste särskild vikt vid införandet av sju timmars arbetsdag och andra sociala välfärdsanordningar.

Efter Herzl blev den zionistiska rörelsen en makt bland judarna, med kongresser, permanenta organisationer och systematiskt arbete för upprättande av en judisk

stat. På verksamheten och striderna inom zionismen skall jag inte närmare ingå. Till mycket stor del blev inriktningen filantropisk; man samlade pengar för att de mest förföljda och sämst ställda judegrupperna — huvudsakligen ryska — skulle kunna få emigrera till Palestina. Herzl förde vidlyftiga förhandlingar med bl. a. turkiska, tyska, engelska, ryska och italienska statsledare och politiker om överlåtande av ett område till den judiska statsbildningen — Palestina, någon annan del av det asiatiska Turkiet, Uganda (Kenya) — men utan resultat. Det bör nämnas att, såsom zionistkongressernas debatter visar, en stark och utbredd ovilja fanns mot en statsbildning i något annat land än Palestina. Först mer än tre år efter Herzls död vann zionismen sin avgörande framgång genom Balfourdeklarationen 1917 om »upprättandet i Palestina av ett nationellt hem för det judiska folket».

Under hela detta skede var flertalet judar i alla länder efter allt att döma likgiltiga för eller kritiska mot zionismen. Bland de ortodoxa övervägde uppfattningen, att ett återvändande till Palestina skulle ske först med Messias framträdande. De på assimilation inställda judarna i Västeuropa och USA såg i zionismen en risk för stärkande av antisemitismen; visserligen förklarade ofta även zionisterna, att de var lojala mot fosterlandet (Tyskland, England eller USA) och att alltså en dubbel lojalitet var möjlig, men självfallet stimulerade zionismen uppfattningen, att judarna inom varje land var främlingar och nationellt opålitliga. Särskilt i Östeuropa anknöt de politiskt medvetna judarna till fri-

hets- och revolutionsrörelser, och för dessa grupper framstod zionismen i regel som en reaktionär strävan, som ett uttryck för en föråldrad religiös och trångt nationell ideologi; kommunismen har stannat i denna åskådning. Inom alla riktningar förekom dock en zionistisk minoritet. Bland de ortodoxa judarna bildades en organisation (Mizrahi) som höll på zionismens förenlighet med den judiska tron. I Tyskland vanns ett antal unga intellektuella bland de välställda och bildade och blev enligt Herzl »rörelsens garde». En del radikala och socialister såg i ett judiskt Palestina möjligheten att bygga upp en frihetens och jämlikhetens mönsterstat. Blott en ringa del av dessa zionister, främst från de förföljda grupperna i Österuropa, utvandrade till Palestina; flertalet sökte stödja denna utvandring och förbereda en större aktion i ett lämpligt politiskt läge.

Först med det engelska mandatets upprättande i Palestina efter första världskriget, den skärpta antisemitismen och judeförföljelserna i Tyskland, Polen, Österrike och andra mellaneuropeiska stater samt den antizionistiska och på ovillkorlig likriktning inställda ryska diktaturen blev den praktiska zionismen en massrörelse. Judarna över hela världen blev så till vida positivt inställda till zionismen, som de ville främja de förföljdas invandring till Palestina. Efter den judiska statens upprättande blev denna hållning ännu mera bestämd och förhärskande.

Övertygade eller förföljda

»Kommer Ni av övertygelse eller på grund av Hitler?» Den frågan ställde man sig — den framfördes väl aldrig — bland judarna i Palestina, påstås det, inför den relativt stora judiska invandringen från Tyskland under åren efter nazismens maktövertagande 1933. Att frågan är skevt utformad — eftersom förföljda kan vara övertygade — behöver knappast betonas; inte desto mindre är den värd att diskutera vid bedömandet av den judiska bosättningen i Palestina.

Att förföljelserna och förtrycket varit av utomordentlig betydelse är utan vidare klart; för varje invandringsperiod (aliya) är detta motiv påtagligt. Den mycket begränsade invandringen före första världskriget sammanhänger med tsarismens hänsynslösa politik och de av de härskande uppmuntrade pogromerna, och det stora flertalet immigrerande kom från Ryssland och Polen. Från samma länder och av liknande skäl var utvandringen till Palestina betydande under mandatperioden 1920—1948. De tyska judarna i Israel kom väsentligen under nazisttiden före 1939. Den stora invandringen av afrikanska och asiatiska judar efter staten Israels uppträdande betingas av judarnas försämrade ställning i de arabiska länderna. Från de länder, där judarna vunnit likställighet, har invandringen hela tiden varit ytterst ringa.

Några exempel. Av Östeuropas judar kom i slutet av 1800- och början av 1900-talet några tiotusental till Palestina, medan miljoner utvandrade till USA. Då

Hitler kom till makten var 600 000 judar bosatta i Tyskland, 1 600 från Tyskland stammande judar var bosatta i Palestina; av de sexhundratusen utvandrade omkring hälften före andra världskriget, bland dem 60 000 till Palestina. Av de fem miljonerna judar i USA har efter 1948 endast 3 400, av de 80 000 judarna i Sydafrika 900 kommit till Israel, och siffrorna är i det hela lika små från alla länder utan diskrimination och förtryck.

Uppgifter av denna typ ger dock inte ens rent siffermässigt en riktig bild. Under det turkiska väldet var i princip invandring av judar förbjuden, även om det till en viss grad var möjligt att kringgå bestämmelserna och att utverka lättnader; USA stod däremot öppet för alla och de stora rederierna tävlade i billiga priser för emigranter. Även under mandatperioden var rätten att invandra till Palestina starkt begränsad; att därjämte USA vid denna tid infört ett system av kvota från olika länder ledde till de fruktansvärda tragedierna närmast före och närmast efter andra världskriget. Först staten Israel har tillåtit nära nog obegränsad invandring till Palestina och till och med verkat för en invandring.

Viktigare är andra ting. Bland de judar som invandrade till Palestina — särskilt tidigare, innan invandringen nära nog fått karaktären av en folkförflyttning — fanns efter all sannolikhet en jämförelsevis stor elit av lidelsefullt engagerade, vare sig hemlandstanken eller nationalstatsidén eller den med båda förenade tron på en judisk idealstat var dominerande. Innan zionismen växte sig stark, och än mera sedan den gjort det, grep

Palestina- eller Israeltron främst människor, som plågsamt kände förtrycket och föraktet och var intellektuellt medvetna, stolta och aktiva nog att inte bara vilja fly från det olidliga utan också vilja göra en insats som ett nytt eller återförenat folk. Men det bör tilläggas att för massan av judar måste känslor och föreställningar av samma art, om än mindre bestämda och vitala, ha varit av betydelse. Endast ett fåtal judar har velat assimilation till varje pris; de flesta har, även om de varit religiöst likgiltiga eller ateister, inte velat övergå till kristendomen, de har hellre stannat i de mosaiska församlingarna, de har av egen vilja förblivit judar, vare sig de hållit på lojaliteten mot det förvärvade »fosterlandet» eller talat om en dubbel lojalitet. Judendomen har, i varje fall, representerat en kulturtradition med prestige; vad detta betyder blir klarare om man tänker på de segregerade och ofta förföljda negrerna i USA, för vilka ett sådant fäste helt saknats och för vilka positionen som likställda amerikanska medborgare utan anknytning till något förflutet är det enda efterlängtade. Med en viss rätt kan man därför tala om en potentiell zionism eller judisk nationalkänsla som förutsättningen för anpassningssvårigheterna, utvandringen överhuvud och utvandringen till Palestina i synnerhet. På växelverkan mellan denna hållning och antisemitismen finns inte skäl att här gå in.

Det nu sagda avser huvudsakligen de judar som levt eller lever i västerländsk kulturmiljö. Bland de särskilt under senare år invandrade judarna från Afrika och Asien finns ofta en mycket mera uppenbar och primitiv föreställning om ett »hemland». Grupper från exempel-

vis Yemen och Indien (Cochin) har svarat på Israels kallelse helt i stil med, kanske än mera naivt än, enligt Bibeln, judarna i Egypten eller Babylon för årtusenden sedan. För dem har den nya staten enkelt och utan symbolik varit det förlovade landet; då yemeniterna fann det naturligt att överföras i flygplan, eftersom Bibeln talade om en resa hem på örnvingar, var detta blott ett av uttrycken för mytens friskhet.

Myternas återkomst

Med »det judiska nationalhemmets» och än mer med staten Israels bildande har de föreställningar om mening, bestämmelse, rättfärdigande, som är nationalkänslans ära, vunnit ny styrka. Den vaga och ofta betvivlade samhörighet, som zionismen utgick från, de föreställningar om hemland, nationalstat och en fulländad samhällsbildning, som den vädjade till, fick kraft under förverkligandet av idén.

Man har talat om Israel som en »landsflykt från landsflykten», till och med som ett nytt ghetto, som hyser de rädda och hotade. Det är svårt att tänka sig en mera förfelad karaktäristik. Det är det positiva och vitala i en förening av traditionalism och utopism som utmärker den unga nationens hållning. De som byggt upp staten var i Europa, delvis på grund av sin judendom, fängslade av 1800-talets stora idériktningar, liberalism och socialism i skilda former, med tron på människornas förmåga att förändra och förbättra som gemensamt fun-

dament. De flydde från förtryck och intolerans, och de hade en brinnande längtan efter frihet, självstyrelse och trygghet. Att forma det nya landet efter dessa grundsatser var för dem ett mera personligt och tvingande krav än det kan bli för oss svenskar eller engelsmän eller schweizare att upprätthålla en ärvd och självfallen frihet. Läget och uppgiften måste framkalla idealistiska och romantiska tankar, som i förbund med historiens myter och perspektiv även hos de skeptiska kom den religiösa upplevelsen nära.

I det mest auktoritativa uttrycket, självständighetsförklaringen, för staten Israels ideologi sammanföres de tankelinjer som tidigare berörts. Förklaringen börjar med satserna: »Israels land var det judiska folkets födelseort. Här formades dess andliga, religiösa och nationella särart. Här nådde de oberoende och skapade en kultur av nationell och universell betydelse. Här skrev de Bibeln och gav den åt världen. Fördrivet från Palestina, förblev det judiska folket detta land troget i alla de länder, där de levde i förskingring, och upphörde aldrig att be om och hoppas på en återkomst och ett återvinnande av sin nationella frihet.» I det följande talas om »det judiska folkets självklara rätt att vara en nation, liksom alla andra nationer, i en suverän stat» och om det arbete judarna under senare tid nedlagt i Palestina. Israels profeter åberopas som inspiratörer av den frihetens, rättens och fredens politik staten vill föra. Förklaringen slutar med orden: »Vi vädjar till det judiska folket över hela världen att stå vid vår sida i arbetet för invandring och inre utveckling och att hjälpa oss i den

stora kampen för förverkligandet av generationernas dröm om återställelse av Israel.»

I Ben Gurions tal framträder likaså i något moderniserad och modifierad form hemlandstanken, tron på en kallelse, som förkunnats redan av profeterna, nationalstatsidén och frihetsprinciperna. Den revolution Israel kräver, yttrade han i ett tal år 1944, gäller inte bara styrelsesätt och ekonomiska förhållanden, utan »ett unikt folks unika öde». Judarna hade som nation för tvåtusen år sedan »tro på sin pionjärmission i mänskligheten, en mission som predikades av Israels profeter... De begrep Skaparens och det skapades enhet, det värde människan hade som skapad efter Guds beläte. De förkunnade social rättfärdighet och fred mellan folken. De var de första som såg den stora visionen av ett nytt mänskligt samhälle.» En kritik av Saul (Paulus) i ett tal år 1950 är lika karaktäristisk. Saul beskrives som förvrängaren av kristendomen i strid mot Jesus förkunnelse. »Han erkände endast individen och inte nationen. Han sökte förstöra det judiska folkets tro på och hopp om en nationell och territoriell återställelse. Han förkastade profeternas vision, som sträckte sig till en avlägsen framtid och i denna gör nationens och hela världens frälsning, Israels ära och fredens och rättvisans seger på jorden till ett, och grundade kristendomen på tron om en himmelsk frälsning genom en Messias som redan kommit.»

Viktigare än något annat för nationalkänslans styrka och utformning är vad som hänt och händer i Israel: arbetet under årtionden för att bygga upp det förfall-

na landet, kampen för självständighet, som efter årtionden av misslyckande så snabbt kröntes med framgång, konflikterna med engelsmän och araber och segrarna i befrielsekriget, massinvandringen efter den nya statens upprättande och strävan att materiellt och andligt nära och forma invandrarna, det ständiga hotet utifrån, som gör livet och det dagliga verket osäkert och äventyrligt. Folket av flyktingar måste på en gång vara statsbyggare, pionjärer och soldater. Det enda realistiska är i Israel att tro på undret, det är en aforism som man ofta får höra. Orden sägs som en lustighet, men kanske tror folk ändå en smula på dem. Vad som skett ter sig nästan som under, och det blir än mera underbart i belysning av den mångtusenåriga historien om myter och händelser. Det talas ofta om entusiasmen i denna miljö; ett mera allvarligt och tungt ord är bättre, hängivenhet eller självförglömmelse eller passion. Här upplever många »den återvunna omedelbarhetens under».

Med en intensitet som erinrar om de stora amerikanska och franska revolutionerna, är denna nationalkänsla inställd på syften, som anses allmänmänskliga. Sedan den amerikanska nationen formades i tecknet av framstegsidén och dess tankar om frihet, demokrati, jämlikhet och fred har ingen nation så svetsats samman av trosföreställningar. Zionismen har utgått från att judarna är en nation, i detta oklara ords syftning på härkomst, språk, vanor och historia, men den har skapat en nation för vilken bestämmelsen, värderingarna är det väsentliga — de må stamma från judiska profeter eller euro-

peisk upplysningsdebatt. År 1956 kan en judisk-amerikansk statsvetenskapsprofessor skriva, i samma anda som Hess hundra år tidigare: »Västerländsk kultur utmärkes av dess känsla för historien som en meningsfull följd av händelser. Den har fått denna känsla från det judiska folket och dess monoteism. I en värld förenad under lag i en federation av stater vore det judiska folket bestämt att äga en nyckelroll. Den rollen kunde det inte spela utan en egen stat.»

Slutligen bör än en gång det starkt viljebetonade, om man så vill optimistiska draget i denna ideologi understrykas. »Om ni önskar det, är det (återvändandet till Palestina) ingen illusion», den satsen av Herzl kan tjäna som zionismens och Israels lösen. Förverkligandet av det judiska folkets rätt till bosättning i Palestina har ansetts bero på detta folks tro och vilja; »nationell tro och nationell vilja ersatte praktiskt taget hos zionismens pionjärer forna tiders gudomliga försyn», skriver en israelisk sociolog, Ben-David, i en idéhistorisk undersökning. Framgången har stärkt denna tro på tron. Det är detsamma som att tro på människans förmåga att forma en miljö och alltså ett intensivt bejakande av framstegstron.

Invandringen och smältdegeln

Det bibliska Palestina, som endast under korta perioder helt tillhörde judarna, omfattade avsevärt mera än den nuvarande staten Israel, allt land väster om Jordan och Döda havet och även områden öster om Jordan och norr och nordost om Israel. Stora delar av detta Palestina, och inte minst vad som nu ingår i Israel norr om Negev, var fruktbara, energiskt odlade och folkrika; därom vittnar Bibelns skildringar men också de arkeologiska undersökningar som gjorts under senare tid. Inte endast dalarna utan också bergssluttningarna användes för sädes-, frukt- och vinodling. En förutsättning härför var den terrassering, som ofta omnämnes i Bibeln; genom denna kunde bergssluttningarna i skilda avsatser bli odlade fält, och jordens bortsköljande genom regnet hindrades. Även Negev, som omfattar hälften av Israel och under senare tid varit en öken med några tiotusental beduiner som enda innevånare, blev i det gamla Palestina till inte obetydlig del fruktbart genom vattenledningar och vattenreservoarer. Jordbruket bedrevs över huvud, trots de primitiva redskapen, med utomordentlig intensitet; i viss mån har vi en parallell i samtidens Japan. Beräkningar av folkmängden på Jesu tid tyder på att de områden, som bildar staten Israel, härbärgerade mellan en och en halv och två miljoner människor, ungefär lika mycket som i dag.

Förfallet inträdde successivt, i samband med det romerska rikets sönderfallande, den arabiska erövringen, korstågen och den turkiska erövringen. Nedgången i befolkning och välstånd kulminerade sannolikt under 1700-talet och början av 1800-talet. I mitten av 1800-talet beräknas Palestina — varmed jag här och i det följande menar området väster om Jordan och Döda havet jämte hela Negev — ha haft en befolkning på omkring 200 000, varav bortåt 20 000 judar och några tusen kristna. En del judar hade hela tiden stannat kvar i Palestina, och små grupper av invandrare kom dit under årtusendenas lopp. 1800-talets Palestina, beskrivet i många reseskildringar, tedde sig nära nog som en öken, med små städer och byar i dalarna och på några historiska boplatser, såsom Jerusalem, Nasaret och Safed. Ännu år 1912 kunde en engelsk resenär, Frederick Treves, skildra Israel under boktiteln »The land that is desolate», landet som är öde. Han ger bilder av skoglösa berg och kullar, förbränd jord, hopplöshet, elände och tiggeri.

Vilka var orsakerna till förfallet? Hypoteser har uppställts om en klimatförändring, med minskat regn, ökade temperaturskillnader och andra försämringar i de yttre förutsättningarna för odling. Under senare tid har dessa åsikter visats vara svagt grundade. Det finns ingen anledning att tro på någon klimatförsämring av betydelse. Vanhävden har varit avgörande, och den har berott på krigen och deras förstörelse av människor och människoverk, på dålig förvaltning, på invånarnas okunnighet och likgiltighet för förbättringar. Forskare såsom den amerikanske jordbruksexperten Lowdermilk och den tysk-

Theodor Herzl

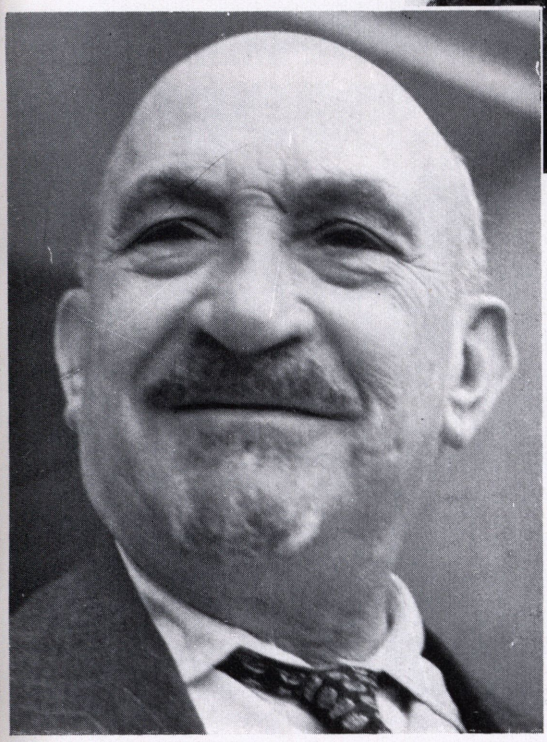

Chaim Weizmann

(Foto: Anna Riwkin)

Yemeniter i flygplan till Israel

judiske nationalekonomen Bonné har påvisat att i ett land som Palestina vanskötsel av naturtillgångarna snabbt måste framkalla förödande resultat. Då terrasserna på bergsluttningarna förstördes eller inte genom ständigt arbete bevarades, sköljde vattnet bort jorden; då skogarna höggs ned eller brann, bortförde erosionen den jord, på vilken de vuxit; då vattenledningarna inte lagades, förvandlades snabbt stora områden från åkerfält till öken. Ett ihärdigt och hängivet arbete krävdes för att återställa detta land; först efter årtionden eller generationer kunde Bibelns Palestina vinnas tillbaka.

Men det var detta land, som för judarna var hemlandet. Först i tiotusental, sedan i hundratusental kom de dit, människor som till stor del var tränade i västerländsk teknik, till sin hållning bestämda av västerländsk tro på effektivitet och rationella lösningar och samtidigt, under förföljelse och längtan, inriktade på att återvinna och återupprätta just denna bit av världen. Ur detta möte mellan land och folk uppstod Israel.

Invandringens vågor

I Israel indelas immigrationen i en rad skilda invandringsvågor (aliya), av vilka den första började 1882, efter de stora judeförföljelserna i Ryssland. Här skall jag särskilja tre huvudperioder: 1882—1918 eller 1920, alltså det turkiska väldets tid, den engelska mandattiden 1920—1948, och det självständiga Israels tid efter den 15 maj 1948.

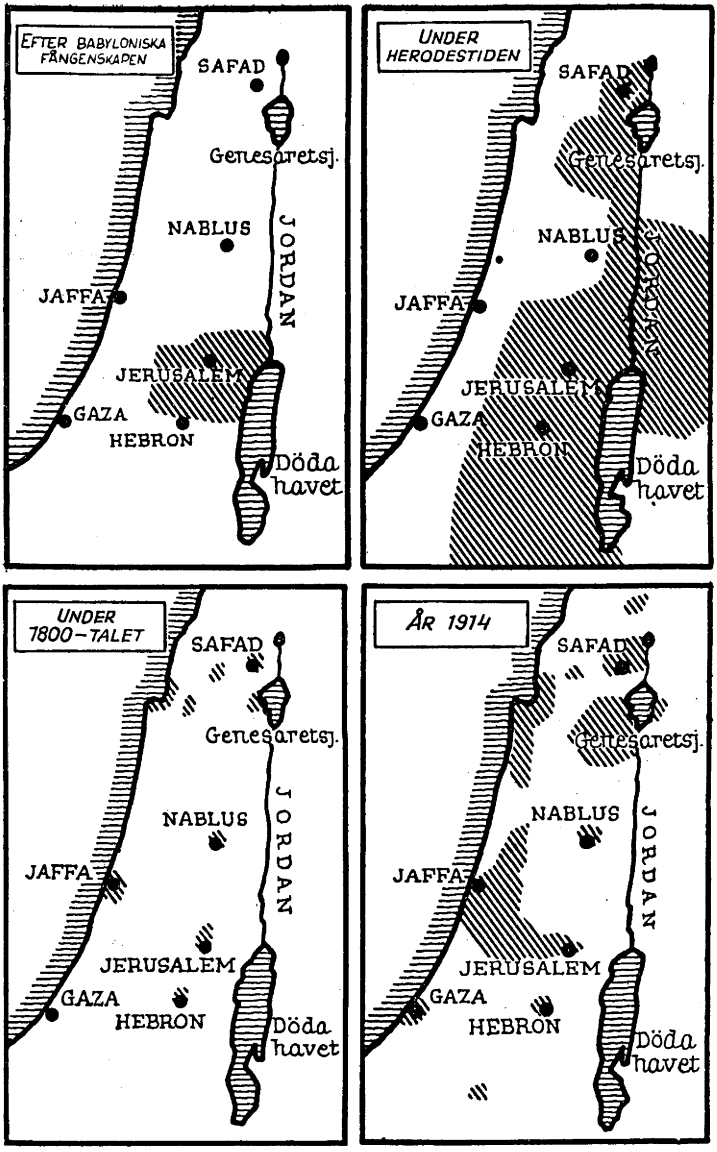

Kartorna visar judarnas bosättningsområden i Palestina vid fyra olika tidpunkter.

Under det första skedet invandrade blott några tiotusental personer. Detaljerade uppgifter om varifrån de kom saknas — till stor del var invandringen illegal och för övrigt var den turkiska statistiken dålig — men säkert är att flertalet kom från Östeuropa, särskilt från Ryssland. År 1914 beräknas antalet judar i Palestina till 85 000. Under det första världskriget minskades denna grupp, på grund av utvandring, fördrivning, förföljelse och andra orsaker, till 56 000.

Miljö och erfarenheter under detta skede har blivit av stor betydelse för den följande utvecklingen. Flertalet judar bodde i städerna men jordbrukskolonier upprättades av några invandrargrupper. Särskilt i början av perioden möjliggjordes invandringen till stor del genom understöd från judiska kapitalister i England och Frankrike (Rothschild, Hirsch), som köpte jord åt invandrarna, hjälpte dem att etablera sig och sedan i viss omfattning dirigerade de nya bysamhällenas verksamhet. Denna bosättningsform blev starkt kritiserad, dels på grund av det förmynderskap de rika välgörarna utövade, dels därför att invandrarna ofta använde araber för det fysiska arbetet och sålunda profiterade av infödingarnas låga standard. Delvis i reaktion mot dessa metoder bildades under 1910-talet ett antal kollektiva jordbruk, några av kibbutztyp, dvs. med en i detalj genomförd kollektivism. Det förhärligande av jordbruksarbetet i gemenskap, som fortfarande är ett viktigt inslag i israelisk ideologidebatt, förenades med pionjärtanken; impulser kom särskilt från den socialrevolutionära riktningen i Ryssland, med sina anknytningar till traditionell rysk

agrarkollektivism, men också, i synnerhet något senare, från halvt socialistiska, halvt landsbygdsromantiska strömningar på andra håll, inte minst Tyskland. Den intellektuelle, som av fri vilja söker sig till jorden för att arbeta utan tanke på egen vinning, blev en för framtiden betydelsefull idealtyp. Det kollektiva jordbruket innebar ett slags förverkligande av självständighetstanken, ty på detta sätt kunde invandrarna bilda från yttervärlden isolerade och av denna relativt oberoende samhällen. Invandrarna kunde för övrigt endast i ringa omfattning bli verksamma på annat håll. De var inte tillräckligt många för att uppbära en egen mera utformad och komplicerad samhällsstruktur. De hade inga möjligheter att bilda en intellektuell mellanklass — ingenjörer, advokater, läkare osv. — i det efterblivna Palestina, med dess turkiska byråkrati och dess fattiga arabiska småbrukare och lantarbetare. Upprättandet av skolor — likaså med stöd av i Europa kvarstannande judar — och en begynnande undervisning i hebreiska som gemensamt språk var den andra väsentliga insatsen under detta skede. Vid sidan av jordbrukaren i kollektivet blev den zionistisk-patriotiske skolläraren föregångaren, framtidsmänniskan, gestalten med prestige.

*

En växande zionistisk opinion bland världens judar, några lidelsefulla och framstående zionisters, främst Chaim Weizmanns, övertalningsförmåga och intriger, några engelska politikers idealism och taktiska beräkningar ledde till en av samtidshistoriens mest överraskande och skickelsedigra aktioner, Balfourdeklarationen

2 november 1917. I ett öppet brev förklarade den engelske utrikesministern, att »Hans Majestäts Regering ser med sympati upprättandet i Palestina av ett nationellt hem för det judiska folket och kommer att ivrigt arbeta för uppnåendet av detta mål, varvid det måste bestämt understrykas att ingenting skall göras som kan skada icke-judiska gruppers medborgerliga eller religiösa rättigheter i Palestina, eller de rättigheter och den politiska position som judar har i andra länder». Förklaringen var otydlig och till och med motsägelsefull, det kom ofta att tolkas mera snävt mot judarna än rimligt synes, men den innebar dock formellt och reellt en väldig framgång för zionismen. Då Palestina erövrats från turkarna och England som Nationernas förbunds mandatärmakt blev styrande i Palestina, syntes det mål, som några år tidigare varit fantastiskt, ligga inom ramen för praktisk politik på kort sikt.

Den brittiska mandattiden ter sig, om man stannar vid de i pressen och de historiska översikterna framhävda händelserna och kriserna, som ett skede av hårda konflikter mellan engelsmän, judar och araber, med starka inslag av våld, grymhet och systematisk terrorism. Den bilden ger likväl blott en del av sanningen. Kulturellt och materiellt var mandatperioden en tid av framsteg utan motsvarighet i landets historia sedan två årtusenden. En del av förtjänsten tillkommer den brittiska förvaltningen, som visserligen kan anklagas för bristande aktivitet då det gällde reformer och förbättringar men dock var ojämförligt mera effektiv, hederlig och verksam än den förut härskande turkiska byråkratin. Främst

var det ostridigt de judiska invandrarna som började omvandlingen av Palestina och därmed förberedde Israel.

Från år 1919 till den 15 maj 1948 invandrade 484 000 judar, nära tio gånger så många som den judiska befolkningen vid första världskrigets slut. Fortfarande dominerade invandringen från Europa, och särskilt Östeuropa. Enligt statistiken kom 80 procent från Europa: 37 procent från Polen, 11 procent från Ryssland och Baltikum, 12 procent från Tyskland, 13 procent från Balkan, 7 procent från Österrike, Ungern och Tjeckoslovakien. Den icke-europeiska invandringen uppges till 9 procent, nästan uteslutande från Egypten, det arabiska Yemen och Turkiet. Beträffande 11 procent av invandrarna finns ingen uppgift om ursprungslandet. Då Israel blev självständigt uppgick dess judiska befolkning till 655 000.

Den judiska invandringen medförde inte att den arabiska befolkningen minskades; den steg tvärtom snabbare än tidigare, och befolkningsökningen blev alltså utomordentligt stark. Judarna förblev i klar minoritet men proportionsvis växte självfallet den judiska andelen av befolkningen. År 1922 var Palestinas befolkning 752 000, varav 589 000 mohammedanska araber, 84 000 judar och 71 000 kristna; år 1935 var motsvarande siffror 1 308 000, 837 000, 355 000 och 105 000.

Bland de judiska invandrarna fanns relativt många bildade i europeisk mening, läkare, tekniker, unga studenter; i jämförelse med den arabiska omgivningen var de nästan alla bildade. De medförde alltså, även om de

i regel var fattiga, ett kapitel av kompetens. En betydande del av invandrarna medförde emellertid också pengar; 23 procent fick visum såsom »kapitalister» — minst 5 000 dollar — och hade möjlighet att starta ett företag eller köpa en gård. Invandrarna var inställda på förbättringar, nydaningar, expansion, de förenade ofta västerländsk framstegsvilja med zionistisk entusiasm. Från judarna i andra länder fick de genom skilda organisationer, främst Jewish Agency, stora ekonomiska understöd, som självfallet i allmänhet var avsedda för kollektiva företag. Inom den judiska minoriteten, styrd av en engelsk förvaltning och verksam i en av mohammedanska araber kvantitativt dominerad miljö, var en tendens till sammanslutningar, till bildande av judiska samhällen i den främmande staten, lika naturlig. Medan de amerikanska pionjärerna hundra år tidigare präglades av individualism, politiskt av gammalliberalism, blev draget av kollektivism eller socialism framträdande i det judiska statsbyggandet, en kollektivism som emellertid enligt sakens natur inte organiserades eller dirigerades av staten utan av fritt samverkande människor och grupper.

Den materiella utvecklingen skall jag endast illustrera med några exempel. År 1914 hade judarna 44 jordbrukskolonier med 12 000 innebyggare och 40 000 hektar, år 1939 var siffrorna 252, 137 000 och 165 000; det bör observeras att arealen minskades i relation till antalet nybyggare på grund av att judarnas rätt att köpa jord var beskuren. År 1921 sysselsatte den av judar ägda industrin med ett kapital av en halv miljon pund 4400

arbetare; 1942 var kapitalet 26 miljoner och antalet arbetare 53 000. Handeln mångdubblades, men handelsbalansen var starkt negativ, med importen två till tre gånger större än exporten även under de bästa åren. Staden Haifa hade 5 000 innevånare 1880, 100 000 1937, och i Jerusalem steg siffran under samma tid från 35 000 till 150000; Tel Aviv, som grundades 1909, hade 1937 150 000 innebyggare.

De judiska insatsernas betydelse kan på punkt efter punkt i detalj klarläggas. Bättre brukningsmetoder och nya redskap i jordbruket, initiativ och expansion inom handel och industri, skolundervisning och teknisk utbildning. Judarna införde kor som gav fyra gånger mera mjölk än arabernas, höns som lade dubbelt så många och större ägg. Judarnas standard var visserligen högre än arabernas men även dessa blev delaktiga av nationalinkomstens snabba stegring, delvis genom att de påverkades av de judiska metoderna, och det kan visas att arabernas inkomster steg vida mer i områden, där de bodde nära judiska bosättningar, än i rent arabiska distrikt. Ett markant bevis på utvecklingstendensen ger bredvidstående diagram (ur Bonné, State and Economics in the Middle East). Här jämföres produktionsvärdet per manlig arbetare inom jordbruket — i dollar — för olika länder.

I huvudsak levde judar och araber isolerade från varandra, i skilda byar och i skilda städer eller stadsdelar; man kunde någorlunda klart skilja mellan det judiska och det arabiska Jerusalem, bredvid det judiska Tel Aviv låg det arabiska Jaffa, några mil från det judiska Safed

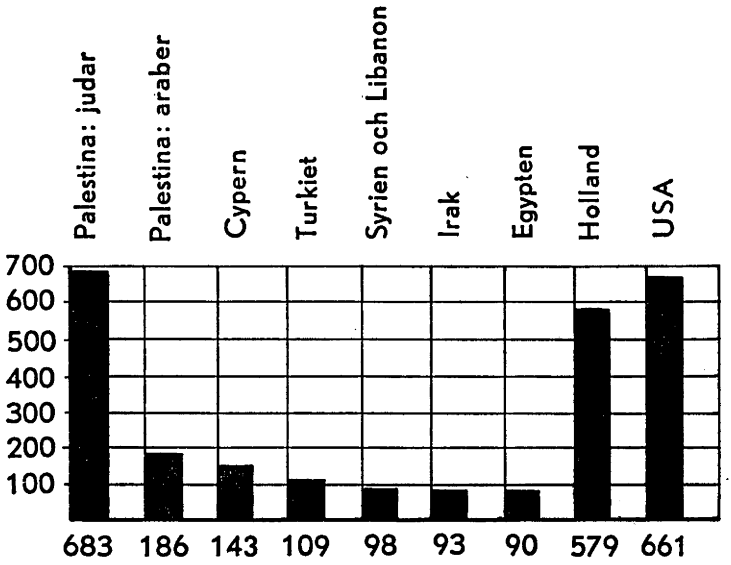

det arabiska Nasaret. Personliga förbindelser mellan de båda grupperna utanför det av praktiska skäl nödvändiga var ovanliga; sexuella relationer anses ha varit sällsynta och blandade äktenskap var nästan okända.

Med den judiska befolkningens växt uppstod en viss social differentiering, särskilt i städerna, där flertalet kom att bo och där en judisk medelklass av företagare och fria yrkesmän — läkare, advokater, journalister — framträdde. De ekonomiska olikheterna judarna emellan förblev dock relativt små och att en betydande del av de invandrande intellektuella ville eller måste ägna sig åt kroppsarbete, främst inom jordbruket, motverkade uppkomsten av klasskillnader. De samverkande tendenserna till kollektivism och till bildande av judiska samhällen eller organisationer inom statens ram var fortfarande bestämmande. De kollektiva jordbruken, särskilt i sin

mest utpräglade form, kibbutzerna, var praktiskt betydelsefulla och starkt idealbildande; ungdom från Östeuropa och Tyskland, i viss omfattning även från andra länder, blev här pionjärer i hägnet av en socialistisk och humanitär ideologi. Även på andra områden, transport, industri, handel, bildades kooperativa företag, vilkas start ofta stöddes av utländskt judiskt kapital. Arbetarnas landsorganisation, Histadrut, blev inte endast en fackföreningscentral, utan också ett producentkooperativt företag av väldig omfattning och med stor makt; i januari 1920 var medlemsantalet 4 400, i januari 1945 114 000. Histadrut och andra organisationer, ofta representerande bestämda politiska och religiösa riktningar, övertog funktioner som vanligen sköts av staten eller kommunen: skolor, sjukhus, socialpolitiska reformer (genom avtal, inte genom lagstiftning). Samarbete mellan alla judiska grupper var på avgörande punkter självfallet: ordnande och underlättande av invandring, förbindelser med de zionistiska organisationerna i andra länder, grundande av universitet och andra högre läroanstalter, efter hand också upprättandet av en milisarmé. Ett slags judiskt parlament, det nationella judiska rådet, diskuterade gemensamma angelägenheter och den yttre politik, som nationen i vardande borde föra. Ett särpräglat judiskt samhälle utvecklades, redo att spränga frivillighetens ram och överta statsmakten.

Till en början fanns, av några auktoritativa uttalanden att döma, ingen starkare arabisk opposition mot tanken på »ett nationellt hem» för judarna i Palestina. Man

uttalade rent av förhoppningar om att judisk invandring skulle bidra till höjning av arabernas levnadsvillkor, en förhoppning som också infriades. Då invandringen började uppstod emellertid snart opposition och oroligheter. Med undantag för välståndsåren 1924—1929 växte denna stämning av motsättning och hat nästan oavlåtligt. Trekantsproblemet mellan engelsmän, judar och araber företer under den följande tiden många skiftningar, men i det hela blev svårigheterna allt större och konflikterna allt hårdare. Genom stränga begränsningar av den judiska invandringen och av judarnas rätt att förvärva land tillmötesgick engelsmännen under 1930-talet arabernas genom terroraktioner stödda krav. Ännu omedelbart före det andra världskrigets utbrott vägrade mandatregeringen inresetillstånd för tiotusentals judar.

Efter kriget hoppades judarna på en ändring: trots Englands politik hade Palestinas judar utan förbehåll erbjudit sitt bistånd som soldater och arbetare, det brittiska arbetarpartiet, som kom till makten på sommaren 1945, hade utlovat en bestämd kursändring. Därav blev intet; den nye utrikesministern Bevin förde en än mera arabvänlig politik än sina föregångare, och tiotusentals judar, komna från Hitlers koncentrationsläger, avvisades i upprörande former under åren efter kriget. På de arabiska överfallen och det engelska invandringsförbudet svarade judiska organisationer, Irgun och Sternligan, med terroristiska handlingar, bland annat mord på flera framstående engelsmän; det bör betonas att den judiska majoriteten i det nationella rådet under ledning av Ben-Gurion fördömde dessa metoder. Man har till och med

talat om ett inbördeskrig under dessa år efter kriget; både engelsmän, judar och araber gjorde sig skyldiga till svåra våldsdåd. Ordningen bevarades dock någorlunda i större delen av landet och antalet offer översteg knappast några hundra.

På de komplicerade motiven till den engelska politiken skall jag inte närmare ingå; storpolitiska hänsyn, med Tyskland och sedan Ryssland som huvudfaktorer, strategiska synpunkter och intresset för arabstaternas olja spelade in. Några ord bör däremot sägas om arabernas reaktion. Det har sagts, att denna reaktion var irrationell, att den till stor del berodde på uppvigling och påtryckningar från religiösa fanatiker och i sin ställning hotade arabiska godsägare, att den underblåstes av arabiska nationalister utanför Palestina, att Palestinas araber var delade i sin uppfattning och att endast terror inom arablägret kunde framtvinga en åtminstone skenbart enig front mot judarna. Allt detta är sannolikt riktigt, även om det är ytterst svårt att få klarhet i förloppet. Men det måste understrykas, att arabernas reaktion visserligen kan sägas ha varit — och vara — irrationell, utan att därför på något sätt vara förvånande. Den judiska folkgruppen var i minoritet, men med obegränsad invandring skulle den inom kort ha nått majoritet. Judarna ägde endast en sjundedel av den odlingsbara jorden, men deras andel skulle snabbt ha ökats, om engelsmännen inte begränsat jordförvärven. Arabernas välstånd ökades visserligen på grund av den judiska invandringen, men i relation till judarna var de i regel fattiga; att de därjämte var mindre kunniga, mindre aktiva och

mindre rationellt inriktade kan inte, efter all erfarenhet att döma, ha ökat deras sympati för invandrarna. Att araberna, eller en tongivande minoritet av araber, kunde betrakta den judiska invandringen som en form av västerländsk imperialism är inte egendomligt och svårförklarligt.

*

Efter år av konflikter och fruktlösa förhandlingar — varvid araberna vägrade att direkt förhandla med judarna — beslöt den engelska regeringen år 1947 att framlägga Palestinafrågan för Förenta Nationerna. Genom en i organisationens historia enastående konstellation, som innebar enighet mellan de båda världsmakterna USA och Ryssland, nåddes på hösten 1947 ett positivt resultat. Palestina skulle delas i tre områden, en judisk stat, en arabisk stat och ett under FN stående område med Jerusalem som centrum. Det judiska nationalrådet sade ja, om också under stora betänkligheter, araberna i Palestina och i staterna kring Palestina fördömde beslutet. FN-resolutionen innebar inte något definitivt avgörande, men ett sådant blev ofrånkomligt, då England — liksom tidigare i Indien — förklarade sig beslutet att dra tillbaka sina trupper och avveckla sin förvaltning; den 14 maj 1948 upphörde den engelska mandatregimen. Redan tidigare hade trupper från de arabiska gränsstaterna — från Egypten i söder till Libanon i norr — ryckt in i Palestina, även i de områden, som skulle internationaliseras eller tillfalla Israel. Samma dag som mandatet utlöpte, förklarade sig judarna i Palestina bilda en självständig stat i anslutning till FN:s

resolution; det judiska Palestina blev Israel, nationalrådet blev en representation med en regering från alla partier, den judiska milisen blev Israels armé.

Det arabiska anfallet, som syntes hota judarna med undergång, blev den nya statens lycka. Angriparna besegrades på alla fronter, med tämligen små förluster (5000—6000) på båda hållen, och tvangs till stillestånd; enligt de först år 1949 definitivt avslutade stilleståndsavtalen blev gränserna bestämda av den militära situationen, och detta innebar, att Israel blev större än enligt FN:s beslut och kom att omfatta bland annat större delen av Jerusalem. Men kanske än viktigare var att flertalet araber i Israel, över en halv miljon, flydde till arabstaterna under konflikten, delvis på grund av fruktan för judarna, som dock endast i enstaka fall besvarade terrorn med terror, delvis och säkert främst därför att de av de arabiska statsledningarna uppmanades att fly i förvissning om en snar återkomst i de segrande arabarméernas följe. På ett år vann alltså det judiska Palestina självständighet, ett landområde större än någon tidigare kunnat hoppas och en ännu mera överraskande grad av nationell enhetlighet; judarna bildade den överväldigande majoriteten i den nya staten.

»Staten Israel skall vara öppen för invandring av judar från alla länder, där de leva i förskingringen», så lyder en sats i självständighetsförklaringen den 14 maj 1948. Under den nya statens första år tillämpades regeln utan varje inskränkning. Sedermera har vissa föga långtgående restriktioner befunnits nödvändiga. I princip gäller att 80 procent av invandrarna skall vara under

35 år, med rätt att medtaga sina familjer; invandrarna måste förplikta sig att under två år efter sin ankomst enligt givna direktiv arbeta i lantbruket. I praktiken kan regeringen därjämte begränsa och reglera invandringen eftersom flertalet invandrare inte kan resa till Israel utan att staten (eller judiska organisationer) ställer transportmedel till förfogande. Från länder, där judarna är i fara eller där en viss frist för utvandring fastställts, är rätten att komma till Israel ovillkorlig. Det kan därför, schematiskt, sägas att invandringsrätten är praktiskt taget obegränsad. Israel har i själva verket systematiskt arbetat för att stegra invandringen. Dels genom förhandlingar med främmande länder om rätt för landets judar att resa, dels genom propaganda bland judarna i förskingringen, dels genom att grupper av judar hämtas med skepp eller flygplan från Israel. I helt annan omfattning än förut har hela judiska kolonier i skilda länder, särskilt i Afrika och Asien, överförts till »hemlandet».

Den centrala motiveringen för denna politik är den principiella: Israel är judarnas land, och alla judar skall därför vara välkomna. Men invandringen är också nödvändig, om landet skall byggas upp, om de områden, som ännu ligger öde, skall bringas under odling. Och endast invandring kan göra Israel starkt och trygga dess oberoende. Vad man kallar »inbärgningen» (ingathering) av judarna i förskingringen blir därför vid sidan av landets utveckling och bevarandet av dess frihet det stora målet för Israels politik. »Den (invandringen) måste fortsätta och stegras; det får inte finnas någon

gräns eller något slut på våra resurser — i passion, i energi, i entusiasm, i utgifter — då det gäller att mottaga och inordna de nykomna... Avgörande för vår trygghet är massinvandring i snabbt tempo. Ingenting är så viktigt för vår trygghet som att öka invandringen. Inga ekonomiska eller andra liknande skäl får tillåtas att hindra invandringen, lika litet som de fick hindra vårt försvar mot de arabiska arméerna» (Ben-Gurion).

Invandringen har, särskilt under åren närmast efter statens upprättande, varit överväldigande stor. 1949 239 000, 1950 169 000, 1951 173 000. Tillsammans invandrade mellan den 15 maj 1948 och 1 juli 1956 797 000; sedan dess torde omkring 50 000 ytterligare ha kommit, och hela antalet för år 1957 beräknas till 100 000. Mot 15 000 om året under mandattiden står omkring 100 000 om året i det fria Israel. På nio år har den judiska befolkningen genom invandring mer än fördubblats, 650 000 1948, 1,7 miljoner 1957. Det skulle för Sverige motsvara tio miljoner flyktingar efter andra världskriget.

Denna invandringsvåg har från flera synpunkter en annan karaktär än de tidigare; de följande siffrorna gäller tiden till och med 1955. Från Östeuropa, som förut varit den huvudsakliga källan, har under perioden kommit 39 procent av invandrarna, därav från Polen 14 och från Rumänien 16 procent; medan Ryssland systematiskt vägrat utvandring, har dess satellitstater fört en skiftande och ofta snabbt växlande politik. Från Västeuropa och Amerika har liksom tidigare invandringen varit obetydlig, tillsammans 6 procent; bland in-

(Foto: Anna Riwkin) →

Folktyper: invandrare från Arabien (till höger) och Persien (nedan)

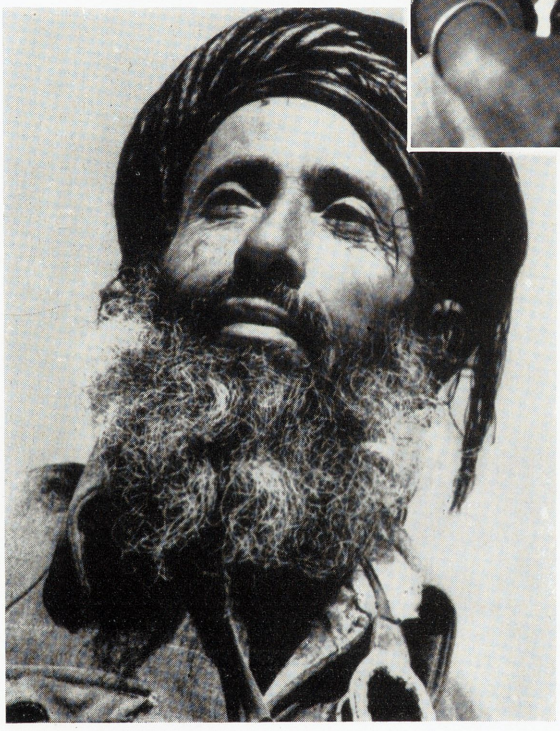

Folktyper: invandrare från Yemen (till vänster) och Marocko (nedan)

vandrargrupperna är 9 000 tyskar, 5 000 fransmän, 3 000 engelsmän, bortåt 500 svenskar. Majoriteten av immigranter har under detta skede kommit från Asien och Afrika, lockade av nyheten om det heliga landets återupprättande — som man ibland trott innebära Messiasrikets förverkligande — eller skrämda av de förföljelser, som efter befrielsekriget drabbade judarna i de arabiska staterna. Från Asien har anlänt 252 000 eller 32,5 procent — över 120 000 från Irak (Operation Ali Baba), 46 000 från Yemen (Operation Den förtrollade mattan), 132 000 från Persien, 5 000 från Indien. Från Afrika har kommit 154 000 eller 20 procent — Marocko 72 000, Libyen 32 000, Tunis 25 000. Från mer än 70 nationer har judar kommit till Israel.

»Fastän jag helt underskriver Talmudordet att det skulle ha varit bättre för människan om hon inte skapats, finns det, tror jag, några få ögonblick i varje människas liv, för vilka hon känner det värt att ha blivit till.» Orientalisten professor Goitein, som skriver detta, berättar om ett av dessa ögonblick i sitt eget liv. En grupp yemenitiska judar kom till den mottagningsstation, från vilken de skulle resa till Israel. En av männen tog fram en »skofar», ett slags horninstrument, »inte det diminutiva instrument som vi spelar på, men ett horn i spiral med en längd av bortåt två meter». Han tvekade ett ögonblick och sedan »satte han, uppmuntrad av sina kamrater, hornet för munnen och ett långvarigt och mäktigt åskdunder rullade genom ökennatten». »Messias hade inte kommit, men dånet från skofar förkunnade frälsningens under.» Så känner många judar i

stunder av överblick och passion inför denna inbärgning av flyende och troende utan motstycke i historien. Men för vardagen har denna invandring alstrat problem och svårigheter, som ofta måste synas överväldigande. »Det gäller att göra nationen till ett folk», skriver en författare, som vill fastslå att judarna är en nation men samtidigt säga att de måste bli det — nation och folk är detsamma. Hemlandet Israel måste bli en smältdegel för att forma den nation, i vars namn den nya staten upprättats.

Det splittrade Israel

I det föregående har jag talat endast om de skilda invandrargruppernas nationella eller geografiska ursprung. Det är emellertid nödvändigt att något ingå även på andra, med detta ursprung sammanhängande olikheter och motsättningar. Självfallet är att judarna inte bildar en avgränsad ras — i den mån man över huvud rimligen kan begagna denna beteckning och hur man än definierar den. All sannolikhet talar för att det judiska folket, så långt man kan följa dess historia, liksom praktiskt taget alla folk varit ett blandfolk. Med förskingringen har följt att de större judiska grupperna småningom kommit att likna sin omgivning, beroende på att blandade förbindelser trots alla restriktioner förekommit i betydande omfattning. Då en framstående judisk sociolog påstår att »majoriteten av judar i varje land starkt närmar sig . . . den icke judiska befolkning-

ens fysiska typ» är detta möjligen en överdrift, men säkert är att judegrupperna från Nordafrika, Yemen eller Indien i stort sett genom utseendet avviker från varandra och än mer från de europiska judarna, bland vilka skillnaderna i detta hänseende är relativt små. Ett extremt exempel är de negroida judarna från delar av Nordafrika och Malabarkusten, de »svarta» judarna. Detta förhållande är av betydelse, därför att till en viss grad de nya invandrarna omedelbart kan särskiljas från de gamla, en förutsättning för diskrimination och motsättningar av mera omedelbar och generell art. Härtill kommer att judarna från Afrika och Orienten ofta, åtminstone under en övergångsperiod, genom klädsel, smycken, frisyr och påfallande yttre vanor skiljer sig från sin nya omgivning.

En annan differentiering sammanfaller delvis med den nu berörda. Av gammalt skiljer man mellan sefardiska och ashkenaziska judar. Sefardim är eller anses vara ättlingar av de på 1400-talet från Spanien fördrivna judarna; de utvandrade till Italien och framför allt till de relativt toleranta mohammedanska länderna, Nordafrika, Balkan och Turkiet. Judarna i Europa i övrigt, liksom i Amerika, är med vissa undantag ashkenazi. Den reella skillnaden mellan de båda grupperna har legat i vissa riter och levnadsregler, i skilda uttal av de hebreiska ord som använts och delvis i att de haft olika »judespråk»; bland ashkenazi, särskilt bland de s. k. östjudarna, har jiddisch (tyskjudiska) talats, bland sefardim ladoni (spansk-judiska). Dessa olikheter har varit av sådan betydelse att man i blandade områden

bildat sefardiska och ashkenaziska församlingar; även de judar som är likgiltiga för den religiösa frågan, räknar sig till den ena eller den andra riktningen. En tredje stor grupp av invandrare är de orientaliska judarna, från exempelvis Yemen, Irak och Indien, till stor del ättlingar av judar, som bott i Orienten sedan den babyloniska fångenskapen eller ännu tidigare. Även de orientaliska judarna har självfallet utbildat skilda — ofta grupperna mellan olika — riter, föreskrifter och religiöst helgade konventioner. Ibland slår man — utan tvivel med orätt — ihop sefardim och orientaler till en grupp i redogörelser för judendomen.

Bland de äldre, europeiska invandrargrupperna fanns förvisso av ursprunget betingade skillnader i språk, vanor och attityder. Oxfordprofessorn Isaiah Berlin har i en spirituell och konstruktiv uppsats skrivit om dessa ting, om den speciella sammanhållningen, avskildheten och utopiska radikalismen hos de ryska judarna, om tyskarnas ordningssinne och effektivitetsvilja, om den lilla engelska gruppens förfinade brittiska kolonialism. Dessa olikheter, och andra, ledde till divergenser i vissa hänseenden inom det judiska samhällets ram. Men likheterna var avgörande; dessa grupper var västerlänningar, bestämda av den trots allt gemensamma europeiska kulturtraditionen, de var, i den mån de var religiösa, ashkenazi, de klädde sig europeiskt — om också några särdrag från ryska och polska ghetton under en tid bevarades — de tänkte i samma huvudfåror, och även de extravaganta strömningarna av antiintellektualism eller traditionalism anknöt till förebilder i Europa.

Vad man kan kalla ursprungsskillnaderna innebar inga större svårigheter i det nya hemlandet.

Annorlunda förhåller det sig med de afroasiatiska judarna. De har i regel bildat särskilt fattiga och åtminstone materiellt efterblivna grupper inom folk, som från västerländsk synpunkt varit fattiga och efterblivna — underutvecklade enligt en nu populär beteckning. De har till stor del vid invandringen inte kunnat något språk utom ursprungslandets. De har varit analfabeter; ofta har de inte sett knivar, gafflar, näsdukar och sängar förrän i Israel. De har saknat inte bara bildning i intellektuell mening utan också teknisk färdighet, med undantag för grupper av högt kvalificerade hantverkare, särskilt från Yemen. Deras judendom har inte bara avvikit från de äldre invandrarnas, den har påverkats av deras miljö och innefattat sådant, som för de europeiska judarna ter sig som den rena vidskepelsen; de idéer, som mängts in i den judiska religionen och åskådningen i Västerlandet, har varit dem okända. Deras livsföring och beteende har varit avvikande; för dem har, exempelvis, månggifte och kvinnans totala underordning varit naturliga. Att inplantera dem i Israel har varit ungefär som att placera medeltida bönder och hantverkare i ett hypermodernt europeiskt samhälle. Det är typiskt för det primitiva i deras tro och det fullständiga i deras isolering att många fann det naturligt att överföras till Israel i flygplan — det talade Bibeln om — men var förskräckta inför bussarna i Lyddas flyghamn.

Några sociologer, främst Patai i det utmärkta arbetet

»Israel between East and West», har hävdat att Israel måste smälta samman västerländsk och orientalisk kultur och tillgodogöra sig de värden, som den afroasiatiska invandringen från denna synpunkt för med sig. Dessa värden, de speciellt orientaliska värdena, ligger enligt Patais mening i en starkare inriktning på det religiösa och det estetiska, en kontemplativt-överlägsen syn på livet och därmed mindre intresse för det materiella, starkare känsla av solidaritet och underordning inom familjen, eller den stora krets av befryndade som räknas till familjen. Bortsett från det vaga och tvivelaktiga i detta resonemang om orientaliska värderingar, är det ostridigt, att det för Israel främst måste gälla att modernisera, att »västernisera» (westernize) de nya befolkningsgrupperna. Därmed uteslutes naturligtvis inte att dessa i skilda, svårgripbara hänseenden kan påverka den miljö, som blivit deras.

Skilda, inte alldeles nya beräkningar visar vilka förändringar Israels befolkning undergått genom den nya invandringen. Enligt Patai bestod den judiska befolkningen 1936 till 77 procent av ashkenazi, till 23 procent av sefardim eller orientaliska judar; motsvarande siffror 1952 var 60 och 40 procent. Enligt Bachi fördelade sig befolkningen vid skilda tidpunkter på i Israel födda, i Europa födda och i Asien eller Afrika födda så som anges i bredvidstående diagram (vitt = födda i Israel, streckat = födda i Europa, svart = födda i Afrika och Asien).

Då de afroasiatiska judarnas födelsetal är avsevärt högre än de västerländska judarnas har man stundom

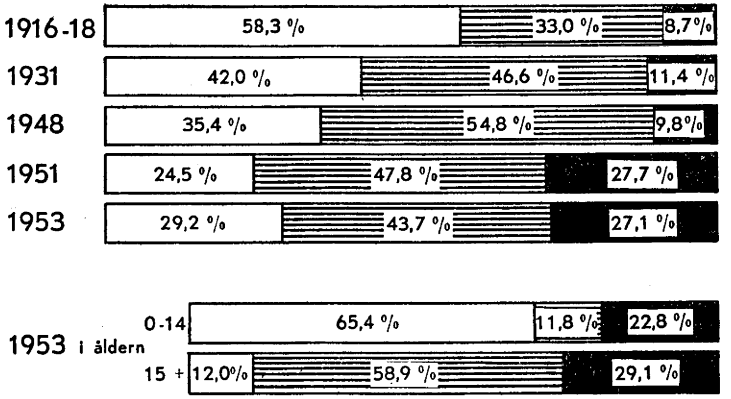

påstått, att den förstnämnda gruppen — om ej stora förändringar i invandringstendensen inträder — inom ett eller högst två årtionden kommer att äga majoritet. Emellertid har det redan på vissa håll påvisats att de nya invandrarnas barnproduktion minskas efter ankomsten till Israel, och det är alldeles omöjligt att dra några bestämda slutsatser om befolkningsutvecklingen i framtiden.

Vare sig man gör uppdelningar mellan ashkenazi och sefardim jämte orientaliska judar eller — något avvikande — mellan europeiska och afroasiatiska judar är i detalj påvisat att betydande skillnader i den sociala situationen föreligger och sedan länge, även före den nya invandringen, förelegat. Sefardim och orientaler har, för att nu stanna vid den ena uppdelningsgrunden, i genomsnitt lägre utbildning, lägre inkomster och följaktligen sämre bostäder, de kommer sällan upp i mera kvalificerade yrken, de har mindre representation i

parlamentet (1951 7 procent i Knesset, 36 procent inom folket). Detta gällde som sagt redan före Israels upprättande, men skillnaden har naturligtvis starkt accentuerats av den senare invandringen.

Viktigare än detta rätt självfallna förhållande är tendensen till motsättningar och diskrimination. Giftermål mellan grupperna har varit sällsynta. Opinionsundersökningar inom den sämre ställda gruppen visar att en majoritet anser sig vara föremål för social diskrimination i olika former. En mängd episoder omtalas, som tyder på att vissa invandrargrupper från Asien och Afrika är föraktade och inte sällan illa behandlade, exempelvis av kamraterna i arbetet eller i skolan — ibland nästan som negrerna i de amerikanska sydstaterna. En sociolog, Shuval, har undersökt hur bra eller illa de skilda grupperna tycker om varandra och kommit till slutsatsen att de irakiska och marockanska invandrarna är mest impopulära.

I flera skildringar får man intrycket att en »nationell» hierarki finns i Israel av ungefär samma typ som — särskilt tidigare — i USA och även i andra immigrationsländer. »Varje generation av invandrare ser ned på den följande», skriver Edwin Samuel. »De ryska invandrarna före första världskriget såg ned på 1920-talets polska invandrare, som i sin tur såg ned på 1930-talets tyska invandrare; de ser nu alla ned på dagens invandrare från mellanöstern.» Patai betonar starkare föraktet mellan grupperna av olika ursprung och olika judisk observans. »Bland ashkenazi är de ryska judarnas nedsättande hållning mot de polska judarna välbekant;

likaså de polska och ryska judarnas missaktning för de tyska judarna, och de tyska judarnas för den österuropeiska juden, 'östjuden'. Liknande gruppattityder framträder inom de orientaliska judegrupperna . . . Persiska judar föraktar afganska judar, judar från Bokkara judar från Persien, irakiska judar kurdiska judar. Och i fråga om de sefardiska judarnas hållning är deras övertygelse att de, och endast de, är av gammalt och ädelt judiskt blod alltför välkänd för att behöva något särskilt omnämnande.» Författare, som skriver på detta sätt, tycks förbise att dessa judiska attityder åtminstone till stor del endast är varianter av den allmänmänskliga benägenheten att ringakta andra grupper. Att de i Israel födda judarna, i varje fall av äldre årgångar, åtnjuter en särskild respekt tyder, redan det, på att de gruppskillnader, som man så starkt framhäver, inte är väsentliga i förhållande till vad som enar.

Invandringsproblemen, både den materiella försörjningsfrågan och frågan om integration, om likriktning — ordet inte tagit i nedsättande mening utan som ett uttryck för vad som är nödvändigt för att forma ett folk — är emellertid stora och svåra. Men kanske i intet annat immigrationsland har man så medvetet, rationellt och energiskt sökt att lösa dem som i Israel.

Smältdegeln

Redan det omedelbara omhändertagandet av invandrarna har medfört utomordentliga svårigheter, särskilt

under tiden 1948—1951, då på mindre än fyra år antalet invandrare översteg hela Israels befolkning vid statens upprättande. Staten, de zionistiska organisationerna, Histadrut och andra sammanslutningar har på denna punkt, liksom i hela integrationspolitiken, intimt samverkat. Till en början befanns det nödvändigt att placera en stor del av flyktingarna i tält och att därefter överföra dem till något bättre, ehuru fortfarande dåliga och provisoriska bostäder; först i tredje hand, ofta efter ett par år, kunde invandrarna få bosätta sig definitivt. Det bör emellertid understrykas, att redan de provisoriska bostäderna i regel hållits på en nivå, som står över arabbyarnas i de länder, från vilka invandrarna kom. Varje familj har haft en egen bostad, även om utspisningen varit gemensam, i fråga om föda, hygien och läkarvård har en anständig standard upprätthållits. Numera är inkvarteringen i tält avvecklad, och de provisoriska bostäder, som fortfarande måste brukas, är bättre än tidigare. Alltmer söker man tillämpa regeln »from ship to village», dvs. nykomlingarna förs direkt från landningsplatsen till byar eller samhällen, där de får hyggliga, för definitiv bosättning passande bostäder, i allmänhet en villa eller stuga på minst två rum och kök för en familj. Redogörelser för utvecklingen har givits av sakkunniga författare i skandinaviska tidskrifter (Pundik i Social Tidskrift 1953 och Yahil i Sociala Meddelanden samma år); för alla detaljer hänvisar jag till dessa framställningar.

Vissa grundsatser har, efter en tid av osäkerhet och experiment, blivit allmänt godtagna. Man söker att ome-

delbart eller mycket snart sätta invandrarna i arbete, med byggande av hus och vägar, plantering av skog, röjning och diktning; även ett tämligen improduktivt arbete har ansetts bättre än sysslolöshet. Invandrarna skall betala för sig, det är en grundsats som också betraktats som viktig från moralens synpunkt; även då den hyra eller den betalning för maten, som de kan prestera, är obetydlig i förhållande till den verkliga kostnaden, är det väsentligt att de arbetsföra inte känner sig vara föremål för välgörenhet, utan vet eller tror att de försörjer sig själva och är av värde som arbetare och medborgare. Barnen och ungdomen vårdas under alla förhållanden exemplariskt; särskilt sjukvården har i Israel med dess enastående stora antal läkare (en på 430 innevånare) alltigenom stått på ett högt plan. Till en början sökte man blanda invandrarna sinsemellan och med den »äldre» befolkningen; detta sker fortfarande i viss utsträckning, men man har kommit till den uppfattningen, att en övergångstid i en miljö, där nykomlingarna känner sig hemma, är en förutsättning för deras trivsel, och bosättningar av »nationell» typ har därför blivit mera vanliga. Det samarbete av tekniker, psykologer, sociologer och läkare, som i Israel äger rum för att på detta första stadium — liksom senare — undersöka och lösa invandrarnas problem torde inte ha någon motsvarighet på andra håll. Att döma av mångas erfarenheter, i någon mån mina egna, är hållningen hos dessa »inbärgningens» specialister beundransvärd i sitt intresse och sin förståelse för de nykomna. Det bör ihågkommas att inte bara israeler utan en stor grupp repre-

sentanter för judiska organisationer från andra länder — främst USA — medverkar i detta arbete, liksom över huvud i uppbyggandet av Israel.

Det andra stora problem som invandraren medför, är integrationen i Israels ekonomiska och sociala liv på lång sikt. Invandrarna behövs för att Israel skall blomstra, för att plantera skogar, ordna bevattning, odla de områden som blivit öde genom torka och erosion; Israel måste utvecklas för att invandrarna skall kunna leva där — dessa målsättningar går väl samman, men deras förverkligande i den snabba takt som genom invandringen blir nödvändig, är en uppgift av väldiga mått. I detta sammanhang bör främst erinras om att invandringen driver på det materiella nydaningsarbetet och starkt påverkar dess utformning. Det är ett ofrånkomligt krav att på kort tid nya jordområden blir tillgängliga för odling, att nya industrier anläggs, att alla naturtillgångar utnyttjas. Det starka draget av planering och dirigering i Israels pionjärarbete skärpes därav att den unga staten måste ordna försörjning och verksamhet för hundratusentals invandrare utan färdigheter och utbildning. Om staten och organisationerna inte så energiskt och planmässigt tog hand om saken, bleve hela invandringspolitiken omöjlig eller i varje fall skulle en stor del av invandrarna bli ett proletariat, en fara för staten, demokratin och hela den idealbildning som är grundvalen för Israel.

En linje i planeringen är att i stor omfattning sysselsätta invandrarna i jordbruk och i pionjärarbete i detta ords mera egentliga mening. Invandrarna är förplik-

tade att, om det kräves, arbeta två år inom jordbruket; de sänds till stor del till områden, där nyodling är möjlig, och bygger, enligt fastställda planer, nya kollektiva bosättningar. De får, liksom under övergångstiden, sysselsättning inom hela den väldiga expansionsverksamhet, som anlägger nya vägar, bygger upp städer (Ashkelon och Beersheba som en gång skall bli centra för ännu icke exploaterade områden), utnyttjar mineralierna i Döda havet, förbereder förvandlingen av öknen Negev. I Amerika fick emigranterna för hundra eller sjuttiofem år sedan börja på samma sätt. Men där var de billig arbetskraft, proletärer, som stod lägre än den bofasta befolkningen; i Israel är det, åtminstone i huvudsak, inte så. Staten, de judiska organisationerna, Histadrut betalar lika lön för lika arbete och godtar över huvud inte stora skillnader i löner. Men självfallet är att de nya invandrarna i det hela har en något lägre standard än de äldre; de utgör, exempelvis, flertalet av den lantarbetargrupp, som under de senaste åren starkt vuxit i Israel.

Den kulturella assimilationen — med ordet kultur taget i dess vidaste mening — utgör likväl det största problemet. Det gäller att integrera afrikanska och asiatiska folkgrupper, som knappast mer än genom vissa religiösa föreställningar och rituella föreskrifter skilt sig från sin västerländskt sett ytterst lågstående omgivning, i en modern, man frestas att säga hypermodern, europeisk miljö. Nykomlingarna är till stor del analfabeter utan någon kännedom om samtidens teknik eller hygien, utan någon föreställning om föreningsväsen eller sociala re-

lationer i Israel, med åsikter och vanor, som helt avviker från det mottagande landets.

De otaliga svårigheterna kan belysas genom några exempel. För vissa invandrargrupper är läkare och sjukhus okända begrepp; vid sjukdom är man van att lita till besvärjelser, inte att söka sakkunnig hjälp, och man är skräckslagen inför undersökningar och operationer. Familjefadern är av gammalt diktator i sitt hem; kvinnan är en lägre varelse, som går efter sin man på gatan och uträttar alla grovsysslor; barnen skall till vuxen ålder ovillkorligt lyda husfadern och gifta sig enligt hans beslut. Rösträtt, parlament, partier har man aldrig hört talas om. Dessa grupper får vid sin ankomst fulla medborgerliga rättigheter och full legal likställighet i ett land, som till hela sin struktur och kultur är lika västerländskt som Sverige, Danmark eller Holland. Det är ett experiment utan motstycke i historien, som det här gäller att på några år föra till en lycklig lösning. Även om man ville det, är det otänkbart att lita till en successiv acklimatisering genom en långsam påverkan av den nya miljön. Invandrarna är för många och för olika för att denna amerikanska metod, eller brist på metod, skall kunna anlitas. Staten och organisationerna måste bilda den smältdegel, som formar folkgrupperna till nödvändig enhetlighet.

Skolan, den nioåriga bottenskolan, är den självfallna grunden för acklimatiseringsarbetet. Herzl tänkte sig inte möjligheten av ett gemensamt språk — »Vi kan ju inte tala hebreiska med varandra. Vem av oss kan tillräckligt mycket hebreiska för att beställa en järn-

vägsbiljett?» I Israels skolor sker undervisningen på hebreiska som genom ett märkligt arbete utbildats till ett i nutida förhållanden brukligt språk. Med språket inläres gemensamma vanor och, till en viss grad, gemensamma åsikter; Israels skolor måste anslå relativt lång tid åt sådana saker som hygien och »goda seder». För de äldre finns av staten, Histadrut och andra organisationer upprättade aftonskolor. I fråga om språket har nyligen i en omfattande undersökning slagits fast att hebreiskan snabbt går framåt som talspråk även bland senare tids invandrare; det stora flertalet samtalar på hebreiska, ehuru naturligtvis många äldre bland de senare invandrargrupperna inte har nämnvärda kunskaper i det »nya» språket.

Armén är en acklimatiseringsapparat av liknande betydelse. Värnplikten är två och ett halvt år för män, två år för kvinnor; den ordinarie inryckningstiden är 18 år men manliga invandrare är skyldiga att göra värnplikt om de kommer till Israel före 29 års ålder, och kvinnliga invandrare intill 26 års ålder. Endast en mindre del av värnpliktstiden används för militär utbildning; den mesta tiden ägnas åt arbete av civil art, från skördearbete till byggande av vägar och hus, samt till annan utbildning, även, i mån av behov, språkundervisning. De värnpliktiga sändes till skilda delar av det lilla landet och kommer in i skiftande förhållanden, de lär känna kamrater från andra ursprungsgrupper och lär sig det härskande beteendemönstret; värnplikten blir därför en gemensam skolning av större kulturell vikt än i mera enhetliga länder. Befrielsekrigets framgångar

och känslan av att armén när som helst kan kallas till försvar av landet mot arabländernas hot gör att militären är populär och stolt över sin ställning i vida högre grad än i Västeuropas demokratier. Att försöka undandra sig värnplikten är en skam i Israel.

Histadrut förklaras av många vara det viktigaste organet för acklimatisering; andra klagar över att den inte uträttar ännu mera. Den stora arbetarorganisationen anordnar utbildningskurser, bildar föreningar och klubbar för kontakter mellan olika grupper och söker, framför allt, systematiskt att införa de nya invandrarna i fackföreningarna och det fackliga arbetet. Att denna verksamhet varit effektiv visas bland annat av att massan av nykomlingar röstar, och röstar med de förut uppbyggda arbetarpartierna; de försök som gjorts att bilda särskilda invandrarpartier har hittills haft ringa eller ingen framgång.

Själva lagstiftningen blir ett medel att skapa likformighet. Kvinnans likställighet med mannen, förbudet mot månggifte, fastställandet av en minimiålder (17 år) för giftermål, detta och mycket annat frambringar förändringar i invandrarnas vanor och attityder. En följd av hela omskolningsprocessen är en tendens till skillnad och stundom till motsättning mellan olika generationer inom en invandrargrupp. Husfadern förlorar sin dominerande position, kvinnorna blir småningom mera självständiga, familjebanden försvagas, de unga känner sig främmande för och överlägsna de i gamla vanor fortlevande föräldrarna. Ungdomsbrottsligheten,

Negeböknen i torka och regn

(Foto: Anna Riwkin)

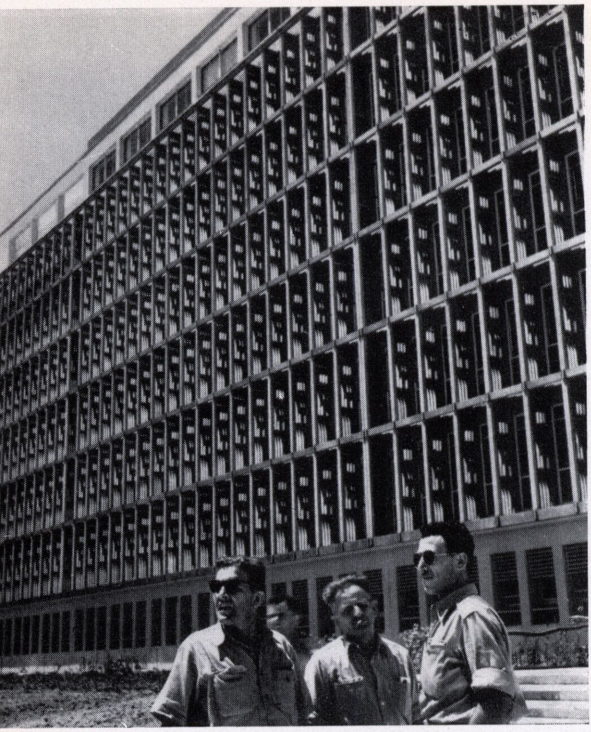

Histadruts förvaltnings-byggnad i Tel Aviv
(Foto: Anna Riwkin)

Arbeten på rörledning
(Foto: Anna Riwkin)

som tidigare i Israel varit ovanligt låg, är relativt stor inom de nya invandrargrupperna.

I början av det stora invandringsskedet, på självständighetsdagen 1950, förklarade Ben-Gurion i radion: »De flesta som kommer till oss i dag och som längre fram kommer till oss är fattiga i ägodelar, uppfostran och kultur: utan yrkesskicklighet, utan kunskap i hebreiska, främlingar i landet. Vi måste alla hjälpa till... och nykomlingarna måste energiskt göra sitt bästa, vara redo att tala hebreiska, att lära ett yrke, att förbättra jorden och besegra öknen, att försvara sitt land. På utgången av deras och vår strävan beror nationens och statens öde; under många dagar framåt, under en lång tid av uppoffrande och ihärdigt arbete, kommer vi inte att veta hur det går.» Experimentet är inte slutfört och med någon säkerhet kan dess resultat ännu inte bedömas. Men den rad sociologiska undersökningar, som gjorts de senaste åren, tyder på att acklimatiseringen snabbt går framåt och att de svårigheter som mötte under den starkaste invandringen 1948—1951 håller på att övervinnas.

Bäst illustreras framgången av den största orientaliska invandrargruppen, yemeniterna, nu enligt beräkningar omkring 120 000. En del av yemeniterna kom till Palestina tidigare, men flertalet har överförts efter staten Israels upprättande. De var i regel hantverkare, särskilt kända som silversmeder, och hade stora svårigheter att anpassa sig både ekonomiskt och kulturellt. Men det finns intet tvivel om att anpassningen lyckats, även om en viss grad av isolering kvarstår, och att yemeniterna,

främst som hantverkare men också inom intellektuella yrken, gjort en stor insats i Israel. »Möjligheten av integration bevisas», skriver den främste kännaren, professor Goitein, »av det enkla faktum att den hela tiden försiggår i snabb takt. Vad som i dag händer med yemeniterna är ett större underverk än deras inbärgning från alla hörn av Yemen och deras överförande genom luftskepp till Israel . . . Förr var yemeniterna yemeniter som bodde i Palestina. Nu är de israeler som en gång var yemeniter. Även en helt obildad kvinna skulle nu betrakta det som en förolämpning att bli tilltalad på sitt arabiska språk. Kanske kan hon bara några hundra ord hebreiska, men hon är stolt över att tillhöra vad hon betraktar som en högre kultur och att vara medborgare i sitt eget land.»

*

Den icke-judiska, väsentligen arabiska befolkningen i Israel beräknas till något över 200 000; en del av de araber, som flydde 1948, har sedermera vänt tillbaka. Av araberna är omkring 140 000 mohammedaner, 45 000 kristna och 20 000 druser. 25—30 procent av araberna bor i städerna, 10—15 procent är nomader i Negev, flertalet är lantbrukare i Galiléen.

Mycket av vad som sagts om de judiska invandrargruppernas ställning gäller också araberna, med den skillnaden att en mera fullständig integration med hänsyn till de religiösa skillnaderna här är otänkbar. Araberna har fulla politiska rättigheter, de röstar i ungefär samma omfattning som judarna och har i förhållande till sitt antal lika många medlemmar av parlamentet.

Obligatorisk skolgång, med arabiska som huvudspråk, är införd; medan ännu år 1946, alltså under mandatet, 25 procent av de arabiska barnen gick i skola, är motsvarande siffra nu över 90 procent. Staten understödjer den mohammedanska religionsutövningen och bestrider delvis underhållet av moskéerna. Histadrut mottar araber som medlemmar och genomför principen om lika lön för lika arbete. Ett antal arabiska jordbrukskollektiv har upprättats, och det arabiska lantbruket har gått kraftigt framåt under judisk ledning och påverkan. Den socialpolitiska lagstiftningen gäller araber lika väl som judar; i fråga om sjukvården råder likaledes likställighet; barnadödligheten är en tredjedel av den egyptiska. Särskilt ungdom från de båda grupperna påstås känna mycket litet av den traditionella motsättningen; gemensam sport är vanlig och i allt större omfattning klär sig araberna liksom judarna efter västerländsk modell. Undantagsbestämmelser för araberna finns endast på några punkter: de är uteslutna från värnplikt och inom vissa områden är deras rörelsefrihet begränsad av militära skäl. »Den judiska majoriteten tycks vara besluten att ge alla minoriteter i landet samma behandling som den själv skulle ha önskat (och så sällan fick) under alla de tider och i alla de länder, där den erfor svårigheten att leva under styret av en främmande majoritet», skriver den engelske vetenskapsmannen Rushbrook Williams; det är inte något överord.

Likafullt finns åtminstone politiskt en motsättning. Ett icke ringa antal araber röstar med de judiska arbetarpartierna och några araber sitter i parlamentet som re-

presentanter för dessa partier. Men flertalet araber röstar antingen med särskilda arabpartier, som snarast är följen till några ledande män, eller med kommunisterna, som under senare år på Rysslands order snarast företräder arabstaternas intressen. Araberna måste alltså i regel känna mera solidaritet med sina stam- och trosfränder utanför Israel än med staten Israel; delvis kan deras hållning kanske förklaras av fruktan för att vid ett segerrikt angrepp från arabstaternas sida bli identifierade med Israel och den judiska majoriteten. Skulle en stabil fred mellan Israel och arabstaterna komma till stånd, är det sannolikt, att Israels araber ändrar sin inställning. Att de genom att tillhöra Israel materiellt och kulturellt står vida över arabbefolkningarna i andra Mellanösterns stater står utom debatt.

Hemlandets återvinnande

»Vi vill inte säga att detta är vårt land därför att vi erövrade det. Vi vill vara i stånd att säga, att det är vårt därför att vi gjorde det. Eller riktigare, därför att vi gjorde om det. Det är vad vi strävar att göra, och ni kommer att se vittnesbörden om detta vart ni än reser.» Dessa ord yttrades av Ben-Gurion i ett tal till en engelsk-amerikansk undersökningskommission år 1946, två år före staten Israels upprättande. Judarna i Israel har varit aktiva och framgångsrika i arbetet på detta mål, det lär ingen bestrida. Kanske aldrig förr har ett folk så energiskt, så rationellt och med så djärva och långsiktiga metoder sökt »göra om» ett land.

Framgången innebär, det är ett lika ostridigt faktum, inte någon tryggad ekonomi. Utan lån och understöd skulle nydaningen inte ha varit möjlig, utan att denna utländska hjälp till Israel fortsätter, kan, åtminstone under åtskilliga år framåt, Israel inte bestå eller i varje fall inte fullfölja sitt verk. Några framhäver de vunna segrarna, andra det bräckliga och osäkra i vad som vunnits.

I det följande skall en systematisk redogörelse inte försökas. Jag skall stanna vid några huvuddrag i utvecklingen och i uppbyggnaden av Israels samhälle, särskilt vid principer och institutioner som ger landet dess särprägel.

Expansion och otrygghet

Några siffror åskådliggör den allmänna ekonomiska expansionen efter staten Israels upprättande. Den odlade jorden ökades under de sju åren 1949—1956 från 165 000 till 370 000 hektar, varav den konstgjorda bevattningen svarar för en utvidgning från 30 000 till 100 000 hektar. Genom plantering har den skogbevuxna marken växt från 80 000 till nära 100 000 hektar. Värdet av exporten var 1949 30 miljoner dollar och antas år 1956 ha varit 105 miljoner.

En rad omfattande planeringar har under de senaste åren satts i gång och delvis genomförts. Sumpmarkerna i Hulah några mil norr om Genesarets sjö har förvandlats till fiskevatten eller odlingsbara fält med en vinst av 6 000 hektar. De många små floder eller åar som från bergstrakterna i öster rinner ut i Medelhavet utnyttjas för begränsade projekt. Kishonplanen innebär att floden Kishons vatten genom ledningar föres till bevattning av den torra Zebulondalen norr om Haifa. Enligt »Operation Lachish», med den till stor del nybyggda staden Ashkelon som centrum, skall genom bevattning från floden Yashon norr om Tel Aviv en bebyggelse med 35 000 människor möjliggöras i det strategiskt viktiga området mellan det egyptiska Gazaområdet och gränsen till Jordanien. På lång sikt gäller det främst att genom irrigation utnyttja Negevöknen — omkring halva Israels yta — och mineralierna (salt, pottaska, fosfat, ammoniak) i och kring Döda havet. Vattenledningar har anlagts från floden Yashon till norra Negev och en olje-

ledning från Beersheba till Eilath vid Röda havet, som hoppas man, snart skall bli en stor hamnstad. Staden Beersheba i norra Negev, ny och vit som en utställningsstad, har på några år växt från tretusen till över trettiotusen innevånare, huvudsakligen genom en offentlig byggnadsverksamhet, som räknar med staden som kärnan i ett väldigt nytt jordbruks- och industriområde. Samtidigt har mineralbrytningen vid Döda havet satts i gång i stor stil; i Negev har oljefyndigheter gjorts men hittills inte tillräckligt stora för att vara ekonomiskt viktiga. Det största projektet av alla, som skulle bruka Jordans vatten till irrigation av Negev, har på grund av arabstaternas motstånd inte kunnat utföras.

En av svagheterna i Israels ekonomi framgår av yrkesfördelningen. Enligt uppgifter från november 1955 hade landet då 586 000 yrkesutövare, med en arbetslöshet på omkring 7 procent. Av arbetsstyrkan är 18 procent sysselsatt i jordbruk (jämte skogsbruk och fiske) med förhoppningar om en stegring till omkring 23 procent under de närmaste åren genom nya anläggningar, 34 procent i industri, bergsbruk och byggnadsverksamhet och 19 procent i handel och transport. Detta innebär att återstoden, nära 30 procent, arbetar i vad man kallar serviceyrken — ämbets- och tjänstemän, i staten, kommunen, zionistiska och andra organisationer, advokater, läkare, socialarbetare, lärare, folk i nöjes- och hotellarbete eller privat tjänst. Det är en abnormt hög siffra som till viss del döljer en tendens till arbetslöshet. Att servicegruppen i Israel är orimligt stor och statens och andra offentliga organs tjänstemän för många är ett

praktiskt taget av alla erkänt förhållande, betonar Israels bank i sin senaste rapport.

Den centrala svagheten i ekonomin, beroendet av hjälp utifrån, är mera påfallande. Exporten har visserligen sedan statens upprättande tredubblats i förhållande till importen, men handelsbalansen är fortfarande starkt negativ; exporten är endast 25—30 procent av importen.

Läget kan också åskådliggöras genom en blick på nationalinkomsten. Denna har under senare år endast sakta stigit — ehuru penningvärdets fall stundom leder till påståenden om en mycket stark stigning. Enligt på grundval av FN:s statistik inom det svenska finansdepartementet uträknade siffror skulle nationalinkomsten per person år 1955 ha varit 546 dollar, mot exempelvis 770 i Danmark, 1 100 i Sverige, 1 960 i USA, 132 i Egypten och 380 i Libanon; dessa uppgifter är visserligen inte helt rättvisande (Israel håller sålunda en hög officiell växelkurs) men otvivelaktigt är att Israel har lägre nationalinkomst per person än de västeuropeiska länderna och vida högre än de angränsande arabländerna. Men denna nationalinkomst består till avsevärd del av lån och understöd. Enligt chefen för Israels bank kan nationalinkomsten för år 1957 beräknas till 1100 miljoner dollar. Av detta belopp består vid pass 20 procent, nära nog motsvarande importöverskottet, av lån och understöd. I runda tal kommer 70 miljoner från det tyska skadestånd på 825 miljoner, som den västtyska republiken 1952 lovade att betala, 50 miljoner i direkt hjälp från USA:s regering, 40—50 miljoner från ett i USA placerat obligationslån och ungefär lika mycket från

judiska organisationer i utlandet; resten av importöverskottet täckes av turisttrafik, skeppsfart och utländska investeringar. De mer än 200 miljonerna från Tyskland, USA och judiska organisationer (Jewish Agency, Youth Aliya, Wizo och andra, huvudsakligen finansierade av judarna i USA) är nödvändiga för Israels ekonomi.

Israels budget antyder lägets svårigheter. Omkring 45 procent av nationalinkomsten går till staten, varav en femtedel till försvaret — vars budget delvis är hemlig — och nära en fjärdedel till investeringar.

Men det finns, försäkrar riksbankschefen och andra experter, gott hopp om en stabil och tryggad ekonomi för framtiden. Investeringarna uppgår till 40 procent av nationalinkomsten — två till tre gånger så mycket som i Västeuropa, och det innebär att möjligheten till produktion och export växer med utomordentlig snabbhet. Man pekar på att exporten — av citrusfrukter, av bearbetade diamanter, av textil- och plastprodukter, av bilar, som tillverkas av importerade bildelar, av jordnötter — mångdubblats på några få år, att vissa odlingar och industrier (bomull, jordnötter, plast, mineralier) först för några år sedan kommit i gång och nu ger stora värden. Om 7—10 år bör Israel kunna reda sig självt. En förutsättning är att freden bevaras och att inte hotet utifrån tvingar till än större försvarsutgifter. Skulle fred och fri samfärdsel kunna uppnås med arabstaterna, bleve det möjligt att utföra de stora planerna om bevattning av Negev, om sjöfart över Eilath, om utvinnande av atomenergi, skulle Israel stå sig gott och kunna motta nya miljoner av invandrare.

Kollektivism i frihet

Israel säges ofta, liksom Sverige, vara ett socialistiskt land. Det är mera sanning i satsen i fråga om Israel än om Sverige. Men överdriven är den även i detta fall.

Utmärkande för Israels ekonomiska system är blandningen av statssocialism — vilket i Europa småningom blivit detsamma som socialism över huvud — producentkooperation och fri företagsamhet. Enligt auktoritativ uppskattning är ungefär 30 procent av de arbetande sysselsatta i offentlig tjänst; med »offentlig» menas då inte bara staten och kommunerna utan också de stora zionistiska organisationerna, som i samverkan med staten arbetar för invandring, nya bosättningar och ekonomisk expansion. En grupp av samma storlek arbetar inom de producentkooperativa företagen, främst Histadrut, som tillika är Israels landsorganisation eller fackföreningscentral. De återstående 40 procenten är anställda i enskild tjänst. Någon klar skiljelinje går emellertid inte att dra; så är exempelvis åtskilliga företag av betydelse ägda delvis av Histadrut, delvis av privata företagare. Härtill kommer att staten i något större utsträckning än i Västeuropas välfärdsstater ingriper med koncessioner och planeringar; ett nytt företag måste, för att erhålla möjligheter och fördelar av skilda slag (viss tullfri import, skattelindringar, rätt att utföra en del av vinsten) »godkännas» av regeringen. Att bestämma storleken av investeringarna från offentligt, kooperativt och privat håll är enligt ekonomernas utsago praktiskt taget

ogörligt, då gränsfallen är för många och sammanblandningen för stor.

Tydligt är i varje fall, att, om även kooperationen räknas som en form av socialism, Israel är det ojämförligt mest socialistiska samhället av mera modernt snitt utanför de kommunistiska regimerna. Den privata sektorn, om man därmed menar de i privat tjänst anställdas antal, torde i Västeuropa genomgående vara 70—80 procent eller mera. I några stater i Mellanöstern är visserligen industrin till större delen i statlig ägo eller staten, respektive monarken, äger de viktigaste produktionsmedlen (Turkiet, Saud-Arabien) men här är massan av befolkningen jordägare eller jordbruksarbetare och hela ekonomin är gammalmodig i jämförelse med Västeuropa och Israel.

Varpå beror detta starkt kollektivistiska drag i Israel? Till en del på de idéer som invandrarna medförde till det nya samhället. En mycket stor del av dem, som under mandattiden kom till Israel, och särskilt de tongivande grupperna, var socialister — i den gamla mening, då socialism innebar skilda former av kollektivism. Till en del på att det för grupper av invandrare i ett land, som styrdes av andra nationer och som i denna mening ansågs »främmande», var naturligt att sluta sig samman, att bilda egna samhällen i den främmande och ofta fientliga staten. Till en del på att invandringen, expansionen och kolonisationen efter statens upprättande knappast varit tänkbar utan en stark ledning och planering från statens och de stora organisationernas sida. En invandring i stil med den amerikanska var inte gärna möjlig i ett land

som saknade obebodda och av ingen ägda vidder att odla, bebygga och ta i besittning. Israel var inte, som Amerika under den stora invandringstiden, ett land med jungfruliga fält, skogar och vattendrag, där enskilda kunde slå sig ned och snabbt vinna sin bärgning; det var ett förfallet och förtorkat land, som krävde stora kollektiva ansträngningar för att ånyo bli fruktbart. I Israel var det nödvändigt att på kort tid bygga upp en industri, då jordbruket endast kunde ge näring åt ett fåtal och andra naturtillgångar först efter långt arbete kunde utnyttjas. Härtill kommer hotet utifrån — från Palestinas araber och sedan från arabstaterna — som tvungit till samboende och stark gemenskap.

Med dessa förklaringar vill jag naturligtvis inte påstå, att just den ekonomiska struktur, som Israel fått, är den bästa möjliga, blott att en betydande kollektivism varit ofrånkomlig på grund av de situationer, i vilka staten växt fram. Det hör till de brännande frågorna i Israel, om man skall begränsa kollektivismen eller utvidga den, men ingen torde tänka sig möjligheten av vare sig en total socialisering eller en utvidgning i stor stil av den privata sfären.

Ett annat drag i Israels samhällsstruktur, som kan kallas socialistiskt, är tendensen till ekonomisk jämlikhet. Sannolikt har Israel här kommit längre än någon annan stat. Delvis beror detta på faktorer som helt legat utanför statens och organisationernas inflytande: mycket få rika människor har utvandrat till Israel, och privata förmögenheter bland de »gamla» judiska familjerna är ytterligt sällsynta. Men inom staten Israel är jämlikhets-

tanken — eller rättare oviljan mot stora ekonomiska skillnader — en stark drivkraft. Medel av samma art som i andra länder är socialpolitiken, till viss del skött av Histadrut och andra kooperativa organisationer, och beskattningen; den även i jämförelse med England och de skandinaviska länderna ytterst höga inkomstskatten kombineras med bestämmelser som ger ovanligt stor differentiering mellan gifta och ogifta och familjer med mindre eller större antal barn.

Något speciellt för Israel är däremot de små löneskillnaderna inom staten och de stora organisationerna. För närvarande är förhållandet mellan den lägsta och den högsta lönen i staten och Histadrut ungefär 1: 2,5 (bortsett från den progressiva inkomstskatten); enligt undersökningar av en amerikansk ekonom är motsvarande förhållande i USA:s förvaltning 1: 6, i England 1: 10, i Ryssland (där därjämte de direkta skatterna är obetydliga) 1: 50; i Sverige torde relationen vara 1 till 5 eller 6. Under vissa tider har skillnaden mellan grupperna varit än mindre, 1: 1,8 för några år sedan. Inom de privata företagen är olikheterna vida större, men i jämförelse med Västeuropa små, delvis beroende på den av Histadrut bedrivna lönepolitiken. Det bör betonas att i denna lönepolitik ingår principen om lika lön för samma arbete och om små skillnader mellan fackutbildade och andra, en politik, som i stort sett lyckats hindra att de nya och okunniga invandrarna sjunkit ned till en proletärklass.

Statens och Histadruts lönepolitik har i väsentlig grad motiverats av grundsatsen, att total jämlikhet är efter-

strävansvärd, och att skillnaderna i lön i varje fall inte får vara så stora, att de leder till klasskillnader i mera egentlig mening. En reaktion mot denna åskådning synes under de senaste åren ha blivit allt starkare. Professorer, lärare och läkare vid sjukhusen har korta tider strejkat för att framtvinga en ändring. Man har påpekat att tjänstemännen på grund av de låga lönerna pressas att åta sig uppgifter utanför tjänsten och därför blir mindre effektiva, och att folk kommer att avstå från högre utbildning, om den inte leder till högre standard. I viss mån stegras den reella olikheten genom att vissa tjänstemän får extra förmåner (bostad eller bidrag till bostad, reseersättningar, bilar) och det är inte osannolikt att även löneskillnaderna kommer att ökas. Men att Israel under överskådlig tid mer än kanske något annat land kommer att präglas av relativt stor jämlikhet torde stå utom tvivel.

En organisation och en form för kollektiv gemenskap har mer än några andra representerat det särpräglade i Israels samhällsstruktur: Histadrut och kibbutzen. Det är nödvändigt att något närmare stanna vid dessa uttryck för israelisk kollektivism.

Histadrut

Då staten Israel föddes, var Histadrut redan fullvuxet, detta yttrande av en av organisationens chefer är centralt för förståendet av läget. Histadrut bildades år 1920, då den judiska befolkningen i Palestina var mindre än

100 000. Dess syfte var från början att inte bara tjänstgöra som organ för lönearbetarna, utan att bidra till invandringen och invandrarnas utbildning och placering samt att ge medlemmarna stöd och hjälp i en stat som praktiskt taget saknade modern socialpolitik. I Histadruts första program heter det, att organisationen skall söka »skapa en ny typ av judisk arbetare», att den vill samla alla som »lever av sitt eget arbete utan att exploatera andra», att den vill handha alla frågor som gäller »arbetarnas fackliga verksamhet, deras bosättning och utbildning». Då Israel upprättades var organisationen landets utan jämförelse starkaste, det var naturligt att dess chef Ben-Gurion blev premiärminister, det var också naturligt att den inom vissa områden konkurrerade med den nya staten och inte gärna lät denna överta de anordningar och funktioner, som den själv under lång tid med framgång haft hand om.

Histadrut betyder Israels arbetarfederation, bestående av individuellt anslutna medlemmar. Men Histadrut är tillika, under beteckningen Hevrat Ovdim — de judiska arbetarnas i Israel allmänna kooperativa förening — ett väldigt kollektivt pionjär- och affärsföretag. I det följande begagnar jag blott ordet Histadrut, även då det är den kooperativa verksamheten som åsyftas.

Uppgifterna om antalet medlemmar i organisationen är olika i skilda handböcker, beroende på att vissa persongrupper är anslutna endast för vissa syften, såsom sjukförsäkring. De helt anslutna medlemmarna representerar omkring 70 procent av hela folket, under vissa skeden ännu mera. Det »lagstiftande» organet är en kon-

gress på omkring 1 000 personer, som sammanträder vart fjärde år. Intresset för dessa kongressval är mycket stort; vid senaste valet röstade 75 procent av medlemmarna. Det socialdemokratiska partiet, Mapai, äger ständigt en absolut klar majoritet: därefter kommer andra demokratiska arbetarpartier, det liberala partiet och kommunisterna. Den av kongressen indirekt valda styrelsen utses proportionellt. För närvarande tillhör åtta av de tretton medlemmarna Mapai, medan fem platser går till skilda minoritetspartier.

Viktiga delar av socialpolitiken sköts av Histadrut, dels genom bestämmelser i arbetsavtalen, dels genom egna företag och inrättningar, såsom pensionsfonder, arbetsförmedlingar, sjukförsäkringsanstalter, arbetslöshetskassor. Histadruts sjukförsäkringsfond är i själva verket landets största hälsovårdsorganisation, med fjorton sjukhus och 880 kliniker och en tredjedel av landets 4 000 läkare som anställda; dess budget är dubbelt så hög som hälsovårdsdepartementets. Histadrut har vidare två tidningar, varav en på enklare hebreiska för de nya invandrarna, en teater, en sportorganisation, flera bokförlag, en omfattande yrkesutbildning.

Märkligast är likväl Histadruts insats i produktionen. År 1955 arbetade 725 företag i Histadruts regi, med 146 000 anställda, alltså nära en fjärdedel av landets arbetskraft och omkring två femtedelar av Histadruts egna medlemmar. Till de största underorganisationerna hör en inköps- och en försäljningsorganisation och det berömda Solel Boneh som bygger vägar och städer men också har ett antal maskin- och metallfabriker; företaget

Vakttorn i kibbutz

Kibbutz nära Gaza
(Foto: Anna Riwkin)

Ny bosättning nära Haifa

sysselsätter omkring 30 000 arbetare. Genom Solel Boneh bygger Histadrut särskilt i sådana fall (Ashkelon, Beersheba) då man inte på lång tid kan räkna med att det insatta kapitalet skall bli räntebärande.

Histadrut samverkar i ett tiotal stora företag med privat kapital, varvid i regel organisationen har 51, ibland 50 procent av andelarna eller aktierna. På konservativt och liberalt håll påstås det ofta att Histadruts produktionsverksamhet skrämmer bort privata investeringar, men organisationens ledare anser motsatsen; genom att placera pengar tillsammans med Histadrut får kapitalisterna säkerhet, och Histadrut sörjer till stor del för en expansion, som eljest på grund av att snabba förtjänster är otänkbara helt skulle utebli.

Vid sidan av Histadrut finns ett antal liknande organisationer, förbundna med de religiösa partierna och Herutpartiet. Tillsammans torde de omfatta bortåt en fjärdedel av befolkningen. Endast en liten minoritet står utanför de stora organisationerna.

Kibbutzen och dess kris

Omkring två tredjedelar av de judiska jordbrukarna i Israel lever i bosättningar som kan betraktas som kollektiv. Graden av gemenskap är olika. I Moshav Ovdim exempelvis sköter varje medlem sin jordbit, men försäljning och inköp göres gemensamt och även i övrigt råder utpräglad likställighet och gemenskap; i Moshav är i motsats till Moshav Ovdim tillåtet att använda av-

lönad arbetskraft; i Moshav Shitufi skötes jordbruket kollektivt, men liksom de förut nämnda formerna har varje familj eget hushåll. Det mest utpräglade kollektivet är kibbutzen.

Den första kibbutzen byggdes upp av ett antal unga invandrare i Degania nära Genesarets sjö i Galiléen omkring 1910. Med den ökade invandringen efter första världskriget och särskilt under 1930-talet uppstod ett stort antal kibbutzer, och gemenskapen i dessa kollektiv blev kärnan i en ideologi och en folkrörelse. Många kibbutzer anlades i gränstrakterna, och under befrielsekriget gjorde de betydande insatser som samlingspunkter och gränsfästen. Relativt sett har kibbutzrörelsen minskat under senare år, men fortfarande uppföres kibbutzer, särskilt för de nya invandrarna och i de trakter som det gäller att snabbt bringa under odling; även som ett slags fästen vid gränserna spelar kibbutzerna en roll. Enligt de senaste uppgifterna är deras antal omkring 300, med drygt 70 000 människor; de minsta kibbutzerna har mindre än 100, de största 1 500—2 000 innevånare. Flertalet kibbutzer har uppbyggts med stöd av staten, Histadrut och zionistiska organisationer. I regel tillhör medlemmarna av en kibbutz till större delen samma parti eller religiösa riktning; flertalet domineras av något av de socialistiska partierna Mapai eller Mapam. Kibbutzerna är i allmänhet anslutna till Histadrut och till särskilda inköps- och försäljningsorganisationer inom dess ram.

Kibbutzen utgår från skilda förebilder och inspirationer: de gamla ryska kollektiven, socialistiska och anar-

kistiska idéer från Fourier och Marx till Tolstoj och Krapotkin, en arbets- och jordromantik, vars mest berömda representant är Aaron David Gordon, under sina sista år medlem av Deganiakibbutzen. Man har kunnat i kibbutzen se socialismens men också zionismens fulländning; medlemmarna i kollektiven var pionjärer genom att de bröt jord och förberedde det fria Israel, de bildade under turkarnas och engelsmännens styre ett judiskt samhälle, som stod halvt utanför den främmande och fientliga staten.

Egendomsgemenskap och likställighet är grundsatserna framför andra. Man arbetar tillsammans, med skifte av verksamhet för olika tider, man äter tillsammans, barnen bor och uppfostras kollektivt; varje person eller familj har en stuga på ett eller två rum till förfogande för vila och sömn. I kibbutzen behövs inga pengar; allt, mat, kläder, möbler, tvätt, cigarretter, nöjen, är gemensamt och kostnadsfritt. Ett antal valda styrelser och kommittéer, eller de till möte församlade medlemmarna, bestämmer om arbetsfördelning, planerar produktionen, gör upp budgeten. Likställigheten begränsas endast av principen: »från var och en efter hans förmåga, till var och en efter hans behov». Gamla och sjuka får, utan arbete, samma eller bättre standard; begåvad ungdom sändes till läroverk och universitet; talanger i målning eller musik skickas för utbildning till och med till Europa eller USA.

Den socialistiska eller kommunistiska ideologin kombineras med den »arbetets religion», som förkunnades av Gordon. »Ett folk som blivit vant vid varje sätt att

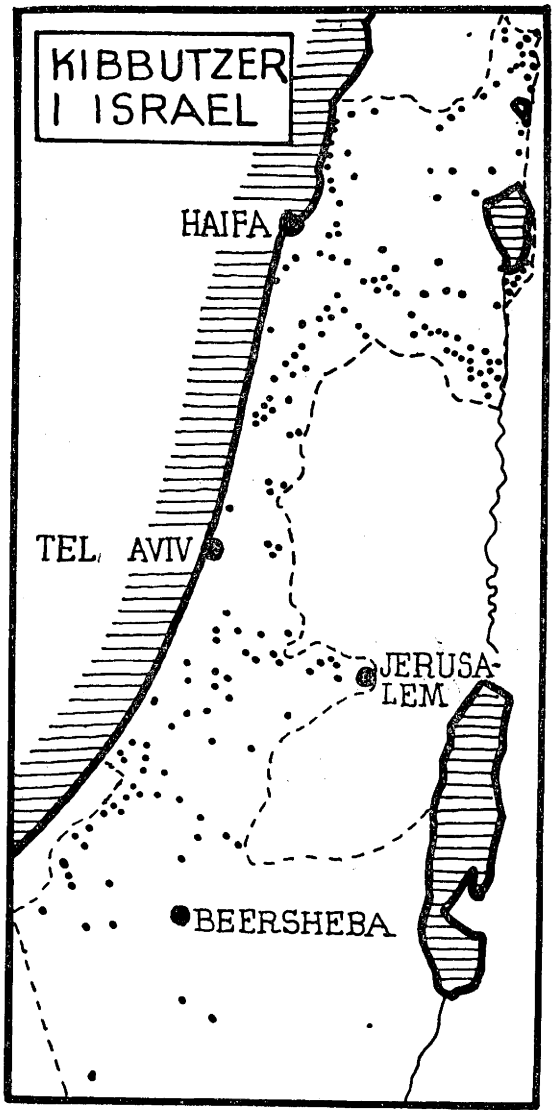
KIBBUTZER
I ISRAEL
HAIFA
TEL AVIV
JERUSA-
LEM
BEERSHEBA

leva utom det naturliga — livet i medvetet och självförsörjande arbete — ett sådant folk blir aldrig ett levande, naturligt arbetande folk utan att det till det yttersta spänner sin vilja för att nå detta mål. Arbetet är inte bara nödvändigt för människans kontakt med jorden och för att han skall få rätt till jorden; det är också den viktigaste faktorn i uppbyggandet av en nationell kultur. Arbetet är framtidens stora mänskliga ideal, och ett stort ideal är som den hälsobringande solen. Vi behöver människor som arbetar med fanatism i detta ords högsta mening.» Denna idealisering av arbetet gäller, som citatet visar, främst kroppsarbetet och egentligen arbetet i jorden, och den förbindes ofta med ett slags jordmystik, som i den jordbrukande, den med jorden återförenade, ser den enda riktiga, naturliga människan — men samtidigt tänkes denne passionerade arbetare vara bildad, reflekterad, intellektuell, på en gång ren och djupsinnig. Att just judarna, som genom förskingringen och förföljelsen slitits bort från jorden, måste finna frälsningen på denna väg är den tanke som länkar arbetsreligionen till zionismen.

I kibbutzens ideologi framträder, sannolikt under påverkan av såväl judiska som ryska moralister, mer än i västerländsk socialism människans förvandling som slutmålet. Människan skall genom ett gemenskapsliv i fördragsamhet och sämja bli fri från sin egoism, sitt begär att tävla, sin självhävdelsevilja; hon skall bli god och självuppoffrande utan ansträngning, komma att älska sin nästa såsom sig själv. En dröm om helighet skimrar i denna zionistiska socialism.

Jordbrukskollektiv, byggda på i huvudsak samma idéer, har vi många exempel på, särskilt från USA under det tidiga 1800-talet. Så stor framgång som i Palestina och Israel har aldrig en sådan rörelse tidigare haft. I många kibbutzer i Galiléen möter man gamla, som levt i dessa miljöer i fyrtio år, medelålders och unga människor som inte känt något annat sätt att leva. Som soldater och pionjärer, som socialister och idealister, har dessa människor i kibbutzerna varit en inspiration för zionismen och Israel. »Jag kom tillbaka», yttrade Herbert Morrison i engelska underhuset efter en resa i Israel 1936, »med en ödmjuk känsla att jag skulle vilja sluta med detta spel i parlamentet och politiken och leva bland dem ... Det är ett av de mest underbara ting som finns i världen. När jag tänker på dessa unga människor som lyckliga arbetar för att i en anda av samverkan och gemenskap bygga upp ett nationellt hem, men är utsatta för mord och överfall, känner jag mig förbittrad, som om något tarvligt och blodigt smutsade en av de största moraliska strävandena i mänskligheten historia.» »För över trettio år sedan», förklarade Ben-Gurion i ett tal 1944, »grundade en grupp unga män och kvinnor den första kibbutzen vid Jordan: de gjorde mer för judendomen och världen, för judisk och internationell arbetarrörelse, än hela skolor av judiska socialister och reformister som sam i de 'stora' revolutionernas kölvatten och hånade 'det obetydliga och excentriska' som utfördes av judiska pionjärer i Palestina. Det anspråkslösa, som dessa självständiga pionjärer åstadkom, är i dag ankaret och vårdkasen för det skingrade Israel, en förebild för judiska

flickor och pojkar överallt, och skall, det är jag säker på, en gång bli en förebild för världen.»

Under senare år har det talats mycket om kibbutzens kris. Därmed avses inte den ekonomiska situationen som i stort sett blivit bättre; många av de gamla kibbutzerna är nu blomstrande byar eller småstäder, där jordbruket kombineras med industri och fiske — i fiskdammar som uppförts i samband med irrigationen — och där innebyggarna har en hygglig standard i mat, kläder och bostad. Delvis tänker man på de politiska konflikterna; i samband med striderna inom arbetarrörelsen har ett stort antal kibbutzer splittrats och uppdelats, och kibbutzerna har hårt engagerats i det partipolitiska arbetet. Framför allt är det dock andra ting som avses. Kibbutzerna har både absolut och än mera i proportion till befolkningens tillväxt gått tillbaka och detta beror på att rekryteringen minskats och att många, särskilt bland de unga, lämnar sina byar; de betraktas, och betraktades än mera förr, då utträde ur en kibbutz var något ovanligt, nära nog som förrädare. Ännu viktigare är att enligt en vanlig uppfattning den gamla pionjär- och gemenskapsandan försvagats inom kibbutzerna själva. Många medlemmar har fått sysselsättning i de kooperativa organisationer, som knyter samman grupper av kibbutzer, och detta medför en tendens till klasskillnad, ibland anställes lantarbetare från de nya invandrargrupperna utan att de blir medlemmar, vilket helt strider mot tanken att kibbutzerna skall leva blott på det egna arbetet. En önskan att begränsa gemenskapen har lett till att den privata sfären

vidgats på den kollektivas bekostnad. Medlemmarna vill ha egna dusch- eller badrum, de vill ha möjlighet att äta hemma vid vissa tillfällen, de vill kunna härbärgera sina barn då och då, de vill inte bo alltför tätt tillsammans. Man är inte så helhjärtad och entusiastisk som förr, att leva i en kibbutz är inte längre för så många en kallelse. Den nya människa som kibbutzen skulle skapa, har inte blivit till, och missräkningen över att man inte lyckats tynger sinnena.

Samtal med medlemmar av kibbutzerna och än mera med unga, som en gång varit medlemmar, ger åtminstone några glimtar av dessa svårigheter och av orsakerna till dem. Genom upprättandet av staten Israel har kibbutzerna förlorat något av sitt värde och sin glans. De är inte längre judiska samhällen i en främmande stat, den prestige pionjärerna ägde, har delvis med nödvändighet överflyttats på de i staten Israel politiskt, socialt och ekonomiskt ledande grupperna. Unga människor med ambition och duglighet vill förtjäna pengar, vinna en smula ära och makt. Med framgången och välståndet blir självuppoffringen mindre lockande och känslan av att strida för något väsentligt försvagas. Efter årtionden av möten och diskussioner och planeringar blir verksamheten dammig av slentrian. I en kibbutz, som jag besökte, berättade man med glädje, att verkligt livliga debatter just ägt rum; de gällde frågan, om en medlem kunde utbyta det antal cigarretter, som han fick i tilldelning varje vecka, mot ett mindre antal av en dyrare cigarrettsort — knappast ett passionerande ämne i en miljö med rikt intellektuellt liv. Kibbutzlivet blir trå-

kigt och enahanda; alla känner varann och vet allt om varann; skvaller anses omoraliskt men måste tillgripas som förströelse; att ändra umgänge är besvärligt och att överhuvud driva livligt privat umgänge anses stridande mot den kollektiva andan; att inte längta efter och hoppas på avancemang, insatser och förändringar leder till tristess. Många av de kibbutztrogna är säkert förträffliga människor, men att lång tid vara förträfflig utan att också bli självbelåten, intolerant och trångsynt är inte lätt. Föreningen av duktighet och osjälviskhet, av gott kamratskap i kollektivet och personlig särprägel lyckas inte för många.

Den amerikanske sociolog, Melford Spiro, som efter ett år som medlem av en Mapamkibbutz skrivit det ojämförligt bästa arbetet i ämnet — Kibbutz, Venture in Utopia — hävdar att missnöjet är särskilt markerat hos kvinnorna. Bland orsakerna härtill framhäver han, att kvinnorna önskar att ha hand om sina barn, och att deras liv i kibbutzen blir tomt genom att barnen bor och uppfostras för sig. Han betonar också det paradoxala, att kibbutzen var avsedd att ge kvinnorna full likställighet, men i realiteten gjort deras liv vida enformigare än männens: kvinnorna finner ofta jordbruksarbetet tungt och får därför hushållsarbete, men detta ger i kibbutzen ingen möjlighet till initiativ och ingen variation — antingen lagar man mat eller tvättar eller diskar under veckor eller månader i sträck.

Det är möjligt att kibbutzen är på retur, kvantitativt och som inspiration i Israels liv. Säkert är att dess betydelse varit stor och att kibbutzidealet ännu är något

viktigt i nationens föreställningsvärld. Då jag talar med unga män och kvinnor som lämnat kibbutzlivet, blir jag slagen av att de alltid talar om det med vördnad och ett stänk av längtan tillbaka — det är trots allt något stort som de gått igenom. Ofta säger de, att varje ung människa borde arbeta ett par år i en kibbutz.

Demokratin i Israel

För det av skilda politiska organisationer sammansatta nationella råd, som den 14 maj 1948 proklamerade Israels självständighet, var demokratin den nya statens givna styrelseform. Själva ordet begagnas inte i proklamationen, men den innehåller en rad satser, som fastslår medborgerlig likställighet och frihet. I vissa formuleringar finns anknytningar till 1700-talets amerikanska och franska självständighets- och rättighetsförklaringar, i andra söker man stöd i judisk religion och tradition. Rådet hänvisade till »det judiska folkets naturliga och historiska rätt». Staten skulle, sades det, »vara grundad på de grundsatser om frihet, rättvisa och fred som gestaltats av Israels profeter»; den »skulle upprätthålla alla sina medborgares sociala och politiska jämlikhet utan hänsyn till religion, ras eller kön» och »garantera religions- och samvetsfrihet och frihet i uppfostran och kultur».

Under befrielsekriget, den 13 augusti 1948, höll Ben-Gurion ett tal, där han utvecklade rättighetsförklaringens politiska idéer. »Hur mycket vi än diskutera, är det tre ting, som vi måste hålla på utan någon reservation. Det första är oberoende, och inte bara nationell suveränitet, eller politisk och ekonomisk självstyrelse. Oberoendet måste börja i våra hjärtan. Utan moraliskt och intellek-

tuellt oberoende finns det intet ankare för det nationella oberoendet. Intet slaveri är så förnedrande som det andliga. Intet folk kan vara fritt, vars tankar och handlingar bestäms av ett främmande tyranni ... Oberoendet innebär inte att vi skall isolera oss ... Intellektuell autarki är lika orimlig som ekonomisk. Vi måste lära av andra folk, och dra nytta av mänsklighetens samlade erfarenhet. Men det är en avgörande skillnad mellan att lära av andra och att böja sig för deras åsikter ... Det andra är den enskildes frihet. Varken arbetarrörelsen eller staten är en teokrati som kan bestämma vad som är sant. Människans tankar är inte undersåtar under någon styrelse, inte ens majoritetsstyrelsens .. En människa kan avvisa varje härskande åsikt, utmana varje erkänd sanning, utan att någon regering, något parti, någon världsorganisation har rätt att för honom föreskriva vad som är sant och vad som är osant. Varje ny sanning uppenbaras först för en enskild människa ... Det tredje är fritt val av folkets representanter, enligt politiskt språkbruk demokrati ... Vad som faller utanför den enskildes område och görs på folkets vägnar måste bestämmas genom de mångas fria val ... Ett folk som inte kan trotsa sina styresmän och byta dem efter sin egen vilja är intet fritt folk, utan en eländig massa som lever på en despots nåd. För dessa tre ting skall vi strida, som arbetare, som människor, som judar och zionister. Vi kan inte uppge dem, de är ett med vår själ.»

I överensstämmelse med dessa grundsatser har statsskicket utformats.

Statsskick utan författning

En samlad och systematisk, av särskilda garantier omgiven lag för statsskicket, en författning, har Israel inte fått. Frågan har diskuterats gång efter annan, ett författningsförslag har utarbetats, men någon grundlag i ordets egentliga mening har inte kommit till stånd. På vissa håll, särskilt bland de ortodoxa, har principiell opposition framträtt mot en författning; den judiska religionens bud bör vara tillämpliga även på statslivet, hävdar man. Av större vikt har säkerligen andra argument mot en konstitution varit. Det har sagts att en stat i så snabb utveckling och omvandling inte bör mera i detalj fixera reglerna för styrelsen. Oenighet har framträtt på vissa punkter (sättet för val av president, en- eller tvåkammarsystem, domstolarnas ställning) och det har ansetts bäst att i en tid av inre och yttre svårigheter undvika definitiva avgöranden i sådana frågor. Man reder sig tillsvidare bra med de bestämmelser som finns, det är en utbredd uppfattning, som i närvarande läge torde vara den utslagsgivande

I ett antal lagar, som brukar betecknas som konstitutionella eller grundläggande, ges i själva verket på nästan alla områden de behövliga föreskrifterna för styrelsen. Förebilderna har varit västerländska författningar av parlamentarisk typ; i en och annan detalj finns inslag av judisk tradition, men i stort sett är bestämmelserna anknutna till utbredda demokratiska konventioner.

Parlamentet (Knesset) består av en kammare med 120 medlemmar, valda för 4 år; siffran 120 valdes där-

för att detta var medlemsantalet i Sanhedrin för tvåtusen år sedan. Rösträtt inträder vid 18, valbarhet vid 21 års ålder. Proportionalism vid valen är ovanligt strängt genomförd; hela landet är en valkrets. Om upplösning av Knesset är ingenting stadgat; nyvalen 1951 och 1955 beslöts av församlingen själv. Likställigheten mellan judar och araber markeras därigenom, att hebreiska och arabiska är tillåtna i Knesset, varvid varje anförande översättes till det andra av de båda språken. Presidenten, som har endast representativa funktioner, väljes av Knesset. Regeringen, som utövar den verkställande makten, måste vid sitt tillträde få förtroendevotum av Knesset; den är kollektivt ansvarig och »skall stanna i ämbetet så länge den åtnjuter Knessets förtroende». Domare och ämbetsmän utses av regeringen, men i fråga om domare förekommer ett urvalsförfarande av intresse; en kommitté bestående av representanter för regeringen, Knesset, högsta domstolen och advokatsamfundet avger förslag.

Yttrande- och tryckfrihet, församlings- och föreningsfrihet garanteras i en särskild lag i ungefär samma ordalag som i många andra demokratiska författningar; inskränkningar kan, fastställes det, ske med hänsyn till statens säkerhet och frihet och privata rättigheter. I praktiken har den medborgerliga friheten utan tvivel upprätthållits i samma omfattning som i andra demokratier. Krigstillståndet motiverar visserligen enligt särskilda bestämmelser censur i frågor rörande den militära säkerheten, men icke i politiska ämnen.

Israels dagspress består av ett tjugotal tidningar med en sammanlagd upplaga av 250 000—300 000 exemplar. De flesta tidningar är ägda av och språkrör för bestämda partier, men det finns flera politiskt oberoende och privatägda tidningar; de största organen är den privatägda och partilösa, närmast liberala Ha-aretz och socialdemokratins (Mapais) huvudorgan Davar med upplagor på 35 000—40 000. Flera tidningar utkommer på andra språk än hebreiska, såsom engelska (Jerusalem Post, Mapai), tyska och franska. Att den samlade tidningsupplagan inte är större (proportionsvis mellan tredjedelen och hälften av den svenska) förklarar man med att medelåldern är låg och antalet till en familj hörande barn och ungdomar relativt stort, att det är vanligt att en tidning cirkulerar bland flera familjer samt att en stor del av de nya invandrarna inte läser eller i varje fall inte köper tidningar.

Radion är ett statsföretag. Såvitt jag av samtal med radiochefen och andra kan bedöma, tar radion upp debatter mellan skilda partier och riktningar utan större hänsyn till regeringen; även representanter för oppositionspartierna kommer till tals. Varje vecka, då Knesset är samlad, presenteras utdrag av dess debatter; det kommunistiska partiet släpps endast i detta sammanhang fram i radion. Så politiskt fri som exempelvis den svenska är inte Israels radio; den sorterar under premiärministern och denne kan inlägga veto mot programförslag.

Israels partiväsen

Att Israels statsskick är genomfört demokratiskt står alltså utanför all diskussion. Men är denna demokrati funktionsduglig, kan den väntas bli stabil, uppbärs den av en tillräckligt stark värdegemenskap eller riskeras dess existens av oförsonliga motsättningar? Det är främst genom en undersökning av partiväsendet och parlamentarismens praktik, som vi kan nå svar, om också osäkra, på de frågorna. Israels partisystem är egenartat, och endast i ringa omfattning kan jämförelser med andra länder bidra till belysning av situationen. Jag skall börja med en redogörelse för partiställningen och en kort presentation av de olika partierna.

Knessets sammansättning efter valen

	1949	1951	1955
Allmänna zionistpartiet	7	20	13
Progressisterna	5	4	5
Mapai	46	45	40
Mapam	19	15	9
Achdut Avoda	—	—	10
Kommunister (Maki)	4	5	6
Herut	14	8	15
Religiösa partier	16	15	17
Sefardim	4	2	—
Yemeniter	1	1	—
Arabiska partier	2	5	5
Andra partier	2	—	—

Beersheba

Safed

De sex förstnämnda partierna är, åtminstone programmatiskt, av ungefär samma typ som de i Västeuropa förhärskande; de företräder skilda uppfattningar om samhällets politiska och ekonomiskt sociala gestaltning. Allmänna zionistpartiet kan kallas det konservativa partiet: det är för fri företagsamhet, bekämpar i princip socialiseringsåtgärder och har sitt klientel huvudsakligen bland medelklassgrupper eller i varje fall grupper med medelklasstraditioner. En huvudlinje i dess program är att genom en ekonomiskt liberal politik locka främmande, speciellt amerikanskt privatkapital till Israel och på detta sätt, i högre grad än genom lån och direkta understöd, möjliggöra de väldiga investeringar, som är förutsättningen för en fortsatt invandring i stor skala. Partiet har genom Jewish Agency och andra organisationer särskilt intima förbindelser med den amerikanska judendomen, vilken till stor del representerar samma allmänna inställning. Men hur svårt det är att likställa något israeliskt parti med ett motsvarande parti i Europa kan åskådliggöras genom ett exempel. Eftersom sjukförsäkringen, bostadsbyggandet och arbetsförmedlingen till huvudsaklig del kontrolleras av Histadrut, landsorganisationen med socialdemokratisk majoritet, har de allmänna zionisterna energiskt arbetat för att dessa verksamheter skall överföras till staten. På dessa och vissa andra punkter är det alltså här de konservativa, som kräver socialisering, medan socialisterna håller på en formellt privat, i realiteten kooperativ företagsamhet.

Det progressistiska partiet, bildat genom utbrytning ur det allmänna zionistpartiet, representerar en libera-

lism av ungefär samma typ som den skandinaviska eller engelska. Partiet står ett streck till vänster om zionisterna, är mera socialreformistiskt, starkare engagerat i frågor om den medborgerliga frihetens upprätthållande. Intelligensarbetare från Centraleuropa (Tyskland, Österrike, Tjeckoslovakien) är ofta medlemmar av detta parti.

De fyra återstående partierna inom denna grupp betecknar sig som socialistiska arbetarpartier. Mapai (Israels arbetarparti) tillhör internationalen och står i metoder och åsikter nära socialdemokraterna i Europa. Men på grund av att socialism före staten Israels upprättande närmast måste betyda kooperation bland judarna, och då Mapai var det främsta organet för uppbyggande av den väldiga kooperativa apparaten, har partiet inte varit inriktat på förstatligande av ekonomin. En moderat linje, som vill ge plats åt privat företagsamhet likaväl som åt kooperation och statsdrift, präglar partiets hållning.

Mapam (Förenade arbetarpartiet) kan jämföras med tidigare vänstersocialistiska partier i Sverige. Partiet begär förstatligande av naturtillgångarna samtidigt som det verkar för kooperativa produktionsmetoder; det intar en aggressivt antireligiös hållning och är starkt influerat av marxistisk doktrin. Ännu för några år sedan var partiets skiljelinje mot kommunismen väsentligen själva zionismen, vilken av kommunismen betraktas som småborgerlig illusionism; i övrigt idealiserade Mapam den ryska regimen och krävde en östorienterad politik. En ändring har inträtt genom Rysslands antizionistiska eller rentav judefientliga politik; det gjorde starkt intryck, då

i samband med Pragprocesserna 1952 en av partiets ledare arresterades i Tjeckoslovakien och genom tortyr tvangs att avlägga falska vittnesbörd om Mapams förrädiska stämplingar mot Sovjet. Sedan dess har partiet utvecklats i moderat och neutralistisk riktning. Dess ledare säger sig fortfarande hålla på »proletariatets diktatur» men är benägna att — med stöd av Lenin — tolka begreppet som nära nog liktydigt med genomförd politisk demokrati, en styrelse genom »det arbetande folkets» majoritet.

Achdut Avoda (Arbetarnas enhet) bröt sig för endast ett par år sedan ut ur Mapam och står mellan detta parti och Mapai. Personliga motsättningar anses ha haft stor betydelse vid partiets bildande. Ledaren, Yigal Alon, hör vid 40 års ålder till Israels mest populära gestalter, delvis på grund av att han som general under frihetskriget gjorde en av de mest lysande insatserna. Han verkar för att de tre demokratiska arbetarpartierna skall slås ihop. Om detta, vilket många antar, inom några år kommer att ske, är det sannolikt, att Alon blir partichef och Ben-Gurions efterträdare som Israels ledande statsman.

Kommunisterna har här som på andra håll slaviskt följt de ryska direktiven, de har varit antizionistiska och, kan man säga, antijudiska, utom under den korta tid, då Ryssland stödde Israel. Partiet arbetar helt naturligt särskilt inom den arabiska minoriteten, och omkring halva dess röstetal beräknas komma från detta håll.

En ställning helt för sig intar Herut (frihetspartiet).

Det är kanske det enda parti i världen, som i första rummet strävar efter ett utrikespolitiskt mål: Israels utvidgning till hela det gamla Palestina, närmast genom införlivande av de Jordanien tillhöriga områdena på västra sidan av Jordan. Partiet har sitt ursprung i den organisation, Irgun, som under mandattidens senare år aggressivt, ofta med terroristiska metoder och i klar motsättning till den zionistiska ledningen, bekämpade araber och engelsmän. Herut kräver för närvarande ej ett erövringskrig för att nå sina utrikespolitiska mål, men det är inriktat på att Israel skall återvinna »sina historiska gränser» vid ett lägligt tillfälle och söker systematiskt påverka opinionen i nationalistisk anda. Under den senaste tiden har partiet angripit regeringen för dess eftergifter mot FN, USA och Egypten; medan Sinaifälttåget prisades, har utrymningen av Sinai, Gaza och baserna vid Akaba betecknats som ett förräderi mot nationen. Herut anklagas ofta för fascistiska tendenser. Något ligger i denna kritik: Heruts propaganda är våldsam och brutal, partiet utnyttjar alla möjligheter att diskreditera de styrande. Men några antidemokratiska syften företräder partiet inte, även om dess krav på folkval av president och större befogenheter för presidenten antyder en vilja till maktkoncentration. Inrikespolitiskt är partiet borgerligt och antisocialistiskt; det söker avslöja korruption och maktövergrepp inom statsbyråkratin och de stora kooperativa organisationerna. Partiet har de senaste åren starkt vunnit terräng bland de nya väljarna från Nordafrika, Yemen och Irak, beroende på att dessa väljare företräder en arabfientlig nationalism och ett

vagt inrikespolitiskt missnöje, enligt kritikerna också på att en överdriven och ensidig propaganda lättast vinner gehör bland dessa primitiva och demokratiskt oskolade grupper.

De religiöst bestämda partierna bildar en tredje kategori. De är till antalet fyra, stundom samarbetande vid valen, stundom separat verksamma. Gemensamt för dem är att den judiska religionen proklameras som statens grundval och politikens rättesnöre. Judendomens i Torah samlade grundsatser skall vara avgörande och man har därför ställt sig tveksam eller kritisk till tanken på en konstitution. Skolorna skall vara konfessionella, sabbatsreglerna måste genomföras av staten liksom de judiska principerna om hygien och mat, äktenskapet och över huvud familjelivet bör vara religiösa angelägenheter. De religiösa partierna har, liksom sina motsvarigheter i Europa, i frågor utanför det religiösa fältet kunnat samverka med skilda riktningar, och de har ekonomiskt-socialt inte någon mera utformad ståndpunkt. Inom båda huvudriktningarna, den mera moderata Mizrahi och den mera strängt ortodoxa Agudat Israel, finns också skilda organisationer — i regel uppträdande som skilda partier —, ett mera medelklassbetonat och borgerligt, ett omfattande arbetare, som politiskt står socialdemokraterna nära. Agudat Israel var från början antizionistiskt, då det ansåg upprättandet av en judisk stat innebära ett brott mot den religiöst messianska tanken; sedan den judiska staten väl kommit till, har denna tankegång modifierats till självhävdelse mot staten under framhävande av ortodoxa och rentav teokratiska an-

språk. Endast troende judar bör kunna erhålla statstjänst — detta krav är ett uttryck för partiets extrema hållning. De religiösa partierna har räknat med att de nya invandrarna från Afrika och Asien skall stärka deras position, en förhoppning som i varje fall hittills inte i någon avsevärd grad infriats.

En fjärde grupp bildas av partier, som med någon ansträngning av språkbruket kan kallas nationella. I det föregående har jag betonat att vissa sammanhang finns mellan partitillhörighet och nationellt ursprung. Endast i några få fall har dock invandrarnas ursprung varit avgörande för partibildningen. Främst gäller detta sefardimpartiet, som vid de två första valen sökte samla missnöjet bland de sefardiska och orientaliska judarna, samt yemenitpartiet, som vid samma val framträdde som talesman för de nyligen invandrade judarna från Yemen. Skulle tendenser av denna art ha haft större framgång, hade det betytt ett svårt bakslag för hela den zionistiska enhetstanken; en splittring av judarna i nationalistpartier vore en dementi av den israeliska statens idé. Det är en triumf för Israel, att dessa tendenser under de senaste åren försvagats, delvis genom att andra partier, och inte minst det ledande Mapai, sökt att infoga de nya invandrargrupperna i sina kadrer under beaktande av deras speciella intressen. Samma politik har också varit effektiv i fråga om den arabiska minoriteten, som till en del röstar med zionisterna eller de socialistiska partierna. De arabiska partier som framträtt vid valen, har snarare varit följen till ledande personligheter än programmatiskt bestämda riktningar; de har

verkat för speciellt arabiska fordringar men ställt sig lojala till staten Israel — vilket inte anses säkerställa, att araberna i landet vid ett nytt krig skulle visa den judiska staten trohet.

Som ett fulländande kuriosum kan nämnas, att även könsskillnaden lett till partibildning i Israel. Vid 1949 års val uppträdde den internationella zionistiska kvinnoorganisationen (Wizo) som parti och lyckades sätta in en kvinnlig kandidat i Knesset. Wizo har inte upprepat aktionen. För närvarande sitter 11 kvinnor från skilda partier i Knesset.

Idépartier med välfärdstjänst

I Västeuropas och Amerikas mognade, stabila och framgångsrika demokratier tenderar skillnaderna mellan partierna att minskas eller utplånas. De principiella motsättningarna upplöses under årtionden av kompromisser och ömsesidiga påverkningar, man blir ense i huvudpunkterna, och de politiska striderna koncentreras till detaljer och teknik, där partierna mer eller mindre klart framstår som bärare av skilda, men icke synnerligen hårt engagerade, ekonomiskt-sociala gruppintressen. Ideologierna, som en gång framfördes med kraft och patos, sjunker ned till ett slags helgdagsförkunnelse, en förgyllning i traditionens hägn av taktiken, uppgörelserna, det praktiska handlandet på kort sikt — som motiv och program har de förlorat sin eldande, riktningsgivande och särskiljande betydelse.

Denna karaktäristik är inte tillämplig på Israel, även om den kanske inom något årtionde kan bli tillämplig. I stor utsträckning framträder Israels partier som idépartier, och den intolerans, som följer med idékampen, ger färg åt debatten och propagandan. En medlem av Agudat Israel, Mapai, Mapam eller Herut — och inte mindre än en fjärdedel av dem som röstar på ett parti beräknas vara medlemmar — känner sig, enligt alla vittnesbörd, i regel som företrädare för en bestämd åskådning, den rätta åskådningen, i strid mot falska läror och förvillelser. »I Israel», skriver statskunskapsprofessorn vid Jerusalems universitet Benjamin Akzin i den bästa skriften på området, »tar man politiken utomordentligt allvarligt . . . Det är målet som man tänker på, och målet är, naturligtvis, makten, inte bara på grund av de fördelar och den prestige makten medför utan också med tanke på den politiska idé partiet arbetar för.»

Varför är det så? Ibland talas om en speciellt judisk benägenhet för dialektik, teoretisk extremism och utmejslade lösningar. Rimligare är att söka historiska förklaringar. De judiska invandrarna har till stor del bestämts av i ursprungsländerna förvärvade åskådningar, som genom utflyttningen konserverats i sin gamla och fasta gestaltning. Den tyska liberalismen, sådan den utformades under ett århundrade före första världskriget utan att någonsin vinna ledningen, möter i sin renaste form hos politiker och professorer i Israel; progressisternas ledare justitieminister Rosen för tanken på 1848 och på frisinnet under Lasker och Richter. I Ryssland och Polen splittrades judarna i revolutionärt socialistiska

och ortodoxa riktningar. Vi återfinner dem i Israel, stridande under Mapais och Mapams, Mizrahis och Agudat Israels fälttecken. Här finns tankelinjer, som stammar från de ryska socialrevolutionära, för fyrtio år sedan segrare vid Rysslands enda fria val men krossade av Lenin, här finns en marxism, som i sin självtillräcklighet och doktrinarism saknar like i det samtida Västeuropa, här finns en religiös renlärighet och fanatism, som spirat i Östeuropas ghetton och nu kan blomma i det fria Israel. I Irguns och Heruts extremism finns, har det påståtts, impulser från Pilsudskis nationalism; de tyska »Wandervögel» var inte bara föregångare till nazismen utan också till ungdomskibbutzerna vid Israels gränser.

Under den trettioåriga engelska mandatperioden kunde de ideologiska motsättningarna fortleva och utvecklas. De hämmades inte av nödvändigheten att gemensamt styra en stat, att dag för dag fixera ett handlingsprogram. Tvärtom är det sannolikt att idédebatten främjades av att de skilda riktningarna konfronterades med varandra inom de judiska organisationerna utan att dessa organisationer fick det politiska ansvar, som först statens upprättande medförde. Under mandatperioden bildades flertalet av de nu existerande partierna eller i varje fall de sammanslutningar, som sedan formades till partier. En mera ingående analys av Israels partiväsen — som här inte skall försökas — är omöjlig utan en framställning av striderna inom den judiska befolkningen i det engelska mandatstyrets hägn och ofta i reaktion mot detta styre. På några månader — genom självständigheten, befrielsekriget och arabernas flykt — förvandla-

des de judiska grupperna, som tillsammans bildat en minoritet i det av England styrda Palestina, till de maktägande och ansvariga i ett suveränt Israel.

Ett annat drag hos de israeliska partierna sammanhänger nära med det nu berörda och är lika uppenbart beroende av den särpräglade historiska utvecklingen. Partierna, och särskilt de socialistiskt och religiöst inriktade, är inte begränsade till politisk verksamhet. De är, i högre grad än partierna i någon annan demokrati — även om vissa likheter finns med partiväsendet exempelvis i Belgien och Holland —, tillika sociala organisationer, som genom utbildning, kooperation, understödsarbete och fritidssysselsättningar tar hand om sina medlemmar. Partierna har, eller har haft, särskilda skolor, kooperativa företag, teatrar, sportklubbar, ungdomsföreningar, sjukhus, byggnads- och sjukförsäkringsföretag, arbetsförmedlingar, bokförlag och tidningar. I de europeiska länder, från vilka äldre invandrargenerationer kommit, var det naturligt för de avskilda judiska grupperna att organisera sig till samverkan och hjälp, och organisationerna utformades ofta efter den politiska samhörigheten. Liknande var situationen under det engelska mandatet. Kooperationen — i ordets vidaste betydelse — trädde i statens ställe, och en växelverkan kom till stånd mellan politisk samverkan och ekonomiskt-socialt samarbete; partiet växte alltmer ut till ett separat samhälle, som fångade mycket mer av medlemmarnas intressen, känslor och tid än partier i ordinär europeisk och amerikansk mening. Då staten Israel upprättades, hade dessa företag i politik, ekonomi, socialhjälp och

levnadssätt fått en betydande styrka, och det skulle vara möjligt att skildra det fria Israels historia som en kamp mellan partierna och staten likaväl som en kamp mellan partierna om statsmakten.

Några exempel. Skolundervisningen var vid statens tillkomst uppdelad på fyra system, som till stor del kontrollerades av politiskt eller religiöst verksamma organisationer. En reform är nödvändig, förklarade Chaim Weizmann i sina memoarer (1947). »Jag tror det är nödvändigt att vi får ett enhetligt skolväsen, för vilket staten som sådan är ansvarig och inte ett politiskt parti som söker att forma barnets sinne nära nog från vaggan. Partikontroll över undervisningen leder till ineffektivitet och framkallar fördomsfullhet i barnets tankar och känslor ända från början.» Reformer har kommit till stånd, och undervisningen är sedan 1953 väsentligen en statsangelägenhet, men kvar står uppdelningen i »allmänna» och »religiösa» skolor och ett särskilt skolväsen för den ortodoxa riktningen Agudat Israel.

Histadrut, den av Mapai behärskade landsorganisationen, är landets ojämförligt största produktionsföretag. Inom Histadrut framträder politiska motsättningar, men främst förmärkes en spänning mellan Histadrut och staten — mellan Mapai som Histadruts beskyddare och andra partier som vill utnyttja statsmakten mot eller i konkurrens med Histadrut. Striden om sjukförsäkringen är här belysande; den särskilt av de borgerliga partierna förda kampanjen för obligatorisk statlig sjukförsäkring ter sig för Mapai som en aktion mot partiets kompanjon eller »andra jag» Histadrut.

Bäst illustreras dock det israeliska partiväsendets egenart av jordbrukskollektiven, kibbutzer och andra kollektiva företag. Sedan dylika företag startades för nära femtio år sedan, har partikollektiv varit vanliga, om än inte alldeles förhärskande. De äldsta kibbutzerna är bildade av Mapai. Sedan Mapampartiet uppstått genom utbrytning ur Mapai 1948, uppdelades kibbutzerna på de båda partierna, och varje grupp av kibbutzer bildade en särskild samarbetsorganisation. En liknande klyvning ägde rum, då partiet Achdut Avoda framträdde 1955. Men praktiskt taget alla partier har bildat kibbutzer och andra jordbrukskollektiv: de allmänna zionisterna, progressisterna, Herut, Mizrahi och Agudat Israel. Partiernas heta konkurrens just på detta område beror säkerligen på kollektivjordbrukens speciella prestige som israelisk livsform — det i detta sammanhang viktiga är dock att man nära nog som en självklar sak organiserat de nya byarna efter parti. Vid besök i skilda kibbutzer blir enhetligheten i åskådning inom varje kibbutz och den totala skillnaden mellan olika kibbutzer en minnesvärd upplevelse. I Degania är Mapai helt dominerande — »fast här finns tyvärr några Mapam» —, i Ginessar, där jag träffar Alon, är Achdut Avoda lika överväldigande starkt; vid Gazagränsen besöker vi kibbutzer, där alla är ortodoxa eller tillhör det religionsfientliga Mapam, »utom några gamla, som vill ha kvar sin lilla synagoga».

Då partierna tillika är välfärdsorganisationer för de enskilda medlemmarna, lockar de inte bara med poli-

tiska idéer och fördelar utan också med mera omedelbar utdelning i form av ekonomisk hjälp, förströelse och andra värden. En följd härav blir att ett antal politiskt ringa intresserade väljer parti inte med hänsyn till idéerna och programmen utan med tanke på de tjänster vederbörande parti erbjuder; de »shoppar», har det sagts, bland partierna och stannar vid det parti, som har de största, eller billigaste, förmånerna att bjuda på. Det förekommer rentav att väljare ingår i flera olika partier för att i största möjliga utsträckning tillgodogöra sig deras tjänster — på visst sätt en parallell till det i USA tidigare inte ovanliga förhållandet, att bolag och kapitalister skänkte pengar till båda de stora partierna för att »försäkra sig» för alla eventualiteter. Betonas bör att dessa tendenser, ägnade att begränsa partiernas ideologiska motsättningar, är undantagsföreteelser, som ännu inte i avsevärd grad påverkat partiernas hållning och verksamhet.

Partiernas avideologisering i Västeuropa har kommit en svensk statsvetenskapsman att prägla begreppet »servicedemokrati». Meningen är att framhäva att partierna, relativt obundna av idéer och program, erbjuder väljarna skilda lösningar av aktuella problem, att de står allmänheten till tjänst med politiska offerter ungefär på samma sätt som tävlande affärsföretag. I denna mening kan ordet servicedemokrati tydligen inte användas om Israel, tvärtom, här är de mera principiella och stabila motsättningarna partierna emellan ännu av central betydelse. Men ordet passar, taget i en annan bemärkelse, väl som

beteckning för läget i Israel — här är det personliga, inte politiska tjänster, som partierna tillhandahåller med affärsmässiga metoder, vid sidan av sin egentliga verksamhet som opinionsbildare och konkurrenter om statsmakten.

Hur de nu berörda dragen i Israels partiväsen påverkar politikens allmänna gestaltning och särskilt det parlamentariska systemet — i jämförelse med exempelvis Sverige — kan inte med någon säkerhet bedömas. Klart är att de relativt bestämda skiljelinjerna, det starka engagemanget, partiernas renodling och isolering i och för sig måste försvåra samarbete och uppgörelser. Parlamentarismen har likväl, som jag strax skall belysa, fungerat utan alltför stora slitningar, och samverkan har kunnat komma till stånd vid lösningen av högst omstridda frågor. En av förklaringarna härtill är att partiernas doktrinarism och självtillräcklighet är mera markerad inom kadrerna än bland de ledande grupper, som regerar och formar parlamentariska uppgörelser. Och det är möjligt att partimedlemmarnas ofta rent lokala isolering — skilda kibbutzer, skilda fabriker — har gjort det lättare för ledningarna att komma till kompromisser oberoende av de djupa ledens reaktion. Mapai och Mapam trivs inte i samma jordbrukskollektiv, men deras ledare sitter år efter år i samma regering, deras parlamentsrepresentanter röstar igenom de inom regeringen avtalade förslagen. På detta sätt förenas ideologisk livaktighet med praktisk-politisk effektivitet.

Partierna, parlamentarismen och Ben-Gurion

Det stora antalet partier är enligt en utbredd uppfattning en fara för eller åtminstone en svaghet i den israeliska demokratin. Argumenten är välkända från västeuropeisk debatt: färre partier, helst ett tvåpartisystem, skulle medföra större parlamentarisk stabilitet, mera ansvarskänsla och mera enhetlighet i regering och opposition. Valreformer som antas kunna främja en utveckling i den riktningen har gång på gång föreslagits. De stora partierna, såsom Mapai och, under några år, de allmänna zionisterna, har varit anhängare av majoritetsval, eventuellt med vissa proportionalistiska inslag. Särskilt Ben-Gurion ivrar för en sådan lösning och ser i den strängt genomförda proportionalismen en uppmuntran av ansvarslös och extremistisk propaganda; den engelska parlamentarismens växling mellan två stora partier, som båda orienterar sig mot centern, är för honom, liksom för så många andra demokratiska politiker, den bästa lösningen av demokratins problem. Förmedlande förslag, som riktar sig mot de minsta partierna, har också framförts. Så har man tänkt sig en sådan begränsning av proportionalismen, att endast partier, vilkas röstetal motsvarar 10 eller 5 eller åtminstone 2 platser i Knesset, skulle få rätt till representation. Alla dessa förslag har avvisats därför att de hotade mindre partierna samverkat för att slå ned dem. Viljan att bevara den egna maktpositionen har härvid naturligtvis varit av betydelse. Men principiella skäl har inte saknats: de många riktningarna inom Israels folk bör få komma till tals i parlamentet,

att frambringa hopslagning av en rad partier vore att förvanska folkopinionen och att framkalla bitterhet inom betydande folkgrupper. För övrigt, säger man, har systemet hittills fungerat tämligen väl, och det i Europas demokratier kroniska manipulerandet av valsättet till vissa partiers fördel bör man om möjligt undvika.

Vid de tre val som hållits har partiernas antal varit någorlunda konstant. Den största partisplittringen förelåg dock vid det första valet år 1949, då 21 partier ställde upp, några utan att vinna representation; vid de båda senare valen har 17, respektive 15 partier uppställt kandidater. Anmärkningsvärt är att partiställningen varit tämligen stabil, trots det stora antalet huvudsakligen genom invandring tillkomna nya väljare. Mellan 1949 och 1951 års val steg valmanskåren från 507 000 till 890 000. Trots denna exempellöst snabba ökning och trots att de nya väljarna till stor del var politiskt obildade, upprätthölls ett betydande valdeltagande; röstningsfrekvensen var 87 procent 1949, 77 procent 1951 och drygt 80 procent 1955. Detta visar att partierna var mycket framgångsrika i värvandet av de nytillkomna väljarna.

Sedan upprättandet av staten Israel har, enligt den officiella beräkningen, vitt skilda regeringar suttit vid makten; ingen regering har suttit längre än ett och ett halvt år, tre regeringar mindre är ett halvår. I några fall kan man tala om »falska» regeringskriser; en minister har formellt begärt avsked på grund av att nyval hållits eller en ny president utsetts. Antalet regeringskriser har också stigit på ett för bedömningen av den

Parad i Tel Aviv

(Foto: Anna Riwkin)

Kibbutz vid Genesarets sjö

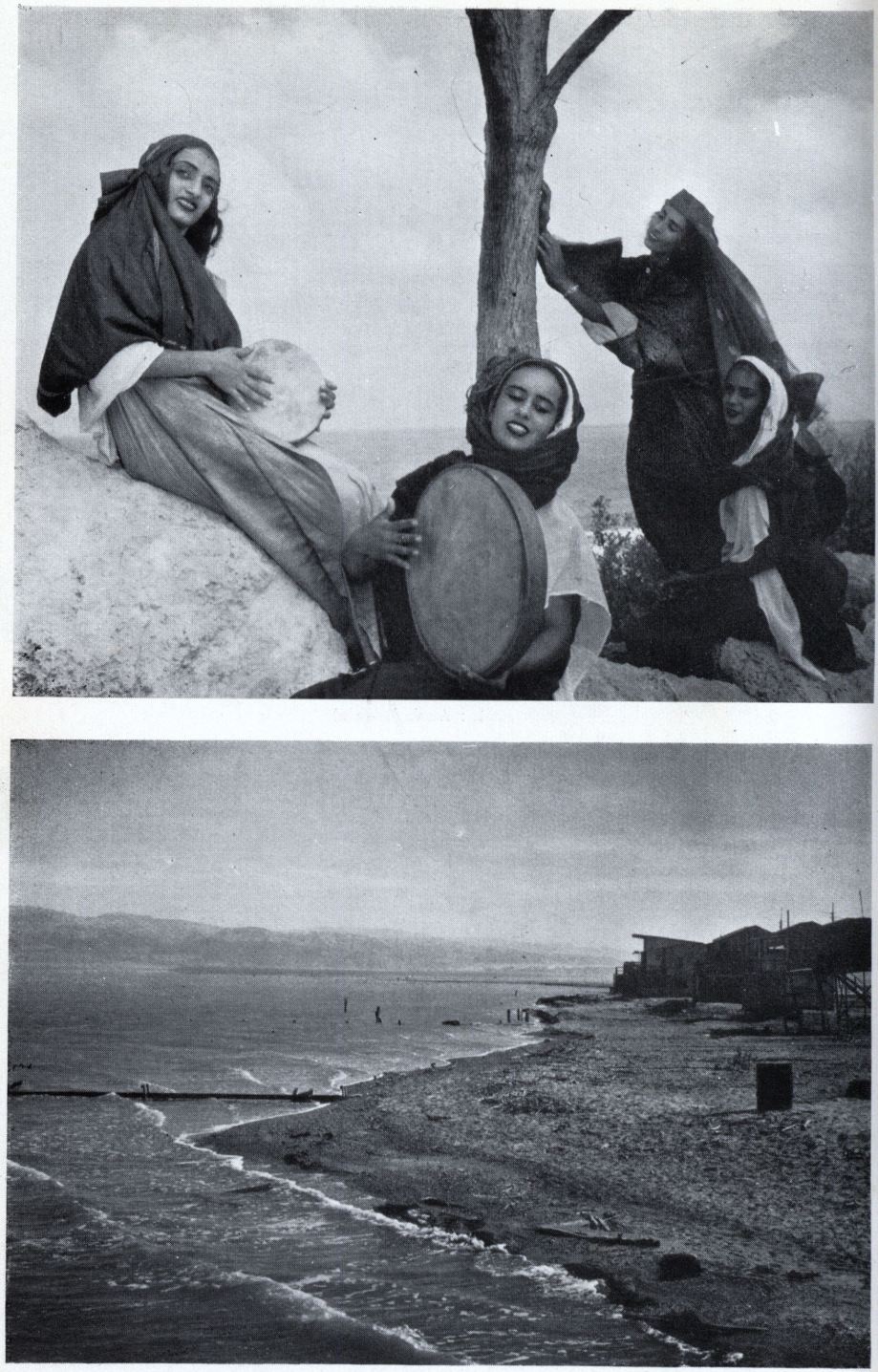

Från trakten av Tel Aviv

(Foto: Anna Riwkin)

politiska stabiliteten vilseledande sätt genom att hela regeringen avgått, om något parti har utträtt ur koalitionen. Likafullt är krisernas antal stort. Ser man på regeringarnas sammansättning blir dock en starkt kontinuitet det avgörande intrycket.

Den första regeringen, bildad omedelbart efter självständighetsförklaringen, omfattade alla partier av någon betydelse, till antalet åtta, utom Herut och kommunisterna. Dessa båda ytterlighetspartier har även i det följande varit uteslutna från regeringen, Herut på grund av sitt utrikespolitiska program, som strider mot alla de andra partiernas, kommunisterna lika självfallet därför att de bekämpar såväl zionismen som demokratin. I den första regeringen var Mapais ledare Ben-Gurion premiärminister, och han har förblivit det, utom under en kort tid då han av personliga skäl drog sig tillbaka och överlämnade posten till sin närmaste man, utrikesministern Sharett.

Efter mindre än ett år bröts den stora koalitionen sönder. Under den följande tiden har skiftande majoritetskoalitioner bildats med Mapai som kärna. Regelbundet har också ett eller flera religiösa partier (särskilt Mizrahi) ingått, i flertalet regeringar jämväl progressisterna. I övrigt har i regeringen deltagit antingen de allmänna zionisterna — mellan valen 1951 och 1955, då detta parti var starkt — eller, under de senaste åren, arbetarpartierna till vänster om Mapai, Mapam och Achdut Avoda. Ministärerna har i regel haft mellan 70 och 80 representanter som parlamentariskt stöd. Mapai har ge-

nomgående besatt flertalet av ministerposterna (de senaste åren sexton) medan de övriga fördelats någorlunda proportionellt på de andra koalitionspartierna. Åtskilliga politiker — utom Ben-Gurion exempelvis progressisten Rosen och Mapairepresentanten Shitreet — har alltid eller nästan alltid suttit i regeringen. Sammanlagt har, vilket visar den ministeriella stabiliteten, inte mer än några och trettio personer tjänstgjort som ministrar. I undantagsfall har inträffat att personer utanför Knesset erhållit ministerposter.

Utmärkande för Israels parlamentarism är i första rummet, att endast majoritetsregeringar i ordets egentliga mening bildats, dvs. alla regeringar har företrätt partier med majoritet i Knesset. Intet exempel finns på den i Frankrike vanliga typen av ministärer som visserligen får förtroendevotum men saknar fast stöd av en parlamentarisk majoritet. Partierna har med få undantag följt sin representant i regeringen, och så länge denna är enig, kan den därför räkna på Knessets förtroende. Alla regeringskriser (utom de »falska») har uppstått på grund av att regeringskoalitionen sprängts genom oenighet mellan de deltagande partierna.

Det bör anmärkas att majoritetskoalitionen i Knesset och regeringen i allmänhet motsvaras av liknande koalitioner i de kommunala representationerna och styrelserna. Härvid tillämpas ofta i de större städerna ett slags proportionalism, så att ett parti får besätta exempelvis borgmästarbefattningen i en stad mot att ett annat parti får disponera över platsen i en annan stad — ungefär som då presidierna i den svenska riksdagens utskott fördelas

mellan partierna. Betecknande för det israeliska partiväsendet är också — eller har åtminstone varit — att de i regeringen allierade riktningarna, var och en inom sina departement, ger statstjänsterna åt medlemmar av partiet. Denna praxis har dock under de senaste åren starkt begränsats genom införandet av särskilda prövningar för inträde i statsförvaltningen efter engelskt mönster.

Partiernas starka sammanhållning och de relativt bestämda skiljelinjerna dem emellan gör att regeringen på ett ovanligt markerat sätt framstår som ett koalitionspartiernas exekutiva utskott. Regeringsbildaren tar naturligtvis de initiativ som en koalition förutsätter, men han utser i praktiken inte ministrarna; dessa väljs av partierna, ett system som för övrigt stundom tillämpats i många andra länder, bland annat i Sverige. Ibland har de främsta ledarna av vissa partier inte insatts i regeringen utan i stället fått ägna sig åt organisation och propaganda inom partiet — en uppdelning av partiverksamheten som förekommit även i andra länder (Tyskland, Holland) men från parlamentarismens synpunkt är betänklig. Innan regeringen bildas, utformas ett mycket ingående handlingsprogram, en överenskommelse mellan partierna. I regeringsredogörelsen för år 1956 (Government Year-book) meddelas, att den då sittande regeringen »konstituerats på basis av en koalition av fem partier, som sinsemellan avtalat om ett gemensamt program»; vidare återges programmet, som omfattar mer än ett tiotal trycksidor och i detalj relaterar planerna för lösning av skilda frågor. Med den detaljerade regleringen av koalitionsvillkoren följer den olägenheten, att

regeringskriserna ofta blir långdragna; i flera fall har det dröjt månader, innan en ny regering blivit färdig.

Den sakliga kontinuiteten har tryggats främst därigenom, att Mapai hela tiden varit det ojämförligt starkaste partiet, intagit en utslagsgivande mellanställning och haft ledningen och flertalet ministerposter inom alla regeringar. Så länge Mapai någorlunda bevarar sin styrka är partiets ledare den självskrivna premiärministern, och partiets hållning blir i stort sett bestämmande för regeringslinjen. Man kan här, liksom i Sverige under Carl Gustav Ekmans frisinnade ministärer på 20-talet och i början av 30-talet, tala om en tyngdpunktsparlamentarism, ett styrande med hoppande majoriteter. Under vissa tider har Mapai regerat samman med de konservativa, under andra med ett eller två mera radikala socialistpartier, liksom de frisinnade i Sverige stundom fick stöd av högern, stundom av socialdemokraterna. Skillnaden är dock stor, till den israeliska parlamentarismens fördel. Mapai har varit det största partiet — det har varit inte bara en tyngdpunkt utan en bred center, och regeringsbildningar utan Mapai har därför varit otänkbara. Och härtill kommer att det inte varit fråga om samgående med andra partier från fall till fall utan om verkliga koalitioner, tämligen långvariga med gemensamt program och med den vilja till jämkningar och samförstånd, som följer med ett dagligt samarbete. Det finns inte den känsla av tomhet i statsmaskineriets centrum, av bristande auktoritet hos de styrande, som försvagade den svenska minoritetsparlamentarismen av tyngdpunktstyp. Tvärtom har regeringarna haft prestige och kraft; oppositions-

grupperna till höger och vänster, urståndsatta att samverka ens i enskilda fall, har inte kunnat prestera något regeringsalternativ, och deras kritik har inte hotat regeringsmaktens anseende och förmåga att handla.

Men här finns också en personlig faktor, som kanske varit avgörande för den israeliska demokratins utformning och framgång: premiärministern Ben-Gurion. Hans förmåga att elda, leda och sammanhålla, hans skicklighet som talare, organisatör och taktiker, hans mod, handlingskraft och vilja att ta ansvar, det förtroende han vunnit inom alla folkgrupper, har givit staten och regeringen styrka och enhet — utan ett spår av diktaturtendenser, till Israel. Han blev arbetare och medlem av en av de demokratier ger en smak av primitivism och spirande fascism. Ben-Gurion personifierar i mycket zionismens och Israels utveckling sedan årtionden. Nu sjuttio år gammal, utvandrade han som ung student från Ryssland till Israel. Han blev arbetare och medlem av en av de första kibbutzerna i Galiléen, avlade sedan juridisk examen, var soldat i engelska armén under första världskriget, arbetade inom de zionistiska organisationerna och blev ledare av Mapai och Histadrut. Han hörde till de mest aktiva i självständighetsrörelsen men tog avstånd från terrorismen. »Vår styrka ligger i den enda stora tillgång vi äger — den moraliska tillgången, den moraliska renheten i vårt liv och vårt arbete, våra förhoppningar och vårt tänkande», förklarade han i strid mot terroristfraktionen den 3 augusti 1938. »Giv oss dessa tre ting — mod, förståelse och rena händer — och vi skall segra.» I maj 1948 tog Ben-Gurion initiativet till självständig-

hetsförklaringen; han var vid Israels upprättande den självfallne statsledaren, liksom den fjorton år äldre Weizmann, snarare zionismens än Israels store man, var den självfallne presidenten.

Ben-Gurions storhet, det som alla uppfattar som hans storhet, är främst hängivenheten för saken. Det är något sällsynt rent över denna hängivenhet; den verkar frigjord från maktvilja, högfärd och fåfänga, från varje spår av teater, koketteri och extravagans. Hans tal, av vilka ett stort antal samlats i en volym på engelska (Rebirth and Destiny of Israel) bär vittne om denna passion och denna integritet; icke sällan blir dessa logiska, fast uppbyggda och hårt slående anföranden stor retorik, men det tycks ske utan att talaren är medveten om det, glansen blir en följd av trons och känslans intensitet. Vid ett samtal, som för Ben-Gurion måste innebära en tröttande upprepning av hundratals liknande samtal, får jag samma intryck av kraft och vitalitet i den goda viljans tjänst, en helgelse som hos ingen annan politiker.

Ben-Gurions betydelse i Israels politik och för utformningen av dess parlamentarism kan illustreras med ett par exempel. Ben-Gurion avgick i december 1953 för att ägna sig åt studier och stillhet och bosatte sig i en av kibbutzerna vid Negevs södra gräns. Då ett år senare en kris inom den då sittande regeringskoalitionen utbröt, ansågs det allmänt att endast han kunde lösa den, och han blev ånyo — säkerligen i strid med sina personliga önskningar — först försvars- och sedan också premiärminister. Beslutet i mars 1957 att ge efter för FN:s och USA:s påtryckningar och utrymma Gaza fattades, såsom

officiellt meddelades, av premiärminstern på eget ansvar; regeringen ställdes inför ett fullbordat faktum och böjde sig för premiärministerns enligt alla parlamentariska grundsatser självrådiga handling. I Knesset kunde trots koalitionsregeringens starka majoritet efter detta beslut inte ett flertal uppbringas för ett förtroendevotum åt regeringen. Däremot kunde alla regeringspartier — och även ett par utanför ministären stående partier — rösta mot det av några grupper framlagda förslaget till misstroendevotum, och på detta sätt blev regeringens kvarstannande möjligt. Att det ansågs rimligt att praktisera denna metod, och att en väldig majoritet röstade mot misstroendevotum, berodde utan tvivel väsentligen på premiärministerns auktoritet, på tron att han *kanske* trots allt hade rätt.

Kompromissen i religionsfrågan

Ständiga eller så gott som ständiga följeslagare till Mapai i regeringskoalitionen har varit det progressiva partiet och ett eller flera religiösa partier, medan de allmänna zionisterna och Mapam (respektive Achdut Avoda) varit mera tillfälliga gäster. Varpå beror detta? Att Ben-Gurion och Mapai i vissa fall allierat sig med zionisterna, i andra med den mera radikala socialismen, är lätt att begripa. Zionisterna inbjöds till regeringen under skedet 1951—1955, då deras ställning i parlamentet var jämförelsevis stark och då ett samarbete till vänster av uppenbara skäl var uteslutet; Mapam kom med efter

1955, då zionisterna gått tillbaka och Mapam på grund av förut nämnda omständigheter utvecklats i moderat riktning. Ett samarbete med progressisterna och de religiösa har däremot hela tiden varit nära nog självfallet, trots att progressisterna är ett antisocialistiskt parti och trots att de religiösa i fråga om judendomens ställning i staten intar en helt annan hållning än Mapai, ett, kan man säga, nästan genomgående sekulariserat parti. Förklaringen till samverkan, bortsett från nödvändigheten att skapa en regeringsduglig majoritet, har varit att i de centrala frågorna om den ekonomiska politiken och om invandringspolitiken både progressister och religiösa stått Mapai tämligen nära. Progressisterna har varit socialliberala — för att begagna det svenska uttrycket — även om de är mot socialisering och kooperativa monopoltendenser, de religiösa har omfattat grupper eller partier, som ekonomiskt-socialt kan kallas socialdemokrater, och deras samgående med Mapai på dessa områden har därför varit naturligt.

Alliansen mellan de religiösa och de icke religiösa eller antireligiösa — progressisterna. Mapai och Mapam — möjliggöres genom den stora, aldrig bestämt utformade, men för hela det politiska livet i Israel avgörande kompromissen: den irreligiösa majoriteten låter inom en rad viktiga områden de religiösas eller ortodoxas uppfattning bli avgörande för lagstiftningen. Enigheten nås genom att det mot religionens maktställning kritiska men relativt likgiltiga flertalet böjer sig för den ivriga minoriteten, för intoleransen, kan man lugnt säga, ty ortodoxin nöjer sig inte med frihet, utan begär att få uppställa

regler även för andras handlande. Den paradoxala konsekvensen blir att Israel, från opinionssynpunkt sannolikt ett av de minst religiösa samhällena i världen, i fråga om lagstiftningen är en av världens religiöst starkast dirigerade stater.

Till förhållandet mellan stat och religion i Israel — och till den religiösa situationen över huvud — skall jag senare återkomma. I detta sammanhang skall jag blott stanna vid religionsfrågans politiska och parlamentariska sidor. För att illustrera religionens maktställning är det nog att nämna, att förbud mot arbete under sabbaten av staten genomförs i en omfattning och med en kraft, som saknar motstycke i andra länder, att civiläktenskap inte finnes och att en stor del av familjerätten är en religionens (prästerskapets) angelägenhet, att de ortodoxa reglerna om mat upprätthålles i alla statliga institutioner och att svinavel och försäljning av svinkött enligt en statlig fullmakt har förbjudits i de flesta kommuner.

Att läget skulle vara detta nära ett årtionde efter staten Israels upprättande lär få av de ledande zionisterna — i regel radikaler och rationalister — ha tänkt sig. I »Den judiska staten» skrev Herzl, att rabbinerna inte borde ha något »att säga till om, ty det skulle skapa yttre och inre svårigheter. Envar skall vara så obegränsat fri i sin bekännelse eller sin otro som i sitt språk.» Då Chaim Weizmann dagen efter FN:s beslut 1947 skrev ett slutkapitel i sin memoarbok, tänkte han sig att religiösa partier skulle bildas i den nya staten med syfte att forma dess politik, men förklarade det nödvändigt att med kraft bekämpa dem. »Religionen bör få stanna i synagogan och

i de familjer som håller på den; den bör ha en särställning i skolorna; men den bör inte bestämma statens affärer . . . Det kommer att bli en stor strid. Jag förutser något som kanske erinrar om kulturkampen i Tyskland, men vi måste vara fasta, om vi skall kunna överleva; vi måste ha en klar linje mellan de berättigade religiösa anspråken å ena sidan och å andra sidan det maktbegär som stundom framträder hos så kallade religiösa grupper.»

Kritiker av hänsynstagandet till de religiösa partierna anser, att det här gäller en ren maktfråga. Mizrahi och Agudat Israel fungerar genom sin inriktning på de religiösa frågorna som påtryckningsgrupper och de kan vinnas blott om man på dessa punkter går dem till mötes; de andra partierna, och särskilt Mapai, offrar sina principer för att säkra sin maktställning. Man finner, kort sagt, att taktiken och begäret att regera verkat korrumperande. Det sägs också att religionens särposition måste upprätthållas av hänsyn till judarna i andra länder: till judarna i Amerika, som man behöver pengar ifrån, till judarna i Östeuropa, Nordafrika och Orienten, som religionen lockar till invandring.

Säkert har dessa motiv, och främst det förstnämnda, varit av betydelse. De är dock, tror jag, inte avgörande. En respekt för de religiösa traditionerna, och särskilt en känsla för att dessa traditioner hållit judarna samman, påverkar de sekularistiska riktningarna. Många sätter en ära i den tolerans, som visas även intoleransen; »varför kan vi inte gå med på dessa saker, som för oss är så pass oväsentliga», det är ett argument, som jag gång på gång

möter hos både ledande politiker och vanligt partifolk. Man är också rädd för en söndrande politik i ett skede, då sammanhållning inför de inre svårigheterna och de yttre farorna är nödvändig. »En radikal skilsmässa mellan stat och religion i Israel är, det vet jag, omöjlig utan en lång och hård kulturkamp», skriver den nu avlidne Hayim Greenberg, en av Israels främste kulturarbetare. »Personligen är jag övertygad om att en sådan kulturkamp i detta läge skulle vara en stor olycka. Det är av detta skäl som ingen reflekterande och ansvarsmedveten jude skulle vilja göra denna fråga aktuell. Det judiska folkets unga stat bär för närvarande så mycket tungt ansvar, möter så många allvarliga och trängande problem av politisk likaväl som av ekonomisk natur, att största möjliga mått av nationell solidaritet, av social sammanhållning, nu är ofrånkomligt behövlig.» Liberaler och socialister bör berömmas, fortsätter Greenberg, för den opportunism, som förmår dem till eftergifter mot de ortodoxa trots att de håller på skilsmässa mellan stat och religion.

Till detta kommer att en separation mellan stat och »kyrka» på grund av den judiska religionens egenart möter alldeles särskilda praktiska svårigheter. Om civiläktenskap införes, leder detta — eller påstås av de religiösa leda till — att troende judar anser barn i ett sådant äktenskap inte skickade att gifta sig med religiösa judar; med civiläktenskap skulle alltså klyftan mellan troende och andra fördjupas. Om kosher inte vore regel inom exempelvis den militära hushållningen bleve det nödvändigt att dela upp mathållningen i kosher och inte-

kosher, ty man kan inte tänka sig att tvinga de ortodoxa att äta oren föda; de otrogna kan avstå från att äta fläsk och ännu lättare kan de avstå från att äta kött av djur, som inte är rituellt slaktade, men de troende måste ha kött från skäktade djur och kan inte äta tillsammans med personer som förtär fläsk. På de flesta judiska restauranter får besökaren en föreställning om dessa svårigheter. Han kan inte få smör, ost eller mjölk vid en vanlig måltid, ty detta skulle såra de ortodoxa som anser det vara synd att äta dessa saker i samband med kött; ber man om mjölk till kaffet går det att ordna endast genom att kaffet drickes i kaféet, alltså i en lokal, där köttätning inte förekommer.

Slutligen: inom den stora kompromissens ram faller många mindre kompromisser som delvis innebär avsevärda framgångar för sekulariseringen. Så är fallet med den konfessionslösa undervisning, som är ett alternativ i de statliga skolorna. Sabbatsfriden upprätthålles enligt de statliga bestämmelserna inte på långt när så strängt som de mera ortodoxa judarna kräver. Familjerättsliga bestämmelser har i viss omfattning givits genom lagstiftning. Så bestämdes år 1950, under opposition från de religiösa i samverkan med representanter för sefardim och yemeniterna, att äktenskap inte får ingås innan kvinnan fyllt sjutton år; en yemenitisk jude, medlem av Mapai, förklarade i debatten att »varje lag som fastställer en annan gräns för äktenskapsåldern än den fysiska mognaden strider mot naturens lag och mot de lagar, som är Torahs och judendomens». Månggifte, som de orientaliska judarna av ålder tillåtit och som förblev lagligt

under den engelska mandatregimen, förbjöds utan avsevärt motstånd år 1951. Lagar om kvinnornas legala likställighet med männen och om värn- eller tjänsteplikt för kvinnor har genomdrivits trots ortodox opposition.

En vital och stabil demokrati

De Israels storverk, som mest observerats under dessa nio år, är befrielsekriget och den fasta viljan att bevara det nyvunna oberoendet, mottagandet av invandrare som på kort tid mer än fördubblat statens judiska befolkning, det väldiga arbetet för att utnyttja och stärka de materiella resurserna, för att göra ett fattigt och vanskött land till ett land i välmåga och trygghet. Världen har inte lika mycket märkt, att Israel under dessa ansträngningar kunnat bygga upp en av samtidens mest genomförda och mest framgångsrika demokratier.

Debatten är fri och energisk. Partistriderna är passionerade, engagerar en stor del av folket och ger uttryck åt skiftande ideologier, delvis starkt traditionellt förankrade. Den framgångens och enighetens förslappning, som karaktäriserar många moderna demokratier, skymtar här blott som en risk för framtiden; folkstyrelsen är vital, den ger eggelse, kampglädje och innehåll åt enskilda människors liv. Vitaliteten har förenats med stabilitet. Alla partier utom kommunismen håller på demokratin. Det har varit möjligt att bilda handlingsdugliga regeringar med starkt stöd i representationen. En stor politisk ledare har framträtt, men hans auktoritet

fläckas inte av diktaturtendenser eller persondyrkan. Värdegemenskapen har varit tillräckligt stark för att möjliggöra allmänt godtagna lösningar av sällsynt många och svåra frågor. Även den hårda principiella motsättningen i religionsfrågan har kunnat överbyggas genom en kompromiss, vars betydelse inte är mindre därför att dess innehåll förblir obestämt. De nya »nationalitetsgrupper», som invandrat, har kunnat infogas i den politiska organisationen utan att mera väsentliga friktioner uppstått. Denna statsbyggande verksamhet, trots utomordentliga, kanske enastående svårigheter, kröner den unga statens heder.

De sammanhang, i vilka denna framgång kan inställas, har jag i det föregående sökt antyda. Särskilt vill jag framhäva den ekonomiska och sociala jämlikheten, som gjort klasstrider i mera egentlig mening otänkbara. Stundom sägs, att den avgörande orsaken är det yttre trycket, som framtvungit samverkan. Det är inte en förklaring som kan godtagas. Det yttre trycket kunde likaväl, i en miljö av annan beskaffenhet, ha pressat fram en diktatur, eller åtminstone maktkoncentration och ledarstyre med odemokratiska inslag. Om någon allmän orsak skall sägas vara utslagsgivande, tror jag att man helt enkelt måste peka på de människor — från de ryktbara gestalterna till massan av okända — som byggt upp den nya staten. De har kommit till Israel med en känsla av kallelse, plikt och stora syften, de har känt sig inbegripna i, ansvariga för, ett stort experiment som måste lyckas, de har — i ovanlig grad och i ovanlig omfattning — varit hängivna människor med god vilja.

Israel och religionen

Statens hållning till religionen är i många länder starkt traditionellt betingad och har föga att göra med folkets, opinionens inställning. I Israel är denna skillnad särskilt markerad. Själva ordet jude är ett religiöst begrepp, som inte går att helt förvandla till en nationell beteckning; därför måste man skilja mellan judarna i förskingringen och judarna, israelerna, i den nybildade staten. Hur skall man bevisa sin judendom, och därmed sin rätt att bli medborgare i Israel, annat än genom att tillhöra en judisk församling eller bekänna sig till en judisk tro? Men å andra sidan kan man vara jude, organiserad jude i förskingringen eller judisk medborgare i Israel, utan att vara troende. Denna paradox är huvudförklaringen till den egenartade situationen i Israel, där staten är nära lierad med judendomen som trossamfund och där alla judiska medborgare betraktas som judar i religiös mening, trots att en negativ eller indifferent hållning till religionen är utbredd.

Staten och religionen

För början av år 1956 redovisar Israels statistik, av en befolkning på 1 872 000, 1 667 000 »invånare av judisk tro», 138 000 mohammedaner (den stora majori-

teten av araberna), 20000 druser och 45000 kristna, av vilka flertalet tillhör grekisk-katolska riktningar. Den i självständighetsförklaringen proklamerade religionsfriheten är så till vida strängt genomförd, som alla riktningar är tillåtna att fritt utöva sin religion och värva anhängare. Redan statistiken visar emellertid, att religionen, eller religionerna, har vissa företrädesrättigheter. Det finns ingen grupp av utanför de religiösa samfunden stående; alla förutsätts tillhöra ett sådant samfund och är i realiteten tvungna att göra det. Detta sammanhänger med det mest egenartade i Israels samhällsordning på denna punkt, nämligen att familjerätten och därmed sammanhängande frågor i princip — liksom under det engelska mandatet — betraktas som en religionssamfundens angelägenhet. Samfunden registrerar födelser, äktenskap och dödsfall, äktenskap och skilsmässor kan endast äga rum enligt samfundens föreskrifter och ritual, även en del andra rättsfrågor — adoption, arv — regleras i för de olika samfunden skiftande omfattning på detta sätt. Å andra sidan får samfunden bidrag av staten. Inte alldeles utan skäl har därför en troende, men icke ortodox judisk författare, Greenberg, kunnat karaktärisera Israel som »en teokrati med tre kyrkor».

Det judiska samfundets förvaltande och dömande myndigheter utövas av rabbinerna och rabbindomstolar jämte särskilda religiösa råd; antalet rabbiner är omkring 340. Den högsta religiösa myndigheten har de båda chefsrabbinerna (en ashkenazi och en sefardim) jämte ett högsta religiöst råd. Vid utseendet av rabbiner och råds- eller domstolsmedlemmar är de religiösa myndigheterna un-

Justitieminister Rosen

Premiärminister Ben-Gurion

(Foto: Anna Riwkin)

Utrikesminister Golda Meir

Premiärminister Ben-Gurion med fru

derkastade statlig kontroll, närmast genom ministern för religiösa frågor; utgifterna bestrids i huvudsak genom statsanslag. Under de religiösa organen faller ovillkorligt äktenskap och skilsmässor, villkorligt vissa andra familjerättsliga frågor; det bör betonas att de regler som härvid följs, är relativt liberala, en förutsättning för att särskilt äktenskapsrätten i stort sett faller utanför statens myndighet.

Rättsområden, som i nästan alla andra länder är statens sak, faller alltså i Israel under religionssamfunden. Därjämte har judendomen på speciella områden inflytande på statlig och kommunal rätt och förvaltning. Sabbatens helgd upprätthålles genom att så gott som all offentlig, statlig eller kooperativ, samfärdsel inställes (privatbilar är däremot tillåtna); därjämte finns långtgående förbud mot öppethållande av affärer, restauranter och nöjeslokaler. De mera ortodoxa yrkar på att dessa »blå lagar» ytterligare skall skärpas, medan andra kritiserar lagstiftningen som orimligt hård och särskilt klandrar de bestämmelser mot tåg- och busstrafik, som drabbar det stora flertalet men inte dem, som har råd att ha bil. De judiska föreskrifterna om rituell slakt och annat liknande följes likaså i alla statsföretag och även på andra sätt medverkar staten till upprätthållandet av dessa regler. Rituella slaktare sänds till de länder, från vilka kött importeras, och en statslag ger kommunerna rätt att besluta förbud mot svinavel eller försäljning av svinkött, en bestämmelse som lett till ganska skiftande praxis i olika städer. Även på detta område uppehåller

dock staten en mellanställning, som ogillas både av de extremt ortodoxa och av liberala troende och irreligiösa.

Folket och religionen

I en av sina entusiastiska böcker om Israel skriver den danske prästen Borchsenius: »Folk säger ofta att den moderna zionismen är ateistisk, och att judisk religion håller på att försvinna från Israel. Intet är mera felaktigt. Genom fyra årtusenden (?) har det judiska folket uppfostrats religiöst. Judiska sinnen är bokstavligen talat genomältade med religion ... Det är sant att åtskilliga moderna israeler har fjärmat sig långt från den nedärvda fädernetron och sätter en ära i att klara sig utan den. I gengäld värnar de ortodoxa kretsarna så mycket starkare om sin religion. Och hos många, många, som inte iakttar de gamla skicken, finner man djupt i sinnet en ursprunglig och stark religiös känsla.»

Påståenden av denna art hör man inte sällan i Israel, både av religiösa och icke troende. Men ännu oftare, vågar jag påstå, hör man den uppfattning, som Borchsenius i början av det citerade stycket refererar, nämligen att den judiska religionen omfattas blott av ett fåtal. I objektivt analyserande arbeten om Israel är denna åsikt utan tvivel dominerande. Det är i själva verket lätt att begripa att så skilda synpunkter framförs med sådan bestämdhet och ärlighet.

Religiösa eller med religionen förknippade föreställningar har sannolikt en större plats i officiella israeliska

aktstycken och i israelisk debatt än i någon västeuropeisk demokrati. Självständighetsförklaringen slutar med ett ord av förtröstan på »den allsmäktige Guden», de judiska profeterna åberopas, och Bibeln nämns som det judiska storverket framför andra. Alla kan Gamla Testamentet och det är naturligt att anknyta till dess berättelser och liknelser i alla möjliga sammanhang. I sina tal kommer Ben-Gurion liksom andra politiker utanför den ortodoxa kretsen ofta in på händelserna i Bibeln och åberopar ord av Moses eller Salomo som argument. En aggressiv förnekelse av den art som är vanlig i Frankrike och Italien och stundom förekommer även hos oss är ytterligt sällsynt. Det är självklart att barnen i skolorna — även i de radikala partiskolorna före 1953 års skolreform — skall lära sig den bibliska historien ännu mycket mer ingående än som skedde i Sverige för några årtionden sedan. Gång efter annan hör man berättelser om hur bibelkunskapen visat sig nyttig, inte minst i befrielsekriget, då generalerna tycks ha använt Bibeln som en strategisk handbok. Platser och namn framkallar erinringar om vad som enligt Bibeln hände för två- eller tretusen år sedan.

Allt detta uppfattas lätt — särskilt av kristna, som är vana att i Bibeln se ett främst religiöst aktstycke — som uttryck för en religiös känsla eller hållning. Men det behöver inte vara så. Bibeln är för israelerna den huvudsakliga gemensamma bildningskällan och dess berättelser den enda gemensamma historien; utan Bibeln kan man inte tänka sig det judiska folket eller staten Israel. Det är naturligt att Bibeln blir den gruva, ur vilken man

ständigt drar fram illustrationer och argument. De bibliska föreställningarna måste hållas i helgd, oberoende av om man tror på dem eller inte; den nationella och den religiösa myten kan aldrig helt hållas isär. Här uppstår alltså ett slags nationalreligiös atmosfär, som inte kan ha någon full motsvarighet i kristna länder.

För att något närmare belysa opinionen i religiösa frågor är det nödvändigt att erinra om den centrala skillnaden mellan kristendom och judendom. Kristendomen innehåller i alla sina varianter ett antal relativt preciserade trosföreställningar eller dogmer som koncentreras till Jesusgestalten och Jesus uttalanden; de kristna levnadsreglerna är däremot jämförelsevis enkla och allmänna. Därför är det i debatten kring denna religion de vanskliga trosföreställningarna som diskuteras och kritiseras — låt vara att deras precision småningom minskats genom omtolkningar och införande av symboliska meningar. Judendomen har däremot få och enkla trosföreställningar, som lätt kan modifieras eller nedtolkas till en viss rimlighet — om »fördraget» mellan Gud och Israel och den kommande Messias — medan vanskligheten ligger i de stränga och komplicerade levnadsreglerna. Det är därför främst dessa föreskrifter, som blir en stridsfråga bland judarna. Medan irreligiositet i kristna länder uppfattas som otro, tenderar den bland judarna att bli liktydig med total likgiltighet för den judiska livsritualen.

Situationen i Israel präglas av att i detta land, mer än bland judarna i förskingringen, ytterligheterna dominerar. Den s. k. liberala judendomen, som håller fast vid de judiska trosföreställningarna, om än rationalise-

rade och förtunnade, men avvisar eller uppmjukar levnadsreglerna, har varit och är självfallet starkast i de länder, där judarna vunnit likställighet och i hög grad inställt sig på assimilation — såsom USA, England, Sydafrika, Tyskland före Hitler. Amerika, där alla religioner utvecklas i synkretistisk riktning — till en vag deism och moralism — är för närvarande denna liberala judendoms starkaste fäste, även om antalet ortodoxa judar fortfarande är betydande. Av de liberalt religiösa judarna har alltså mycket få utvandrat till Israel och endast några få församlingar av denna typ har bildats i de större städerna; den största gruppen judar av denna riktning kom till Israel från Tyskland efter nazisternas seger. Det är betecknande att den ortodoxa judiska ledningen i Israel vägrat erkänna dessa församlingar som likvärdiga och att de liberala judarna kritiserar Israels judar för extremism både i ortodox och sekularistisk riktning; ett representativt exempel är det nyligen utgivna samlingsverket »Aspects of progressive Jewish thought», där flertalet medarbetare är amerikaner, engelsmän, sydafrikaner, fransmän och italienare.

Den överväldigande majoriteten av Israels judar är alltså antingen ortodoxa, vilket innebär fasthållande vid de judiska trosföreställningarna och, ehuru i olika grad, vid de judiska levnadsreglerna, eller, i regel under inflytande av radikala och socialistiska upplysningsidéer, sekulariserade. Bland de sekulariserade finns deister, agnostiker, ateister och indifferenta; några närmare uppgifter om denna gruppering i fråga om trosföreställningar finns inte. Vad som främst utmärker de sekulariserade

är att de inte anser de ortodoxa levnadsreglerna bindande; detta hindrar inte att de, politiskt och personligt, av tolerans, taktik eller respekt för traditionen kan acceptera de mindre besvärliga av dessa regler. I Mapais och Mapams kibbutzer, där religionslösheten helt dominerar, firas exempelvis de judiska högtidsdagarna — under senare år mera villigt än under den tidiga pionjärtiden — men de anknyts till nationella tilldragelser eller årstider (skördefest, invandrarfest osv.). De motiv som förmår de icke religiösa partierna att genom statliga eller kommunala föreskrifterna stadfästa en del av de ortodoxa livsriterna, har jag i det föregående berört.

Styrkan av de ortodoxa och sekulariserade grupperna kan inte med säkerhet beräknas. Den sjundedel av befolkningen som röstar med de religiösa partierna, kan självfallet antas vara ortodox, men det finns också ett antal ortodoxa — och mera »liberalt» religiösa — inom andra partier, även bland socialisterna. En bättre föreställning om läget ger fördelningen på skolorna. I de konfessionslösa allmänna folkskolorna för judar gick 1956 177 000, i de religiösa statsskolorna 61 000, i de särskilda skolor som den största mera extremt ortodoxa riktningen, Agudat Israel, har rätt att hålla, 17 000; i skolor med konfessionell religionsundervisning går alltså drygt 30 procent. Vid de högre bildningsanstalterna är antalet religiösa, enligt skilda beräkningar, mindre.

Efter staten Israels upprättande har antalet strängt religiösa ökats genom den stora invandringen från Nordafrika och Asien; de nya grupperna har dock i stor omfattning andra livsriter än de stora ortodoxa riktning-

arna, och de har inte i utpräglad grad röstat med de religiösa partierna. Möjligt är dock, att de stärker eller kommer att stärka den aktivt religiösa minoriteten. Möjligt är också att de snabbt sekulariseras. Stephen Spender berättar (i Learning laughter) om ett samtal med några nyligen invandrade ungdomar från Indien. — Varför kom ni hit, frågade han. — Vi kom på grund av vår religion. — Och vad har hänt sedan ni kom till Israel? — Vi förlorade vår religion, blev svaret. Det är en paradox som belyser religionsproblemet i Israel.

Israel och världen

En för zionismen enastående lyckosam konstellation ledde till upprättandet av staten Israel. England bidrog att framkalla en lösning genom att avsäga sig sitt mandat i Palestina och deklarera att det skulle dra tillbaka sina trupper och sina tjänstemän. De båda världsmakterna Ryssland och USA förde för tillfället, av skiftande och komplicerade skäl, en relativt projudisk politik och verkade gemensamt för en uppdelning av Palestina och en judisk statsbildning i detta land. Så tillkom resolutionen i FN:s generalförsamling den 29 november 1947 med två tredjedels majoritet, inte något för medlemmarna bindande beslut, men ett uttryck för en utbredd internationell opinion. Arabstaterna sade nej, det judiska nationalrådet godtog förslaget under betonande av att det anvisade landområdet var för litet. Redan innan de engelska trupperna gav sig i väg och Israel avgav sin självständighetsförklaring den 14 maj 1948 hade arabförbundets medlemmar beslutat väpnad intervention. Det krig, som i Israel kallas befrielsekriget, framstod alltså som ett försvarskrig, i vilket Israel värjde det område som enligt FN borde tillkomma judarna i Palestina.

Israels snabba och fullständiga seger över de deltagande arabstaterna — Jordanien, Egypten, Syrien, Libanon och Irak — ledde till att Israel enligt vapenstille-

ståndet fick ett avsevärt större område än som avsetts, däribland en del av Jerusalem. En stor fördel för den nya staten var också att majoriteten av araber flydde före och under kriget och att judarna alltså fick överväldigande majoritet. Uppgörelsen var emellertid inte definitiv, den var blott i form av stilleståndsvillkor godtagen av arabstaterna och den var inte för framtiden godkänd eller garanterad av FN. Staten Israel erkändes emellertid av ett stort antal stater, först av USA och Ryssland, även om många av dem markerade en reservation genom att inte sända beskickningar till Israel eller genom att, då Jerusalem blev Israels huvudstad, hålla sina beskickningar i Tel Aviv.

Det är omöjligt att i detta sammanhang skildra de förändringar av läget i Mellanöstern och av läget i världen, som under de följande åren ständigt påverkat Israels situation och politik. Några antydningar är emellertid nödvändiga. Den för Israel gynnsamma världspolitiska konstellationen av år 1947 har inte kommit tillbaka. Under inflytande av skilda relationer och faktorer — inrikespolitiska omkastningar, det kalla krigets växlingar, betydelsen av arabstaternas oljetillgångar, konflikterna i Suezfrågan och mycket annat — har den miljö, i vilken staten Israel levat, oavbrutet förvandlats. Det vore överdrivet att kalla Israel en bricka i ett storpolitiskt spel, men man kan med rätta säga att Israel i ovanligt hög grad varit beroende av attityder och ställningstaganden, som orsakats av vad som hänt utanför och oberoende av den judiska staten. Otryggheten, skiftningarna, behovet av snabb anpassning har givit sin prägel åt Israels poli-

tik. Att helt enkelt leva vidare, att bevara sin självständighet, har förblivit den unga, svaga och hotade statens enda väsentliga mål.

Arabstaternas fientlighet har varit det mest stabila draget i läget. Vapenstilleståndet har inte övergått till fred, det har tvärtom stått det öppna kriget nära. Israeliska förhandlingar med Jordanien, som år 1949 annekterat de arabiska områdena i Palestina, syntes visserligen under en kort tid på våren 1950 kunna leda till en uppgörelse, men motsättningar inom Jordanien gjorde detta omöjligt. Senare närmanden till andra arabstater har likaledes misslyckats. Slitningarna arabstaterna emellan har visserligen varit stora men i förhållande till Israel har de kunnat hålla samman; kampen mot Israel har i Mellanöstern varit kärnan i den arabiska nationalismen, har *varit* denna nationalism. 1953 bildade Egypten, Libanon, Saud-Arabien, Yemen, Jordanien och Irak en allians av formellt defensiv karaktär mot Israel. Under de senaste åren har Nassers Egypten framträtt som den drivande kraften i hetsen mot Israel, medan Irak som medlem av Bagdadpakten hållit sig tillbaka. Principiellt understöd har den arabiska linjen fått av flertalet afrikanska och asiatiska stater; Bandungkonferensen 1955 antog en visserligen ytterst vagt formulerad resolution om »understöd av de rättigheter, som Palestinas arabiska folk äger.»

Rysslands omsvängning i början av 1950-talet är mest påtaglig. I tydlig avsikt att försvaga England hade den ryska politiken under mandattidens sista år varit klart zionistvänlig, och vapensändningar från Ryssland under

befrielsekriget var kanske avgörande för Israels seger. Nu övergick Ryssland i sin strävan att vinna arabstaterna i det kalla kriget till en antijudisk hållning. Araberna förklaras vara fredsvänner, utnyttjade eller hotade av västerns imperialism, medan Israel säges vara en agent för denna imperialism.

England och USA uppvisar inom en visserligen begränsad ram de flesta och snabbaste växlingarna varvid viljan att vinna arabstaterna men tillika bevara Israels existens har varit de stridiga motiven. Särskilt under de senaste åren har Frankrike, också hotat av arabisk nationalism, varit Israels mest aktive förkämpe bland de större staterna. I en deklaration av år 1950 fastslog de tre västmakterna att de ville främja fred och stabilitet i Mellanöstern och ingripa mot stater, som kränkte gränser eller stilleståndslinjer; det underförstods att vapen skulle säljas i samma omfattning till Israel och arabstaterna.

I det följande skall jag ge en översiktlig framställning av konfliktläget 1948—1956 samt av krisen 1956—1957 för att därefter diskutera de moraliska och rättsliga problemen kring staten Israel.

Fredsfrågan och flyktingarna

»Den 29 november 1947 antog FN:s generalförsamling en resolution om upprättandet av en självständig judisk stat i Palestina och uppmanade landets invånare att vidtaga sådana åtgärder som vore nödvändiga från

deras sida för att förverkliga planen. Detta erkännande från FN:s sida av det judiska folkets rätt att upprätta en självständig stat kan inte återkallas ... Staten Israel är redo att samarbeta med FN:s organ och representanter för att ge verkställighet åt församlingens resolution den 29 november 1947 och vill söka genomföra en ekonomisk union inom hela Palestina (såsom krävt i FN-resolutionen). Vi vädjar till FN att hjälpa det judiska folket vid uppbyggandet av dess stat och att upptaga Israel i nationernas familj.» Dessa satser i Israels självständighetsförklaring är ett av de många bevisen på de förhoppningar som ställdes till FN vid statens upprättande och det förtroende man hyste för världsorganisationen. Hållningen var naturlig med tanke på att Israel framstod som det viktigaste konkreta resultatet av FN:s arbete, det enda fall då FN skapat en ny stat.

Av orsaker, som är blott alltför uppenbara, har förtroendet till FN ständigt försvagats i Israel. Då Ben-Gurion under en kortare tid stod utanför regeringen, skrev han den 26 mars 1954 i en artikel, som säkerligen representerade en utbredd uppfattning, att Israel främst måste lita på sin egen förmåga: »Vi måste frigöra oss från den grundlösa illusionen att det utanför Israel någonstans i världen finns en effektiv kraft som är intresserad av våra medborgares säkerhet. Förmågan att försvara oss själva är den enda säkra grundvalen för vår trygghet ... Endast den naive och politiskt oerfarne kan tro att de stater som har ett avgörande inflytande kommer att skada sina förbindelser med arabligans stater för att skydda Israels medborgare till liv och lem.» Under de

senaste åren har denna uppfattning blivit än mera markerad och utbredd.

En liknande desillusion har Israel upplevat i förhållande till en rad stater inom FN. Alldeles särskilt gäller detta Ryssland. Israel har fullföljt sin neutralitetspolitik men denna har, vilket både den partipolitiska utvecklingen och den utrikespolitiska debatten visar, alltmera färgats av tanken att Israel hör till västern och att Israel endast därifrån kan få stöd. Den ryska utrikespolitiken, som så tydligt tagit parti för arabstaterna, är inte det enda skälet till denna förändring. Härtill kommer, att Ryssland vägrat sina judar att utvandra, att zionismen är undertryckt i Ryssland och att till och med skolor med undervisning i hebreiska eller jiddisch är förbjudna.

Israels politik söker fred och trygghet. Det låter banalt; alla stater förklarar sig arbeta för samma mål. Men kanske finns i nutiden ingen annan stat, där längtan efter fred och trygghet är så lidelsefull som i Israel. Det beror i någon mån på att Israels hela ideologi, i motsats till många andra staters, är inställd på fred mellan folken, ja, till och med traditionellt innehåller ett stänk av tro på att just den ur förskingringen frälsta judendomen har en fredsmission i världen. Men främst beror det på att judarna, vilkas historia är fylld av katastrofer och förföljelser, i sitt fria land ånyo upplever förföljelsen och fruktar katastrofen. Omgivet av grannar, som hotar med krig och spärrar alla gränser utom mot väster, är Israels existens dag från dag beroende av om det kan försvara det lilla landet mot angripare, som har hundra gånger

större landområde och trettio gånger större befolkning — och om det i andra länder skall finna det stöd och den hjälp, varförutan självförsvaret i längden är omöjligt. Därför är Israels längtan till fred och trygghet ångestfull och brinnande, något som vi i Sverige knappast känner men möjligen hade en föreställning om i några skeden av det andra världskriget.

I självständighetsförklaringen säges: »Vi sträcker i vilja till fred och grannsämja handen till de angränsande staterna och deras folk och inbjuder dem att samarbeta med det självständiga judiska folket till allas gemensamma bästa.» Dagen därpå svarade arabligans generalsekreterare: »Detta kommer att bli ett utrotningskrig, en förintelse, som skall omtalas som mongolernas massakrer och korstågen.» På samma sätt förkunnade andra arabledare sin avsikt att förgöra Israel. Den hållning som framträder i dessa deklarationer har i stort sett förblivit bestående på båda sidor.

Israel har oavbrutet, genom direkta hänvändelser och i FN, begärt fred med arabstaterna. Jag citerar några uttalanden av israeliska statsmän i dylika sammanhang. Utrikesminister Sharett vid Israels inträde i FN 11 maj 1949: »Detta löfte (om arbete för freden) blir en allvarlig och innerlig vädjan då vi riktar oss till våra närmaste grannar, arabstaterna och andra nationer i Mellanöstern. Israel är djupt medvetet om det gemensamma öde som för alltid förenar oss med dem. Sedan väl vår egen ställning säkrats har vi ingen högre önskan, ingen mera trängande uppgift än att nå ett förhållande av god grannsämja och vänskapligt samarbete med folken i detta livs-

viktiga område.» Samme minister i Knesset 10 maj 1954: »I avsikt att förekomma varje tänkbart missförstånd och varje falsk uppfattning vill jag än en gång betona att Israel är redo att när som helst träda i förhandling med vilken som helst av de arabiska grannstaterna rörande en slutlig och allmän fredsuppgörelse eller en partiell och provisorisk överenskommelse som kan bana väg för freden.» Premiärminister Ben-Gurion 2 november 1955 i Knesset: »I avsikt att avvärja de faror som det nuvarande osäkra läget medför, är jag beredd att möta Egyptens premiärminister och alla andra arabiska härskare så snart som möjligt för att uppnå en ömsesidig uppgörelse, utan några på förhand ställda villkor. Israels regering är beredd att sluta en varaktig och bestående fred och att verka för politiskt, ekonomiskt och kulturellt samarbete på lång sikt. Om den andra parten ännu inte är beredd på detta, kan vi gå med på en begränsad uppgörelse som innebär tryggande av stilleståndsavtalens tillämpning, ömsesidigt undanröjande av alla konflikter och fientliga handlingar, av bojkott och blockad . . .» Uttalanden och förslag av denna art har med korta mellanrum kommit från Israels regering, även efter krisens skärpning på hösten 1956.

FN, till vilket flera av dessa förslag riktats, har inte kunnat enas om något allmänt program. En del åtgärder har emellertid, särskilt under de första åren efter staten Israels upprättande, vidtagits. Till dem hör de fåfänga försöken under och strax efter striderna att finna en förmedlande lösning; att den förste medlaren, greve Bernadotte, mördades av judiska extremister, bidrog till

att försvåra arbetet. FN har genom en kommission och från skilda stater anställda officerare sökt övervaka vapenstilleståndsbestämmelsernas tillämpning, utan att därmed kunna förekomma gränskränkningar och överfall. I FN har en rad förslag diskuterats och organisationens medlingskommission har sökt ordna direkta förhandlingar mellan parterna.

I stort sett har arabstaterna ställt sig avvisande till alla försök. Israels inviter till förhandlingar har avvisats med förakt eller inte alls besvarats. Då medlingskommissionen eller andra FN:s organ i allmänna eller speciella frågor inbjudit till gemensam förhandling har arabledarna helt vägrat eller vägrat att sitta vid samma bord som judarna. Genom en del uttalanden i FN och i andra sammanhang har arabledarna visserligen antytt möjligheten av en fred men något auktoritativt anbud har aldrig avgivits.

Israels ståndpunkt i fredsfrågan angavs av utrikesminister Sharett i ett tal den 10 april 1953 på följande sätt: »Vi tillfrågas ofta om våra fredsvillkor. Det finns bara ett villkor — och ingenting kunde vara mera enkelt och elementärt. Det är att vi skall bli godtagna, och godtagna som vi är, med vårt territorium, vår befolkning och vår obegränsade självständighet.» I en rad framställningar, så av ambassadören i FN Eban 1952 och av Ben-Gurion 1955, har emellertid detaljerade förslag ställts, om en non-aggressionspakt, om nedrustning, om samarbete på skilda områden. Israel har förklarat sig berett till vissa eftergifter, reglering av gränserna, transi-

Heruts ledare Begin

Arabisk parlamentsledamot

Egyptisk kanon i Tiran

På vakt

teringsmöjligheter genom Israel, rätt för Jordanien till en frihamn i Haifa, hjälp åt de arabiska flyktingarna. I den mån arabstaterna, utan att förbinda sig, antytt fredsvillkor, har dessa inneburit att Israel skall — som ett minimum — reduceras till det område som FN-resolutionen 1947 anvisade och att de arabiska flyktingarna skall få vända tillbaka. Flyktingfrågan skall jag strax återkomma till. Till kravet på ett avskärande av de områden, som utöver FN:s förslag vanns under befrielsekriget, har Israel sagt obetingat nej. Att gå med på detta krav vore att till stor del förstöra vad som byggts upp under de senaste nio åren; med tanke på arabstaternas fientlighet vore det i realiteten också att förbereda Israels totala undergång, ty allt talar för att arabstaterna skulle begagna de förbättrade positionerna till ett nytt angrepp. Arabstaternas verkliga hållning framträder, hävdar Israels regering — och det finns överväldigande skäl för dess uppfattning — i den syriska FN-delegatens förklaring inför säkerhetsrådet den 31 maj 1956: »Allt som FN beslutat bör upprivas från och med den 29 november 1947. Israels upprättande, dess medlemskap i FN — alla dessa resolutioner måste upphävas.»

Det största av de konkreta och avgränsade problemen i förhållandet mellan Israel och arabstaterna är flyktingarnas ställning. Under befrielsekriget flydde över 500 000 araber från det område, som blev Israel, till arabländerna. Åtskilliga tiotusental har i hemlighet eller med tillstånd återvänt till Israel. Det stora flertalet stannade i arabiska områden, främst den egyptiska Gaza-

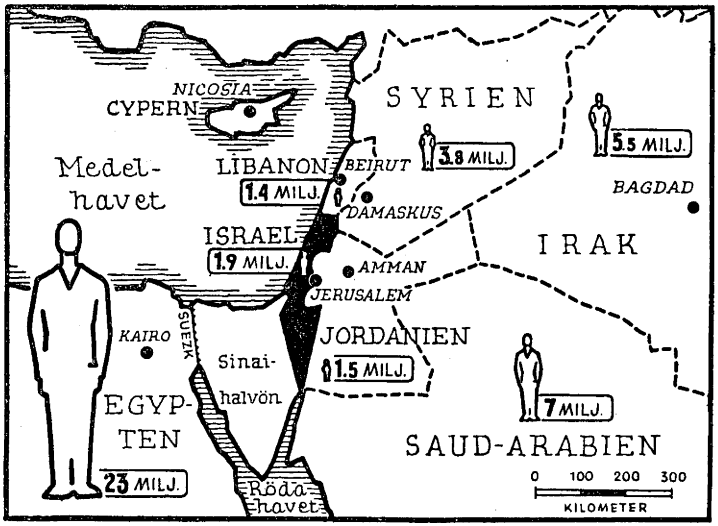

Israel och arabstaterna.

remsan och Jordanien; deras antal, som starkt vuxit genom en hög nativitet — 30 000 barn om året — beräknas nu till mellan 700 000 och 900 000. Massan av flyktingar underhålles av en FN-organisation med frivilliga bidrag från staterna i särskilda läger för en årskostnad av 500—600 kronor per person. Materiellt är deras läge bättre än det genomsnittliga i arabstaterna, men dessa hundratusenden av olyckliga och förbittrade, hemlösa och sysslolösa är ett problem inte bara för relationerna i Mellanöstern utan för världen. För att få en bild av frågan är det nödvändigt att något närmare ingå på ursprunget och orsakerna till denna massflykt.

I Israels självständighetsförklaring uttalades: »Mitt

under det hänsynslösa angreppet ber vi staten Israels arabiska invånare att deltaga i statens uppbyggande på grundvalen av fullt och lika medborgarskap och behörig representation i alla organ och institutioner.»

Varför flydde då araberna? Delvis utan tvivel av skräck för judiska våldshandlingar. Men det finns intet tvivel om att arabernas krigföring var av helt annan hårdhet och grymhet än Israels. Där araberna segrade var totala massakrer segerns följd; inga judar överlevde i de områden som föll i arabernas händer. En judisk ogärning av liknande art förekom, i byn Deir Yassin nära Jerusalem; massakern utfördes av ett judiskt förband, upphetsat över fotografier av stympade judiska män och kvinnor, som såldes i ett erövrat arabiskt område. Där judarna segrade, lämnades i regel den arabiska civilbefolkningen i fred och de som önskade det fick rätt att lämna landet.

Till stor del berodde arabernas flykt på helt andra orsaker. Medan judarna uppmanade araberna att stanna kvar, eggades de av de arabiska radiostationerna och av arabiska propagandister att fly. Om de flydde, skulle de inom kort återkomma som segrare, sades det; om de stannade kvar, riskerade de att behandlas som förrädare. Typiskt är att de 60 000 araberna i Haifa, sedan judarna helt satt sig i besittning av staden, till större delen fördes därifrån på av arabstaterna utsända fartyg.

Efter vapenstilleståndsavtalen har flyktingarnas situation oavlåtligt diskuterats i FN och i inlägg från arabiskt och israeliskt håll. Den arabiska ståndpunkten har varit att flyktingarna bör få återvända till Israel. Flyktingarna

är i själva verket arabernas största tillgång i kampen mot Israel, deras enda stora propagandistiska tillgång. Därför görs litet eller intet för att bereda flyktingarna arbete och varaktig boplats i de arabiska länderna. Utom i Jordanien saknar flyktingarna medborgarrätt, de får inte arbetstillstånd annat än i vissa fall, deras rörelsefrihet är begränsad. Att det är svårt att hysa flyktingarna i så fattiga länder som Jordanien eller Egypten är ostridigt. Men det är uppenbart att arabländerna med sina 40—50 miljoner och sina väldiga landområden i förening och samverkan skulle kunna härbärgera flyktingarna, närmast i de stora svagt befolkade och ouppodlade områdena, främst det starkt underbefolkade Irak och Syrien. Med en bråkdel av den effektivitet judarna visat i Israel, skulle araberna inte bara kunna lösa flyktingproblemet, utan vinna direkta materiella fördelar av dess lösning.

Det uppenbara syftet med arabstaternas politik är inte bara att bruka flyktingarna som propagandistiskt vapen mot Israel i det läge som nu föreligger utan att bruka dem som militärt vapen, som femte kolonn, om de skulle få återvända till Israel. »Låt det bli känt och förstått att araberna, då de begär rätt för flyktingarna att återvända till Palestina, avser att de skall komma tillbaka till sitt hemland som herrar, inte som slavar. Mera tydligt uttryckt: de avser att förgöra Israel.» Detta uttalande från den egyptiska statsledningen är representativt för många deklarationer av ledande politiker och tidningar. Med en stark arabisk minoritet i Israel blir det lätt, förklarar man, att krossa landet genom inre uppror och

angrepp utifrån. Inför FN talas däremot om flyktingarna som det stora hindret för en fredlig uppgörelse.

Israel har vid upprepade tillfällen erbjudit begränsade eftergifter: mottagandet av 75 000—100 000 flyktingar, upptagande av ett lån för flyktingarnas definitiva bosättning i arabländerna, utbetalande av flyktingars tillgodohavande i Israel. Men på den avgörande punkten säger Israel ovillkorligt nej. Det betonas, att judiska flyktingar från arabländerna — till ett antal som närmar sig de arabiska flyktingarnas från Israel — funnit en fristad i den nya staten och att alltså ett naturligt utbyte redan ägt rum, att arabstaterna genom sitt angrepp och sin politik för tio år sedan bär skulden till vad som skett, att mottagandet av hundratusentals araber skulle förstöra Israels ekonomi och vara en stor fara för dess självständighet. Att Israel skulle ändra sin ståndpunkt är uteslutet. Arabflyktingarna vid landets gränser har under nära ett årtionde systematiskt hetsats mot judarna; att låta dem återkomma vore självmord.

De många diskussionerna i FN har inte fört saken vidare; uppmaningarna till parterna att börja direkta förhandlingar har här som på andra punkter blivit resultatlösa på grund av arabstaternas vägran. Den enda vägen, om man inte vill förbereda Israels undergång, synes vara flyktingarnas inlemmande i arabnationerna.

I en mängd frågor, som gäller tillämpning av eller jämkningar i stilleståndsavtalen, har arabstaterna ställt sig på samma linje: de har utan vidare sagt nej till framställda förslag, de har vid förhandlingar inom FN och

eljest motsatt sig alla kompromisser, de har vägrat att direkt diskutera med Israels representanter, de har använt alla möjligheter att trakassera Israel. Här kan dessa frågor endast i största korthet beröras. Någon överenskommelse om rätt till besök av de heliga platserna i det gamla Jerusalem har inte kunnat träffas. Vid stilleståndet låg Jerusalemuniversitetets och Hadassasjukhusets byggnader inom det arabiska området, endast några hundratal meter från Israels mark; trots stilleståndsavtalsbestämmelsen att dessa institutioner skulle beredas tillfälle att fungera och att fritt tillträde från judiskt håll skulle ordnas, har Jordanien vägrat att förhandla om saken. Irrigationen av Hulahområdet har delvis hindrats genom Syriens åtgärder; ett ingripande av FN:s säkerhetsråd till Israels stöd strandade 1954 på ett ryskt veto. I fråga om andra irrigationsplaner, som kräver samverkan mellan staterna vid gränsen, har arabstaternas hållning gjort åtgärder till fördel för båda parterna omöjliga. En rad internationella kommissioner för Mellanöstern — med syfte att verka för hälsovård, ekonomiska förbättringar och annat — har sett sitt arbete hindrat eller i hög grad försvårat genom arabstaternas vägran att samarbeta eller ens samtala med Israels representanter.

Hotet mot Israel

Enligt vapenstilleståndsavtalen skall, självfallet, inga krigshandlingar förekomma mellan Israel och arabför-

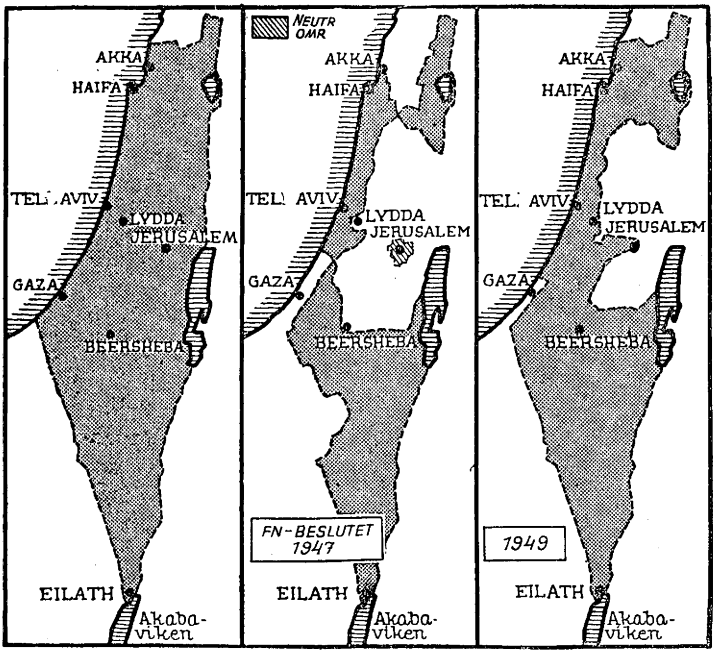

Kartorna föreställer det engelska mandatområdet Palestina (till vänster), Israel sådant landet skulle ha sett ut enligt FN-beslutet 1947 samt Israel sådant det blev efter befrielsekriget till (höger).

bundets stater. Det israelisk-egyptiska avtalet stadgar exempelvis, att parterna »inte får företa, planera eller hota med någon angreppshandling» och att avtalets syfte är »att främja uppnåendet av stabil fred i Palestina». I realiteten har arabstaterna i skiftande omfattning systematiskt brutit avtalen genom åtgärder som står i strid också med internationella avtal och allmänt erkända folkrättsregler; de avser att enligt olika metoder »förgöra» — för att använda den vanliga propagandaformeln — staten Israel.

Till dessa åtgärder hör den alltmer strängt genomförda ekonomiska blockaden. Klarast kommer denna till uttryck i fråga om Suezkanalen och Akabaviken. Suezkanalen har hela tiden varit stängd för israeliska fartyg. Ett enda israeliskt fartyg har försökt att passera kanalen, i september 1954; fartyg och last konfiskerades och besättningen hölls utan skäl fången i Egypten under 14 månader. Transport av last till eller från Israel på andra länders fartyg hindras likaså, om lasten anses vara av militär betydelse; bilar, bensin, läkemedel och till och med livsmedel har ansetts vara av denna beskaffenhet. I september 1951 antog FN:s säkerhetsråd en resolution som fastslog blockadens rättsstridighet samt uppfordrade Egypten att följa gällande internationella bestämmelser och alltså avstå från blockaden. Ingen hänsyn togs till denna anmaning; Egypten snarare skärpte blockaden, FN gjorde ingenting. Då frågan ånyo drogs upp i FN 1954 hade Ryssland ändrat hållning och det nya mot Egypten riktade resolutionsförslaget föll på dess veto.

Den 16 mil långa Akabavikens strand delas av fyra länder, Egypten, Israel, Jordan och Saud-Arabien. Längst inne i viken ligger den israeliska staden Eilath, som vid fri skeppsfart skulle kunna bli ett centrum för Israels handel på Asien och östra Afrika. Ännu i början av 1950 förklarade Egypten, som kontrollerar de små öarna vid inloppet till viken, att sjöfarten skulle vara fri »i överensstämmelse med internationell praxis och folkrättens erkända principer». Men i själva verket har genom ett egyptiskt batteri på ön Tiran inte bara israeliska utan alla till Eilath destinerade fartyg efter hand blivit hind-

rade att passera inloppet. Frågan har gång efter annan tagits upp i FN utan resultat. Efter Sinaiaktionen har Egypten inte kunnat spärra inloppet, men då detta skrives finns risk för att en blockad upprättas genom från Ryssland inköpta u-båtar.

Dessa former av blockad drabbar hårt Israels ekonomi; båda sjövägarna söder- och österut är stängda för landets fartyg. Men Israel är lika totalt blockerat på landsidan. All handel, ja, praktiskt taget all kommunikation mellan Israel och arabstaterna är förbjuden av dessa stater; man kan komma från Jordanien till Israel genom Jerusalem men inte från Israel till någon av arabstaterna. Oljeledningen från de irakiska oljefälten till hamnstaden Haifa är avskuren. Flyglinjer till arabländerna får inte passera Israel. En turist får inte inresetillstånd i arabländerna, om han har ett visum för Israel. Fartyg som besökt en israelisk hamn eller fraktat israeliska varor blir svartlistade och hindrade att ta in eller lossa last i arabiska hamnar; mer än ett hundratal fartyg har behandlats på detta sätt. Exportörer på Israel hotas med bojkott från arabsidan. Enligt ett stort antal vittnesbörd blir också judiska firmor, eller firmor som anställer judisk personal, i andra länder, särskilt USA, hotade eller bojkottade av arabiska företag på arabregeringarnas order.

Antisemitiska lagar och åtgärder mot i arabstaterna bosatta judar har varit ett led i arabstaternas politik, med den stora invandringen från dessa länder till Israel som resultat. Irak konfiskerade 1949—1950 de i landet bosatta judarnas egendom och utvisade något senare fler-

talet judar; i flera arabstater har liknande förföljelser ägt rum. Denna politik kulminerade, efter Sinaikampanjen, då Egypten fördrev tiotusentals där bosatta judar och konfiskerade större delen av deras egendom.

Vid sidan av blockaden brukas det öppna våldet. Särskilt från Syrien, Jordanien och Egypten har enskilda eller grupper inträngt på Israels område för att lägga minor, förstöra vattenledningar, vägar och hus, döda människor. Till en del är det här utan tvivel fråga om privata handlingar, som myndigheterna inte kan anses ansvariga för. Men i allt högre grad har dessa raider varit organiserade och av statsledningarna uppmuntrade, understödda och dirigerade. Förband av sabotörer och mördare (kallade fedayeen eller självmördargrupper) utbildas i arabstaterna, särskilt i Egypten; deras gärningar prisas som hjältedåd samtidigt som man i internationella sammanhang förklarar sig vara utan ansvar; framgångsrika raider omtalas som vunna fältslag i radion och pressen. Från vapenstilleståndena i februari 1949 till slutet av år 1956 beräknas från israelisk sida antalet raider till mellan 3 000 och 4 000; antalet dödade israeler uppges till omkring 450 och antalet sårade till bortåt tusen. I regel är det civilpersoner, till stor del kvinnor och barn, som fallit offer för dessa angrepp. Bland fedayeen är många flyktingar från Gazaområdet och Jordanien. Mördarband från Gaza tar sig ofta över till Jordanien, och tvärtom. Då större delen av Israel ligger blott några mil från en fientlig gräns, på tillsammans 150 mil, kan nästan hela landet på några få timmar nås av mördarna.

Som alla andra har jag läst om dessa händelser i tidningar under många år; som väl de flesta andra har jag känt ett visst obehag, en smula medlidande, men efter hand knappast reagerat för rapporterna. I Israel besöker jag kibbutzer, där alla kan berätta om förstörelse och överfall, om den ohyggliga grymhet som praktiseras när mördarna har tid till det, där man ständigt måste hålla vakt och alltid lever i ängslan för dem som arbetar långt från byn, där man inte vågar låta barnen gå några hundra meter från bebyggelsen; jag hör också hur man till och med i Tel Aviv under långa tider varit rädd för färder utanför staden. Först då förstår jag vilka brott och lidanden, vilken nervspänning, ångest och bitterhet som ligger bakom de notiser vi slappt ögnar igenom.

Även Israel har — redan före Sinaikampanjen 1956 — begått våldshandlingar mot grannfolken. I vissa fall har dessa aktioner företagits av grupper inom gränsbefolkningen, som spontant slagit tillbaka, i andra har de organiserats av staten och utförts med militära formationer. Man kan, och det har ofta skett också i Israel, anse dessa raider både orättfärdiga och politiskt okloka. Att de har en annan karaktär än de arabiska våldshandlingarna torde knappast kunna förnekas. Israels styrelse har ständigt varnat för sådana aktioner annat än då det gäller repressalier mot begångna våldsdåd; de arabiska styrelserna har lika systematiskt hetsat till sådana dåd som en förberedelse till Israels förintande. Då den israeliska regeringen låtit trupper ingripa, har det varit i syfte att skydda den judiska befolkningen och avskräcka motståndaren från att fullfölja fedayeenverksamheten.

FN har vid flera tillfällen fördömt aktioner från den ena såväl som den andra sidan och genom sina observatörer sökt att förhindra gränskonflikterna; mera har man inte vunnit enighet om. Att skulden till vad som skett främst ligger hos arabstaterna framgår klarast av dessa staters propaganda.

Arabstaternas handlingar, vägran att sluta fred, avtalsbrotten, blockaderna, mordraiderna har beledsagats av uttalanden, som är värre än själva handlingarna. Värre därför att de visar, att det här är fråga om en systematisk och långsiktig politik, att målet är att förgöra Israel och att arabfolken med detta mål för ögonen hetsas i lögnens och hatets tecken. I det följande skall jag endast citera ett fåtal deklarationer av arabiska ledare eller deras radio från de senaste åren; det skulle vara lätt att mångfaldiga exemplen både från denna tid och de föregående åren.

I augusti 1955 lyckades ett egyptiskt mördarband tränga fram till närheten av Tel Aviv och där utföra några våldshandlingar. Vid samma tid sades i Kairoradion: »Låt oss sluta att vara dårar och förlåta ... Endast hänsynslöshet, hat och barbarisk hårdhet kan förgöra Israel i Palestina och i andra områden» (6 augusti). »Gråt, Israel ... Klaga natt och dag över ditt öde. Vänta varje ögonblick på din undergång, ty Egyptens araber har nått Tel Aviv ... Skrik, Israel, i skräck och fruktan för Egypten, förbanna dina grundare. Palestinas jord skall bli din grav ... Det skall inte bli flera klagomål och protester i säkerhetsrådet eller Förenta Nationerna.

Det skall inte bli någon fred vid gränserna, ty vi vill ha hämnd, och hämnd betyder Israels död» (31 augusti). »De militära aktioner som företagits av de egyptiska fedayeen inom Israels territorium är värda att ihågkommas i historien. Dessa grupper återvände till sitt hemland utan att ha lidit några förluster och med hela sin militära utrustning i behåll. Deras återvändande till hemlandet, efter sina kraftiga anfall på Israel, är det lysande slutet på deras framgångsrika företag . . . Fedayeen visar genom sina aktioner i Israel sin stora skicklighet i det slags speciella krigföring, som de är experter på» (6 september).

Vid bildandet av en ny regering på hösten 1955 uttalade Ben-Gurion förhoppningen om »en varaktig och bestående fred» och »samarbete på lång sikt» samt sade sig vara »beredd att möta Egyptens premiärminister och alla andra arabiska härskare så snart som möjligt för att uppnå en ömsesidig uppgörelse». Svaret blev nej från arabledarna, och deras hållning vid denna tid framgår av följande uttalanden. Nasser: »Det är ingen mening att tala om fred med Israel. Det finns inte ens den minsta plats för förhandlingar mellan araberna och Israel» (14 oktober). »Egypten kommer att glädja sig när dess armé och Syriens möts bland ruinerna efter detta falska folk» (18 december). Muftin i Jordanien: »Både mohammedansk lag och religion förbjuder fred med Israel . . . Fred med Israel är förräderi mot Islam . . .» (29 november). »I Allahs namn, även om Israel skulle krympa till Tel Aviv skulle vi inte sluta fred med detta land» (Jordaniens justitieminister 17 december). »Libanons

politik är väl känd ... den går ut på att fred med Israel inte skall slutas och att Palestinafrågan skall lösas på grundval av invånarnas återvändande till sina hem» (Libanons premiärminister 13 oktober). »Den judisk-arabiska konflikten har ingenting att göra med om Israel är större eller mindre utan är väsentligen en fråga om Israels existens som stat» (Beiruts radio 16 oktober).

Under år 1956 skärptes tonen ytterligare: »Fred mellan oss och judarna är omöjlig ... Det gäller liv eller död, inte en tvist om gränser och intressen ... Stål och kulor skall förverkliga våra mål» (Nasser 12 januari). »Vänta och se, Ben-Gurion, Egypten och arabstaterna kommer att lära er en läxa och tysta er för alltid. Egypten skall mala er till stoft» (egyptiske ministern Anwar Al-Sadat 7 april). »Det finns ingen anledning varför det trofasta fedayeen som hatar sina fiender inte skulle tränga in i Israel och göra livet till ett helvete för dess invånare» (egyptiske ministern Hassan el-Bakoni 11 april). »Hämndens dag är nära, då de förenade araberna skall marschera till Palestinas befrielse» (Damaskus radio 5 oktober). »Vi ser framåt mot den dag, då de arabiska fanorna skall vaja över det ockuperade landet» (kung Hussein i Jordanien 28 juli).

Den arabiska propagandan påminner i mycket om den nazistiska och den kommunistiska; att i Egypten nazister från Tyskland är verksamma just på detta område är väl känt. Vissa slagord upprepas ständigt; vanligt är exempelvis att kalla fedayeen »vårt säkerhetsråd». Samtidigt som man hotar Israel och öppet talar om dess förintande, säges Israel vara inställt på att angripa arabstaterna och

dessa påstås alltså handla i självförsvar. I angreppen på Israel inblandas antisemitism och antikolonialism; judarna sägs vara representanter för »västerns imperialism» och USA förklaras vara dominerat av judiska kapitalister. Självfallet betonas alltid att krig med Israel råder, och detta anses ge rätt till våldsdåd — vapenstilleståndet åberopas däremot i fråga om repressalier från Israels sida. De brutala uttryckssätten verkar ofta direkt översatta från Hitlertyska.

Utom under öppet krig torde dock inte en så intensiv hatpropaganda ha förekommit under senare tid. Hitler och Mussolini var i fredstid nästan milda i sina formuleringar i jämförelse särskilt med den egyptiske diktatorn. Hos arabledarna är det i regel inte fråga om ett villkorligt hot; man säger inte att Israel skall angripas, om det inte ger vika. Man säger öppet att Israel skall »förgöras», »förintas», »utraderas».

Krisen kring Sinai

Den permanenta krisen i Mellanöstern skärptes nästan oavbrutet under året före Sinaikampanjen, och maktspelet kring Suezkanalen, oljan och Israel blev än mera febrilt och förvirrat än tidigare. Faran för Israel ökades snabbt genom att Tjeckoslovakien, tydligen på ryska order, under hösten 1955 igångsatte stora vapenleveranser till Egypten; då västmakterna fortfarande i stort sett delade ut samma vapenransoner till arabstaterna och Israel innebar detta att Israels militära läge snabbt försämra-

des. Försök att vinna mera bestämda garantier från västerns sida misslyckades. Gränsöverfallen blev allt flera, och Israel svarade med vedergällningsaktioner; FN:s ordnande av en mera effektiv gränsövervakning genom stilleståndskommissionens observatörer ledde inte till varaktiga förbättringar. I samband med framgångarna i Suezfrågan och västmakternas stridiga och vacklande politik i denna fråga blev den egyptiske diktatorns anspråk och hotelser ständigt mera aggressiva, och det syntes uppenbart att Nasser siktade till att bli ledare för araberna i Mellanöstern under utmanövrering av västerns intressen och krossande av Israel.

Sedan val i Jordanien den 21 oktober 1956 resulterat i bildandet av en ny, extremt nationalistisk regering, slöts under egyptisk ledning den 23 i samma månad ett avtal, enligt vilket Jordaniens, Syriens och Egyptens arméer underställdes den egyptiske överbefälhavaren; detta ansågs betyda att aktionen mot Israel var nära. »Egypten och arabstaterna förenades i en kör av hat och deklarationer om ett förestående angrepp på Israel», skriver den för sina mönstergillt objektiva årsöversikter berömda Annual Register. »Hämndens dag är nära», förklarade en egyptisk flyggeneral den 5 oktober inför landets ledare, »då de förenade araberna skall gå till Palestinas befriande från erövrarens välde».

I detta läge gick Israel till aktion. Armén mobiliserades med utomordentlig snabbhet och den 29 oktober ryckte Israels trupper in i Egypten — i Gazaremsan och Sinaihalvön. Som motiv för aktionen betonades särskilt den överhängande faran för ett anfall från Egyptens sida.

Målet var, sades det, att avvärja ett sådant anfall, att ockupera de baser, från vilka fedayeen främst opererat, att omöjliggöra den egyptiska blockaden i Akabaviken och Suez och att förmå Egypten till fred. Militärt var aktionen en överväldigande framgång. De egyptiska trupperna flydde till stor del utan strid, med officerarna i spetsen, och på fem dagar erövrade Israels förband med förluster av blott några hundra man huvudparten av Sinaihalvön och nådde Suezkanalen. Betydelsefullt var att de övriga arabstaterna avstod från att ingripa till Egyptens hjälp, trots att några av dem kort förut betygat sin totala solidaritet med Egypten.

Att kampanjens motiv var realistiska, blev tydligt under frammarschen. På Sinaihalvön var en ofantlig mängd krigsmateriel samlad, flygplan, stridsvagnar, moderna kanoner, och dessa vapen hade huvudsakligen kommit från Tjeckoslovakien och Ryssland; den israeliska arméns byte i vapen anses ha haft ett värde av mer än 400 miljoner kronor. Aktstycken påträffades som visade att ett anfall planerades, även om påståendet, att detta anfall var att vänta på våren 1957 inte med säkerhet kan bestyrkas. Bland aktstyckena var en militärorder, som uppmanade officerarna att förbereda sig på den strid, »genom vilken vi skall vinna vårt höga mål att förgöra och utplåna Israel på kortast möjliga tid och genom den mest hänsynslösa och grymma krigföring».

Den militära och den utrikespolitiska situationen komplicerades av en samtidig engelsk-fransk aktion; i vad mån denna var samordnad med Israels kampanj är ej klarlagt. Redan den 30 oktober riktade England och

Frankrike ett ultimatum till Israel och Egypten, som formellt var ett krav på begränsning av fientligheterna men reellt var riktat mot Egypten, som uppfordrades att provisoriskt överlämna Port Said och andra baser vid Suezkanalen till de båda västmakterna. Då Egypten vägrade, bombarderade västmakterna dess flygbaser och landsatte — efter ett överraskande långt dröjsmål — flygburna trupper vid Suezkanalen. Men redan dagen efter denna landsättning, den 6 november, upphörde på FN:s anmaning striderna i Sinai och kring Suez.

Det diplomatiska spelet kring detta och senare beslut av FN skall jag endast med några ord beröra. Medan konstellationen i FN 1947 varit en stor tur för Israel, var den nu, nio år senare, ytterligt ogynnsam. Englands och Frankrikes intervention, liksom Rysslands samtidiga ingripande mot frihetsrörelsen i Ungern, komplicerade läget och försvårade i skilda hänseenden en isolerad behandling av problemet Israel. Ryssland uppträdde, samtidigt som dess armé krossade Ungern, som fredens förkämpe och Israels motståndare i Mellanöstern. Som vanligt utan varje hänsyn till fakta förklarade den ryska regeringen genom Bulganin — i brev till Ben-Gurion den 5 och 15 november — att »hela den fredsälskande mänskligheten fördömer indignerat angriparnas (Israels, Englands och Frankrikes) brottsliga handlingar», och att Egypten var »offer för ett oprovocerat anfall» från Israels sida; man hotade att genom »frivilliga» komma Egypten till hjälp. Med Ryssland gick i FN självfallet det kommunistiska blocket. Det s. k. Bandungblocket av afrikanska och asiatiska stater var av allmän antikolonialism

och solidaritet med arabstaterna redo att gå på samma linje. USA — som angav tonen för flertalet demokratier — behärskades av oro för freden, av ovilja mot Englands och Frankrikes separata aktion, av önskan att trygga sin inte minst med tanke på oljan viktiga position bland arabstaterna. Dessa motiv kombinerades med hänvisningar till FN:s stadga och med tanken att Israels handlingssätt var omoraliskt just därför att Israel var moraliskt. »Man kan naturligtvis inte jämföra en nation som Israel med Sovjetunionen», förklarade president Eisenhower i ett tal den 20 februari 1957. »Israels folk är liksom USA:s genomsyrat av religiös tro och känsla för moraliska värden. Vi har rätt att vänta, och gör det också, att sådana folk i den fria världen skall bidra till ordning i världen, vilket vi olyckligtvis inte kan räkna med att en nation som behärskas av gudlösa despoter skall göra.»

På detta sätt kunde FN:s generalförsamling i en serie resolutioner mot Israel mobilisera en moralisk enighet och ett röstmässigt flertal utan motsvarighet i organisationens historia. En världsopinion etablerades, sade man med beundran och respekt på många håll. Nationerna marscherade upp från alla världsdelar, USA, Ryssland, Ungern, Skandinavien, Sydamerika, Östasien; en sådan manifestation av världsvilja hade aldrig förut skådats. Verkställarna av denna världsvilja, USA och organisationens generalsekreterare, kunde förvisso med fasthet behandla Israel. Å ena sidan hotades med sanktioner, å andra sidan talades om att Egypten kanske skulle mildra sin politik, om Israel föregick med gott exempel; »vi

bör inte anta att Egypten, om Israel drar tillbaka sina styrkor, kommer att utestänga israeliska fartyg från Suezkanalen eller Akabaviken», förklarade Eisenhower.

Steg för steg gav Israel vika och utrymde under de första månaderna av år 1957 allt ockuperat område, även öarna vid Akabaviken och Gazaremsan. Enligt Israels regering gjordes dessa eftergifter i tro på att USA:s eller FN:s ledande män under hand fått löften av Nasser om en ändrad politik, bland annat fri skeppsfart i Suezkanalen och Akabaviken. När reträtten väl var genomförd, visade det sig att Nasser ansåg sig ingenting ha lovat — om Nasser lurat Eisenhower eller Eisenhower Israel eller bäggedera kan inte för närvarande klarläggas. Suez är fortfarande stängt för Israels fartyg och raiderna från Gazaremsan har ånyo börjat, trots att FN-styrkor är placerade vid de egyptisk-israeliska gränserna.

Då detta skrives i juni 1957 synes Israels läge trots allt relativt gynnsamt. Splittringen bland arabstaterna är än påtagligare än förut; Jordanien och Saud-Arabien har markerat sitt oberoende av Egypten och Nassers prestige inom arabvärlden tycks vara på retur. Eisenhowerdoktrinen klargör USA:s bestämda strävan att bevara freden i Mellanöstern och ger presidenten rätt att ingripa till skydd för en stat, som angripes av en kommunistisk regim. Hur framtiden skall gestalta sig är det mer än vanligt fåfängt att söka förutse, då det gäller ett område med så snabba och stora skiftningar i det förflutna.

Israels rätt att leva

Ännu för tio år sedan diskuterade man runt om i världen frågan om upprättande av en judisk stat i Palestina. Politiska och ekonomiska argument på kort sikt var av betydelse i debatten, men dess kärna var moralisk eller, om man så vill, rättslig. Hade judarna rätt till en egen stat? Då den frågan ställdes avsågs naturligtvis inte rätt i inomstatlig eller mellanfolklig mening, utan rätt i meningen av en »högre» rätt, av moralbud, vilkas obestämdhet alla var medvetna om men som likväl antogs vara godtagna av människor med god vilja åtminstone inom den västerländska kulturkretsen. Bland judarna, liksom inom andra folk, fanns skilda uppfattningar; några av zionismens ivrigaste tillskyndare har varit engelsmän och amerikaner utanför judendomen, några av dess hårdaste vedersakare har varit judar med stark känsla för judisk tradition och judisk gemenskap.

Det har, tror jag, sitt värde att gå igenom de rättsanspråk, de moraliska anspråk, som i den debatten framfördes eller avvisades. Ställningstagandet till dem är fortfarande, om också ofta omedvetet, bestämmande för hållningen till staten Israel.

Den historiska rätten. I den formen har den zionistiska tanken, då den inte varit rent religiöst eller mystiskt motiverad, oftast blivit framförd. Judarna levde för årtusenden sedan i Palestina, de blev fördrivna därifrån,

de har i förskingringen längtat tillbaka och deras särprägel, deras samhörighetskänsla, är inte fattbar utan denna dröm om återvändande till och frälsning i hemlandet.

Detta motiv är orimligt, svaras det. Hur skulle det gå om folk gjorde anspråk på att vända tillbaka till, att än en gång besitta de områden, där de för århundraden eller årtusenden sedan bott eller härskat. Liknande skäl har tidigare anförts blott för att bemantla erövringslusten. Skulle vi godta det judiska kravet, borde vi också ha godtagit Mussolinis krav på Italien som Roms arvtagare, men alla insåg vi hur konstlat detta krav var, hur det framfördes endast för att egga och dekorera maktlystnaden.

Förvisso kan den historiska rätten inte brukas som legitimation för alla folk som vill vinna ett land, som en gång varit i deras ägo. Lika givet är att denna »rätt» inte heller ger judarna något ovillkorligt anspråk på Palestina. Men samtidigt som vi fastslår detta känner vi väl alla att det är något advokatoriskt, något vulgärt och schematiskt, över försöken att likställa det zionistiska argumentet med de formellt likartade rättsgrunder, som flödat i härskarnas proklamationer och diplomaternas inlagor. Det judiska problemet är i den mest egentliga mening ett problem för sig. Intet annat folk har på detta sätt förenat kallelsenationalism och en hemlandsnationalism med fäste i ett land som man aldrig sett men som smält samman med kallelsen, med själva medvetandet om att vara ett folk. Denna känsla är för en utomstående svårbegriplig, men dess intensitet hos miljoner människor

kan han inte betvivla. Om vi erkänner att den känslan finns och att den inte är förkastlig kan vi inte undgå att ta hänsyn till den.

Kulturarbetets rätt. Före Israels upprättande hade judarna redan omskapat Palestina. De hade, från västerländsk synpunkt, representerat en högre intellektuell, moralisk och materiell kultur, kännetecknad av rationalism, böcker, skolor, maskiner, nyodling. Även araberna i Palestina hade fått högre välstånd och vuxit i antal, delvis genom invandring från kringliggande arabstater. Genom att rycka upp Palestina ur vanvård och förfall har judarna gjort sig förtjänta av en egen stat i detta land.

Resonemanget är orimligt, har man även här svarat. Hur skulle det gå, om effektivitet gåve rätt att härska? Då skulle kolonialism och imperialism blomma, Hitlers anspråk på nya områden skulle till stor del ha varit befogade, den dugliga styrelsen skulle anses mera värdefull än självstyrelsen.

Men också på den punkten måste det zionistiska anspråket till en viss grad erkännas. Vad skulle amerikanerna säga, om indianerna begärde tillbaka Manhattan, har en arabisk ledare förklarat, närmast med tanke på talet om judarnas historiska rätt. Det är emellertid naturligt att se frågan från en annan synvinkel. Att Manhattan blivit en stor stad i stället för en ödemark, att Amerika kommit att bebos av 170 miljoner amerikaner i stället för några hundra tusen indianer ter sig som ett framsteg för alla. Enligt samma måttstock är det ett framsteg, då en demokratisk judisk regim ger arbete, bröd och bildning åt miljoner människor i ett område, där

tidigare något hundratusental levde i ofrihet, okunnighet och nöd.

Denna tankegång kan visserligen angripas på ett annat sätt. Varför bygga på en västerländsk värdemätare, frågas det, varför inte låta araberna leva som de vill, i den livsform, som vi kallar primitiv men för dem är naturlig och tilltalande. Den tanken framkastas av resenärer, för vilka fattigdomen är pittoresk, av antiintellektualister, som bakom eländet anar ro, fromhet och lycka i kontrast mot västerns insikt och oro. Men detta värn mot framsteget håller inte. »Det är fashionabelt», skrives i den utredning om Mellanöstern, som Chatham House utgivit, »att prisa den egyptiske fellahens flit och anspråkslöshet. I själva verket är hans liv en skräck utan lindring. Han är fysiskt och att döma av brottsstatistiken också moraliskt undermålig, vilket inte är överraskande, då fellaherna nästan är ett slavfolk.» De västerländska värderingar, enligt vilka Israels styre betyder ett framsteg, godtas i själva verket av alla arabledare, liksom över huvud av de primitiva och underutvecklade folkens ledare; vad man säger sig arbeta för är välstånd, hälsovård, bildning och alla dessa ting, som blott några människor i västern, i besittning av de goda tingen, betraktar med ironi och förakt.

Lidandets rätt. Att judarna förföljts och plågats under årtusenden åberopas som ett skäl för att det judiska folket skall få ett nationellt hem, och att döma av debatterna i Europa har det varit ett för många starkt skäl. Det kan ifrågasättas, om FN beslutat sin berömda resolution den 29 november 1947, såvida inte minnet av de miljo-

ner judar nazismen mördat drivit opinioner i alla länder till en handling av gottgörelse och försoning.

Men även denna tanke kan betecknas, och har betecknats, som en sentimentalitet utan mening. Den förutsätter, sägs det, att ett folk skulle vara en personlighet, att man kunde straffa eller belöna en nation som en enskild människa. De förföljda kan vi inte längre hjälpa, de som Hitler dödat kan vi inte ge livet åter. Varför skall vår tids och framtidens judar profitera av sina förfäders lidanden?

Invändningen är blott till en del befogad. De judar som nu lever i Palestina har, många av dem, själva varit förföljda, i Ryssland, Polen, Tyskland, de arabiska staterna; inte få av dem har räddats från Hitlers gaskamrar; de flesta har vänner och nära anhöriga, som pinats eller dödats. Och även tanken på en kollektiv gottgörelse är försvarlig. I sin gripande memoarbok talar Marcus Ehrenpreis om judarna i ghettot, om »den i djupet borrande sorgen, den aldrig vikande ängslan för morgondagen». På den punkten saknar inte vår tids Israel likhet med ghettot i en äldre tids europeiska städer. Sorgen och ängslan präglar också Israels judar; var och en som reser i landet måste få ett intryck av det spända och allvarliga, frånvaron av sorglös glädje. Kanske är det detta, som ofta gör judarna impopulära eller åtminstone främmande i engelsmännens och även andra folks ögon; här talas det inte om förströelser, klubbliv, bridge eller jakt utan man arbetar, strävar och planerar i hets och oro. Att ge en fristad åt detta folk, åt en del av detta folk, och att skapa trygghet för denna fristad borde vara en

samvetssak för nationer, som säger sig vilja verka för kristna och humanitära mål.

*

Det unga Israel är förföljt och hotat av sina grannar. Det lever, som judarna i ghettot, i en halv isolering, i en ständigt pinande osäkerhet. Landgränserna och viktiga sjövägar är spärrade, överfall organiseras av statsledningarna och prisas som hjältedater, hatet och hotet om förintelse rasar i radio och megafoner. Israels ständiga och centrala svar har varit förslag om fredsförhandlingar, samarbete, ömsesidiga eftergifter. Det har också svarat med repressalier, spontana eller planerade, inför de angrepp, som dag efter dag kommer över gränserna. Ingen betvivlar att det beror på arabstaterna, inte på Israel, att Mellanöstern lever i hets och våld.

Världen har, genom FN eller stormakterna, under dessa nio år manat till direkta förhandlingar, föreslagit kompromisser, krävt inställande av arabstaternas krigshandlingar, fördömt båda parternas våldsaktioner. Något ingripande som kunnat säkra lugnet och freden eller ens förmå arabstaterna att i enlighet med stilleståndsavtalen och folkrätten avstå från blockader och krigshot har inte skett. Antingen har i varje speciellt konfliktfall båda parterna, den hotande och den hotade, den blockerande och den blockerade, behandlats som likvärdiga och man har dömt blott i det enskilda fallet, eller också har arabstaterna rönt särskild mildhet, helt enkelt därför att Ryssland i säkerhetsrådet oberoende av vad som hänt eller gjorts stått på deras sida. Mest bestämt ingrep FN mot

Israel efter Sinaikampanjen 1956. Då Israel inför våldsdåden och krigshotet sökte skaffa sig en frist på några år genom att förstöra Egyptens anhopning av militär och vapen i Sinai och samtidigt bryta blockaderna i Suez och Akaba, tvang FN, med de för en gångs skull eniga världsmakterna i spetsen, till total reträtt. Organisationen förmådde inte arabstaterna till fred, den framtvang inte ens att de avtalsstridiga blockaderna hävdes, den endast tvang Israel att ge vika. Allt — blockader, rustningar, hot, våldsdåd — fick börja på nytt som om ingenting skett. Det gällde att nå status quo ante, att återställa läget till vad det var före Sinaikampanjen.

Har därmed Förenta Nationernas stadga upprätthållits? Naturligtvis inte. Vad som skett är att FN i de avgörande punkterna inte handlar, trots att de mest allmänna och elementära grundsatserna i dess stadga öppet och systematiskt blir kränkta. Låt oss citera några moment ur organisationens stadga under jämförelse med vad som skett och sker i relation till Israel.

»Vi, de Förenta Nationernas folk, beslutna ... att skapa de villkor som är nödvändiga för upprätthållande av rättvisa och aktning för förpliktelser, härrörande ur fördrag och andra källor till den internationella rätten ... att i dessa syften öva fördragsamhet och leva i fred tillsammans som goda grannar, förena våra krafter till upprätthållande av internationell fred och säkerhet, godtaga grundsatser och införa metoder, som ger säkerhet för att vapenmakt icke kommer till användning ... har överenskommit att förena våra ansträngningar för att förverkliga dessa syftemål ... Alla medlemmar skall lösa sina in-

ternationella tvister med fredliga medel på sådant sätt, att internationell fred och säkerhet samt rättvisan inte sättes i fara ... Alla medlemmar skall i sina internationella förbindelser avhålla sig från hot om eller bruk av våld, vare sig riktat mot någon annan stats territoriella integritet eller politiska oberoende eller på annat sätt oförenligt med Förenta Nationernas ändamål ... Förenta Nationernas ändamål är ... att upprätthålla internationell fred och säkerhet och att i detta syfte ... vidtaga verksamma kollektiva åtgärder för att förebygga och undanröja hot mot freden ... att åstadkomma internationell samverkan vid lösande av internationella problem av ekonomisk, social, kulturell eller humanitär art samt vid befordrande och främjande av aktningen för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla utan åtskillnad med avseende på ras, kön, språk eller religion.»

Dessa principer överträds ofta av stater inom FN utan att något sker. Man kan säga att genom en tyst överenskommelse principerna betraktas som icke existerande, annars skulle inte FN kunna hålla samman. Men att dessa principer särskilt ofta och ovanligt systematiskt överträtts av arabstaterna i relation till Israel bör likväl noteras. Vägran att sluta fred, blockaderna, krigshotet, våldshandlingarna i statens regi, allt detta står i den mest flagranta strid med de grundsatser som är organisationens fundament. Och denna hållning, dessa åtgärder, strider jämväl mot allmänt erkända folkrättsliga regler, mot de särskilda avtalen länderna emellan, främst stilleståndsavtalen. Den bestämmelse i FN:s stadga, enligt vilken

»medlem av Förenta Nationerna, som framhärdar i att kränka denna stadgas grundsatser, kan uteslutas från organisationen av generalförsamlingen efter tillstyrkan av säkerhetsrådet», har liksom så många andra blivit en död bokstav.

Men även om man går till de mera konkreta bestämmelserna är det uppenbart att FN inte fyllt sin uppgift. FN skall ingripa, om så behövs med makt, »vid hot mot freden, fredsbrott eller angreppshandling» och för biläggande av tvister vilkas »fortbestånd är ägnat att sätta upprätthållandet av internationell fred och säkerhet i fara». Under nio år har funnits skäl att så ingripa i Mellanöstern; först efter Sinaiaktionen kunde ingripanden med väldig majoritet och i förening med starka och effektiva påtryckningar äga rum. I stadgan fastställes att staterna har rätt till självförsvar: »Ingen bestämmelse i denna stadga inskränker den naturliga rätten till individuellt eller kollektivt självförsvar mot någon medlem av Förenta Nationerna, intill dess att säkerhetsrådet vidtagit nödiga åtgärder för upprätthållande av internationell fred och säkerhet.» På goda skäl kunde denna bestämmelse åberopas som försvar för Sinaikampanjen. Detsamma gäller den folksrättsliga grundsats som i Oppenheim-Lauterpachts standardverk i internationell rätt uttryckes på följande sätt: »Om en stat blir underkunnig om att en grupp väpnade män organiseras på angränsande territorium i syfte att företa en raid på dess område, och om faran kan undanröjas genom en vädjan till myndigheterna i grannlandet, då föreligger intet nödfall. Men om en sådan vädjan är fruktlös eller inte möjlig,

och om det är fara i dröjsmål, uppkommer ett nödfall, och den hotade staten är då i sin rätt att invadera grannlandet och avväpna de blivande angriparna.» Det är en exakt beskrivning på vad Israel gjorde genom Sinaikampanjen.

Innebörden av den reträtt, som Israel tvangs till efter kampanjen, har klart framställts av en svensk politiker och utrikesexpert, Rickard Sandler: »Hela tiden har, som jag säger, temat varit, att Israel skulle dra tillbaka sina trupper villkorslöst eller, som det många gånger hette, man kan icke tolerera att en stat belönas för ett angrepp. Det låter ju mycket bra, men man bör göra klart för sig vad det var som i sista hand begärdes från Israels sida. Vad Israel begärde var åtgärder som kunde ge säkerhet mot återupptagande av raiderna från Gazaområdet och dessutom krävde Israel fri sjöfart i Akababukten. Vari skulle alltså den otillständiga belöningen ha bestått? Jo, för Israels del att få leva ifred och ha fri sjöfart till en israelisk hamn. Den som inte bedömer saken enbart legalistiskt utan även ser till själva det sakliga innehållet kan inte undgå att göra en sådan reflexion som jag här har gjort.»

Men vi vet alla att FN:s uppträdande i detta och många andra fall har mycket litet att göra med organisationens stadgar, gällande avtal, folkrätten eller allmänna rättsprinciper. Det ryska vetot i säkerhetsrådet har mellan sjuttio och åttio gånger formellt hindrat FN att fungera; reellt har dess betydelse varit än större. Att ingripa, då Ryssland krossade Ungern, var redan därför otänkbart — men över huvud är Ryssland för mäktigt för att

man skall kunna ingripa med makt och för hårt för att resolutioner skall ha något inflytande. I fråga om Israel var läget ett annat; Israel var svagt och känsligt för världens opinion. Därför blev FN, som under månader i stora och tragiska kriser visat sin maktlöshet, enigt, starkt och effektivt inför Israel. Rättsorganisationen, till stor del bestående av notoriska och grova vaneförbrytare, inskred med rättsliga, moraliska, av maktbud stödda maningar mot Israel, som efter åtta år av förföljelser, organiserade mord och hotelser om krig och förintelse, efter åtta år av fåfänga böner om uppgörelse och fred, genom en begränsad militär aktion sökt att nå trygghet åtminstone för den närmaste framtiden. Bakom domen över Israel samlades staterna, stora och små, demokratier och diktatorer, goda och onda. Indien, som nyss stadfäst sitt välde över Kashmir, kom i spetsen för det asiatisk-afrikanska blocket. Ryssland, som kort tidigare krossat Ungern, avgav sin röst och disponerade över sina satelliters röster — bland satelliterna märktes Ungern, vars quislingregering hålles uppe av ryska vapen och vars undertryckande FN nyligen stämplat som en oerhörd våldshandling. Och till kretsen sällade sig, om också av anständigare skäl, raden av demokratier, från USA till de skandinaviska staterna. Att i detta se en manifestation av rätten är en förblindelse. FN:s skyldighet enligt sina principer är att ge trygghet och fred åt Israel.

*

Israel är vår tids stora exempel på att vad som alla utom ett fåtal besatta sett som en utopi inom några år-

tionden kan bli verklighet. Den judiska staten är där, och den motsvarar i sin gestaltning planerna och drömmarna. Den har mottagit hundratusenden förföljda, av världens äldsta idé sammanhållna människor, och den ger dem ett hem, en gemensam kultur, och något av trygghet. Den har av ett land i likgiltighetens och vanvårdens förfall gjort ett land i utveckling och blomstring, med nyodlingar, bevattning och industrier. Det har skett under särpräglade ekonomiska former, som förenar frihet, kollektivism och jämlikhet. Det har skett under ett statsskick, vars demokrati synes vara på en gång stabil och vital, under skickliga och hängivna ledare, i en anda av tolerans mellan religion och sekularism. Den arabiska minoriteten har fulla medborgerliga rättigheter, trots arabstaternas hot. Det är inte någon ensidigt materiell framgång som vunnits. De lärda analyserar den snabba och egenartade sociala processen och planerar för landet och mänskligheten; musik och teater tävlar med storstäderna i Västeuropa. Den rastlösa rationella aktiviteten eldas och helgas av ett patos med mystikens och religionens förvissning. Ståndaktigheten och modet förklaras av denna tradition utan motstycke. Högre har vår kultur inte nått i syntes och kraft.

Detta folk lever i ständig överhängande fara. Ett segerrikt anfall från grannstaterna betyder inte nederlag utan förintelse. Från Tel Aviv och landets rikaste områden är det två eller tre mil till gränsen; på några dagar kan Israel utplånas. Att det inte sker måste vara en samvetssak för oss alla.

Litteratur

Bland *historiska* arbeten på svenska märks främst en rad skrifter av Hugo Valentin, såsom Antisemitismen (1935), Det judiska folkets öde (1944) och Zionismen (1949). Marcus Ehrenpreis memoarer, Mitt liv mellan öster och väster (1946) ger mycket av judiska synpunkter och judisk debatt. Av zionismens klassiska skrifter är Herzl översatt till danska, (Den jødiske stat), och Pinsker till svenska (Självbefrielse); det som idékonstruktion mest egenartade arbetet, Hess, Rom und Jerusalem, torde däremot inte föreligga på något skandinaviskt språk. Bland arbeten om judarnas, Palestinas och zionismens historia nämner jag vidare: I. Gruenbaum, The history of Zionism, 1–2 (1946), G. Landauer, Der Zionismus im Wandel Dreie Jahrzente (1957), R. Lichtheim, Die Geschichte des deutschen Zionismus (1954), B. Locker, A stiff-necked people (1946), J. Parkes, A history of Palestine from 135 A. D. to modern times (1949), C. Roth, A short history of the Jewish people (1953), L. Schwarz, Great ages and ideas of the Jewish people (1956), och C. Weizmann, Trial and error (1949).

Allmänna framställningar om Israel och Palestina under senare tid. Först bör nämnas några oumbärliga officiella handböcker: Facts about Israel (senast 1957), Government year-book (1956) samt Bank of Israel, Annual report 1955. Vidare N. Bentwich, Israel (1952), M. Davis, Israel: its role in civilization (1956), D. Ben-Gurion, Rebirth and Destiny of Israel (1954), W. Lowdermilk, Palestine, Land of Promise (1954), Synthèses, Revue mensuelle internationale (1952), R. Williams, The state of Israel (1957). Den i New York utgivna tidskriften Midstream är viktig.

Bland de *reseböcker* på svenska som innehåller värdefulla sakliga redogörelser är A. Hamrin, Murslev och svärd (1955) och M. Larsson, Israel bygger (1952). Några av dansken P. Borchsenius' entusiastiska Israelskildringar har utkommit på svenska. Till de berömda reseböckerna hör S. Spender, Learning laughter (1952).

Böcker om *invandringen, ekonomiska och sociala frågor:*

R. Bachi, Studies in economic and social sciences, (1956), A. Bonné, The economic development of the Middle East (1943), A. Bonné, State and economics in the Middle East (1948), S. Eisenstadt, The absorption of immigrants (1954), A. Granott, La politique agraire mondiale et l'expérience d'Israel (1957), International social science bulletin No. 1, 1956 (Cultural assimilation and tensions in Israel), N. Malkosh, co-operation in Israel (1954), E. Orni, Forms of settlement (1955), R. Patai, Israel between East and West (1953), M. Spiro, Kibbutz (1956). Eisenstadts, Patais och Spiros arbeten är på sina områden grundläggande.

Redogörelser för *Israels statsskick* och för *statens förhållande till religionen* finns hos R. Akzin, The party system in Israel (i maskinskrift), I. Mattuck, Aspects of progressive Jewish thought (1954), E. Rackman, Israel's emerging constitution (1955), E. Samuel, Problems of government in the state of Israel (1956) samt den av Samuel och andra författade Israel, some aspects of the new state (1953). På svenska finns en översikt av judisk religion: Wilhelm, Judendomen (1956).

Israels *utrikespolitik* och Mellanöstern har på svenska utförligt behandlats av Y. Lorentz, Arabförbundets stater (1956), och summariskt av H. Christensson, Israel och arabstaterna (1956). På danska föreligger P. Rohde, Krig och krise i Mellemøsten (1956) och E. Seidenfaden, Det hellige Krig och det hellige Land (1956). Centralt är det av Jerusalems hebreiska universitet utgivna arbetet Israel and the United Nations (1956). Särskilt för arabisk nationalism är betydelsefulla: G. Antonius, The Arab awakening (1938), W. Laqueur, Communism and nationalism in the Middle East (1956), H. Nuseibeh, The ideas of Arab nationalism (1956). Arabernas läge i Israel behandlas i en officiell publikation, The Arabs in Israel (1955), och av W. Cordan, Israel und die Araben (1954).

UNIV. BIBLIOTEKET
23. MAJ 1958
LUND

Rättelser

sid. 117 rad 13 skall lyda: till och med utan den personkult som i en rad unga

sid. 177 rad 12 och 13, boktiteln skall lyda: Der Zionismus im Wandel dreier Jahrzehnte.

DET HOTADE ISRAEL

Herbert Tingstens bok om Israel har till syfte att framhäva det väsentliga i Israel, dess insatser och problem.

För tio år sedan hade Herbert Tingsten en helt annan åsikt i dessa ämnen än nu. Han var då starkt kritisk mot zionismen och trodde över huvud taget inte på en judisk stats möjligheter.

Sedan dess har han genom studier och genom en aktuell resa i Israel i mars i år kommit till en helt annan uppfattning, som han här framlägger i sin bok.

Israel hör till det stora positiva i vår tid

säger Tingsten. Och hans övertygelse är så stark att han har svårt att tro att inte alla människor med ungefär samma allmänna värderingar vid en viss fördjupning av kunskaperna i frågan måste komma till samma uppfattning.

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

Pris kr. 16:50

435

BUNDEN HOS
E. HANSSON
LUND

UNIVERSITETSBIBLIOTEKET, LUND
15000 400520516